

■ เอกสารทางประวัติศาสตร์ และเกล็ดประวัติศาสตร์ ■

ซึ่งผู้สนใจในปัญหาบ้านเมืองไม่ควรพลาด

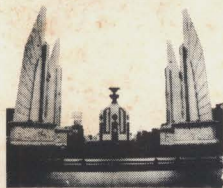
จาก: รัฐบุรุษอาวุโส

ปรีดี พนมยงค์

ถึง: รัฐบุรุษ

เปรม ติณสูลานนท์

โดย : สุพจน์ ด่านตระกูล

จากรัฐบุรุษอาวุโส
ปรีดี พนมยงค์
ถึงรัฐบุรุษ
พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์

โดย สุปจน์ ตำนตระกุล

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์สันติธรรม 126 ซ. บรรจั่งสรรค
ถ. พิบูลสงคราม อ. เมืองนนทบุรี
จ. นนทบุรี โทร. 525-2266

จัดจำหน่ายโดย “เพื่อนพ้อง”

บริษัท หนังสือสายน้ำ จำกัด
20/60 หมู่ 5 ต.สวนใหญ่ จ. นนทบุรี 11009
โทร. (02) 5250374

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-NonCommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทั้งในไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

จากรัฐบุรุษอาวุโส
ปรีดี พนมยงค์

ถึงรัฐบุรุษ

พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์

โดย

สุพจน์ ตำนตระกูล

คำขึ้นต้น

โดยที่ คำ ให้ สัม ภาษณ์ ของ นาย มีชัย ฤชุพันธุ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ต่อข่าวที่ว่ารัฐบาล จะนำความกราบบังคมทูลเพื่อโปรดเกล้าฯ ยกย่อง พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ เป็น “รัฐบุรุษอาวุโส” ซึ่งนายมีชัย ฤชุพันธุ์ ได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า เป็นความจริง และขณะนี้นายมีชัย ฤชุพันธุ์ เอง กำลังศึกษาค้นคว้าเรื่อง นี้อยู่จากคำประกาศยกย่องให้ นายปรีดี พนมยงค์ เป็น “รัฐบุรุษอาวุโส” เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ในสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และต่อมาในวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่อง พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ขึ้นไว้ในฐานะ “รัฐบุรุษ” (ไม่มีคำว่าอาวุโส) ดังที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไปแล้ว

โดยที่นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ศึกษาค้นคว้าแต่เพียงแบบอย่าง ของคำประกาศ และกีดออกเขียน แบบและถ้อยคำ

สำนวนของคำประกาศนั้นเขียนขึ้นใหม่ เป็นคำประกาศ
ยกย่อง พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ แล้วนำขึ้นกราบบังคม
ทูลเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย

โดยที่นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ไม่ได้พูดถึงการศึกษา
กันคว่ำผลงานของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ส่งให้ท่านได้รับ
กรยกย่องไว้ในฐานะ “รัฐบุรุษอาวุโส” นั้น ว่ามีผลงาน
รับใช้ชาติอย่างไรบ้าง และมีคุณูปการต่อประเทศชาติ
เพียงใด และเมื่อเปรียบเทียบกับผลงานรับใช้ชาติของ
พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ แล้ว พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์
มีผลงานรับใช้ชาติอย่างไรบ้าง และมีคุณูปการต่อประเทศ
ชาติเพียงใดที่สมควรยกย่องขึ้นไว้ในฐานะ “รัฐบุรุษ
อาวุโส”

โดยที่ผม ได้ศึกษาค้นคว้าผลงานรับใช้ชาติ ของท่าน
ปรีดีฯ มามากพอสมควร ผมจึงขอเสนอผลงานรับใช้ชาติ
ของท่านปรีดีฯ เพื่อมหาชนได้พิจารณาและศึกษาค้นคว้ากัน
ต่อไป เพราะท่านเป็นส่วนหนึ่งที่แยกกันไม่ออกกับประวัติ
ศาสตร์ชาติไทยในยุคสมัยใหม่ และในขณะเดียวกันผมก็ขอ
เสนอผลงานรับใช้ชาติของ พล.อ. เปรมฯ ควบคู่กันไปด้วย

ในฐานะที่ท่านได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ยกย่อง
ไว้ในฐานะ “รัฐบุรุษ” เช่นกัน ถึงแม้ว่าจะไม่มีคำว่า
“อาวุโส” ก็ตาม แต่ก็ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า STATE
MAN เช่นกัน ผมจึงให้ชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า “จากรัฐบุรุษ
อาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ถึงรัฐบุรุษ พล.อ. เปรม ติณสูลาน
นท์”

โดยที่ผมต้องการเสนอผลงานรับใช้ชาติของท่าน
ปรีดีฯ และพลเอกเปรมฯ เพียงก่อนหน้าที่จะทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ยกย่องขึ้นไว้ในฐานะ “รัฐบุรุษอาวุโส”
และ “รัฐบุรุษ” เท่านั้น ดังนั้นผลงานของท่านทั้งสอง
หลังจากนั้นจึงเพียงบอกกล่าวโดยสรุป

หวังว่าหนังสือเล่มนี้ จะมีประโยชน์ ต่อท่านผู้ใฝ่ใน
ความรู้ประวัติศาสตร์ยุคใหม่ที่เป็นสัจจะได้บังพอสสมควร

ขอขอบคุณ

สุพจน์ ตานตระกูล

๑

สกุลพนมยงค์

สกุลพนมยงค์หรือต้นตระกูลของท่านปรีดี พนมยงค์ ที่จะกล่าวต่อไปนี้ ท่านปรีดีฯ ได้เรียบเรียงขึ้นเอง ในขณะที่ท่านลี้ภัยการเมืองอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๑๓)

ท่านปรีดีฯ ได้เริ่มต้นประวัติของท่านนับแต่บรรพบุรุษแต่ปางบรรพ์ลงมา ๕ ชั้นคน ทั่วท่านเป็นลำดับชั้นที่ ๖ แห่งสายสกุลที่มีชื่อต่อมาว่า “พนมยงค์” และ ณ ที่นี้ จะถือเอาท่านปรีดีฯ เป็นจุดเริ่มต้นแล้วสาวขึ้นไปหาต้นตระกูลของท่านตามลำดับ ดังนี้

๑. ท่านปรีดี พนมยงค์ (เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ตรงกับวันศุกร์ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีชวด ๗ บ้านหน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. นายเสียง นางลุกจันทร์ พนมยงค์ (บิดาและมารดาของท่านปรีดี ฯ นายเสียงเกิดเมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๙ ตรงกับวันพฤหัสบดีขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๗ ปีชวด ๗ บ้านหน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

๓. นายเกิด นางคัม แซ่ตั้ง (บิดาและมารดานายเสียง พนมยงค์ นายเกิด เกิดในสมัยรัชกาลที่ ๓ ๗ บ้านหน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

๔. นายก๊ก นางปิ่น แซ่ตั้ง (บิดาและมารดาของนายเกิด นายก๊กเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๗ ที่หมู่บ้านเอ็ดัง แขวงท่งไ้ เขตเต้จิ๋วประเทศจีน ได้เข้ามาเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๗)

๕. นายเส็ง แซ่ตั้ง (บิดาของนายก๊ก เกิดที่หมู่บ้านเอ้ตั้ง แขวงท่งไฮ้ เขตแต้จิ๋ว ประเทศจีน)

๖. นายเฮง แซ่ตั้ง (บิดาของนายเส็ง เกิดในประเทศจีน ตามบันทึกของบรรพบุรุษแซ่ตั้ง แห่งหมู่บ้านเอ้ตั้ง กล่าวว่า ก๊กเป็นลูกของเส็ง เส็งเป็นลูกของเฮง เฮงไปเมืองไทยเมื่อเส็งยังเล็กอยู่ แม่ของเฮงเป็นอาของ "แต้ฮ้อง" หรือพระเจ้าตากสินที่จีนแต้จิ๋วเรียกแต้ฮ้อง เฮงช่วยแต้ฮ้องรบพม่าจนตาย ต่อมาเส็ง (ลูกของเฮง) ได้ส่งก๊ก (ลูกชาย) ไปค้าขายที่เมืองไทย

ท่านปริดีฯ ได้เล่าไว้ในหนังสือสกุลพนมยงค์ว่า

“ตามที่บรรพบุรุษได้เล่าให้ฟังเพิ่มเติม ประกอบด้วยอาศัยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับ เฮง ปู่ของก๊ก ดังนี้

“เฮงได้เข้ามาเมืองไทยในรัชสมัยพระเจ้าที่นั่งสุริยามรินทร์ ได้พักอยู่กับญาติฝ่ายจีนของพระเจ้าตากในบริเวณคลองสวนพลู (สมัยนั้นเป็นบริเวณที่ชาวจีนอยู่อาศัย)

“เมื่อกษัตริย์พม่าได้ส่งกองทัพมารุกรานอาณาจักรไทย และสามารถทำลายแนวต้านทานที่มีอยู่ประปรายได้ แล้วเคลื่อนกำลังเข้ามาใกล้กรุงนั้น พระมหากษัตริย์จึงมีพระบัญชาให้เจ้าหน้าที่รวบรวมราษฎรจำนวนหนึ่งเข้าไปรักษาป้องกันกำแพงเมือง โอกาสนั้นชาวจีนจำนวนหนึ่งซึ่งรวมทั้งนายเฮง ได้อาสาสมัครเข้าร่วมกับราษฎรไทยในการนั้นด้วย ทางกรจึงได้มอบเงินเหล่านั้นให้สังกัดในกองทัพพระยาตากเป็นผู้บังคับบัญชา

“โดยที่ฝ่ายไทยไม่มีหน่วยต้านทานนอกกำแพงกรุงเหลืออยู่เลย กองทัพพม่าจึงสามารถล้อมกรุงไว้รอบด้านแล้วใช้ปืนใหญ่ระดมยิงกรุง พระยาตากเห็นว่าตามสภาพเช่นนั้นประกอบด้วย พระมหากษัตริย์ไม่ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม และอ่อนแอในการป้องกันประเทศชาติ กรุงศรีอยุธยาจะต้องเป็นอันตราย พระยาตากจึงได้ชักชวนทหารไทยจีนภายใต้การบังคับบัญชาของตนตีฝ่าวงล้อมพม่าเพื่อรวบรวมราษฎรไทยในชนบท และในหัวเมืองตะวันออก จัดตั้งเป็นกองทัพราษฎรขึ้นใหม่เพื่อกอบกู้เอกราชแห่งชาติไทย

“ฝ่ายครอบครัวของนายเฮงในประเทศจีนนั้น ไม่ได้รับข่าวคราวจากนายเฮงเป็นเวลาหลายปี เพราะภายหลังกรุงแตกแล้ว การเดินเรือสำเภาระหว่างเขตแต่จิวกับเมืองไทยได้หยุดชะงักไปชั่วคราวหนึ่ง ต่อมาภายหลังที่พระยาตากซึ่งราษฎรไทยยกย่องให้เป็นประมุขแห่งชาติไทย ได้ย้ายเมืองหลวงของชาติไทยไปตั้งอยู่ที่ธนบุรีแล้ว พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการเดินเรือค้าขายติดต่อกับประเทศจีนอีก มารดาของนายเฮงจึงได้ฝากจดหมายมา กับนายเรือ เพื่อมาถวายพระเจ้ากรุงธนบุรีฉบับหนึ่ง แสดงความชื่นชมยินดี ในการที่ได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งชาติไทยและได้ถามข่าวนายเฮงด้วย พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตอบไปว่านายเฮงได้สิ้นชีพในการรับใช้พระองค์ต่อสู้กับศัตรูของชาติไทย และได้พระราชทานเงินพดด้วงจำนวนหนึ่งแก่ครอบครัวของนายเฮง

“นายเฮงมีบุตรชายคนหนึ่งชื่อเส็ง ซึ่งเกิดในประเทศจีนก่อนที่นายเฮงเดินทางไปกรุงศรีอยุธยาเพียงไม่กี่เดือน มารดาของนายเฮงตั้งใจไว้ว่า เมื่อนายเส็งเป็นหนุ่มพอสมควรแล้ว ก็จะให้เดินทางมาประเทศไทยเพื่อรับใช้พระเจ้า

กรุงธนบุรี แต่ต่อมาก็เกิดการเปลี่ยนพระราชวงศ์ใหม่ในประเทศไทย นายเส็งจึงมิได้เข้ามาในประเทศไทย โดยทำมาหากินทางกสิกรรมในประเทศจีนต่อไป นายเส็งได้แต่งงานมีบุตรหลายคน คนหนึ่งเป็นชายชื่อก๊ก

“เมื่อนายก๊กมีอายุ ๒๐ ปีเศษแล้ว การทำมาหากินของบิดามารดาในประเทศจีนฝืดเคืองมาก บิดานายก๊กจึงให้นายก๊กเดินทางเข้ามาพึ่งโพธิสมภารของราชอาณาจักรไทย ก่อนออกเดินทางบิดาของนายก๊ก ได้มอบเงินพดด้วง ๑ ตำลึง ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาให้แก่นายก๊ก โดยกำชับว่าจะใช้เงินนั้นได้ เฉพาะเป็นการลงทุนในการทำมาหากินเท่านั้น วันหนึ่งของเดือน ๓ (กุมภาพันธ์) ในรัชสมัยของรัชการที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เรือสำเภานายก๊กโดยสารมาจากประเทศจีนได้ถึงกรุงเทพฯ นายก๊กพักอยู่ที่กรุงเทพฯ ไม่นานก็เดินทางต่อไปอยุธยา เพื่อตั้งต้นประกอบอาชีพ ณ ที่นั้น

“นายก๊กมีความรู้ในการทำแป้งข้าวหมัก ทำขนมแบบจีน ทำเต้าหู้และเต้าเจี้ยว จึงได้เอาเงินพดด้วง ๑ ตำลึงที่ติดตัวมาออกจำหน่าย เพื่อได้เงินและเบี้ยที่ใช้กัน

อยู่ในสมัยนั้นเป็นทุนในการทำแป้งข้าวหมักและทำข้าวหมัก
จำหน่าย ปรากฏว่าจำหน่ายได้มากขึ้นเป็นลำดับ นายก็ก
ปรารถนาที่จะขยายการค้าให้กว้างขวางขึ้น จึงได้ขอยืมเงิน
จำนวนหนึ่งจากญาติสมทบกับเงินที่นายก็กทำมาหาได้ ซื่อ
แพหนึ่งหลังไปจอดอยู่ที่บริเวณตลาดใกล้วัดพนมยงค์ แล้ว
ขยายการค้าที่มีอยู่ต่อไปอีก ในเวลาไม่ช้านาน นายก็ก
สามารถชำระหนี้ให้แก่ญาติได้หมดสิ้นแล้ว ยังมีเงินเหลืออยู่
จึงได้เอาเงินนั้นให้ผู้อื่นกู้ยืม ฐานะของนายก็กจึงเปลี่ยน
จากผู้มีทุนน้อยมาเป็นนายทุนขนาดกลางของหัวเมืองนั้น

“เมื่อนายก็กมีฐานะเป็นนายทุนขนาดกลาง แล้วได้
แต่งงานกับนางปีนบุตรีนายเกร็น โดยมีสินสอดทองมั้นและ
เงินกองทุน และใช้แพของนายก็กเป็นแพหอ ดังนั้นนาย
ก็กจึงได้ย้ายแพจากที่เดิมมาจอดที่หน้าบ้าน ของนายเกร็น
ตรงข้ามวัดพนมยงค์

“นายก็กได้ปรับปรุงตนเองให้เหมาะสมแก่ความเป็น
อยู่และวัฒนธรรมของครอบครัวนางปีน โดยสงวนความ
เป็นอยู่และวัฒนธรรมจีนที่ไม่ขัดต่อความเป็นอยู่ และวัฒน-

ธรรมไทย นายก็กได้มีจิตศรัทธา นับถือพุทธศาสนาตามแบบไทย เป็นอนุภักฎฐากวัดพนมยงค์....”

ส่วนนางปิ่นภรรยาของนายก็กนั้น ตามประวัติบอกว่าเป็นลูกสาวของนายเกร็น และนายเกร็นเป็นบุตรของนายกองคนหนึ่งแห่งกองทัพไทยที่ทำการต่อต้านพม่า ณ ตำบลสีกุก และได้สิ้นชีวิตในการต่อสู้ข้าศึก ณ ตำบลนั้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เมื่อมารดานายเกร็นรู้ข่าวการตายของสามี และการรุกของข้าศึกเข้ามาใกล้กรุงยิ่งขึ้นแล้ว ก็ได้พานายเกร็นพร้อมด้วยญาติบางคนลงเรือออกไปทางแม่น้ำป่าสักถึงบ้านญาติ ณ ตำบลท่าหลวง แขวงเมืองสระบุรี และได้อาศัยอยู่กับญาติที่นั่น จนกระทั่งพระเจ้าตากสินได้นำราษฎรขับไล่กองทัพพม่าออกไปจากกรุงศรีอยุธยาแล้ว มารดานายนายเกร็นจึงได้พานายเกร็นกลับมาบ้านหน้าวัดพนมยงค์ ซึ่งถูกข้าศึกทำลาย เช่นเดียวกับบ้านของชาวกรุง ฯ และวัดต่าง ๆ ในกรุงนั้น

“เนื่องจากครอบครัวของพวกเขาที่อยู่ในบริเวณวัดพนมยงค์มาแต่ก่อน ซึ่งหลบภัยจากกองทัพพม่า แล้วได้อพยพกลับมาบ้านเดิม ภายหลังที่กองทัพพม่าถูกขับไล่ไปแล้วนั้น

จึงเป็นเหตุให้บริเวณใกล้เคียงวัดนั้นกลับฟื้นเป็นย่านตลาด
ขึ้นมาอีก มารดานายเกริ่นได้ขยายการค้าขนมหชนิดต่าง ๆ
มากยิ่งขึ้น จึงสามารถสร้างเรือนฝากระดานขึ้น ณ ที่เดิมนั้น
และได้เป็นหัวแรงในการออกเงิน กับชักชวนญาติมิตรกับผู้มี
จิตศรัทธาสถาปนาโบสถ์วัดพนมยงค์ ที่ถูกทำลายขึ้นใหม่
บนรากฐานของโบสถ์เก่า และสถาปนาศาลาการเปรียญกับ
กุฏิสงฆ์ขึ้น แล้วนิมนต์พระภิกษุจากวัดอื่นมาอยู่ที่วัด
พนมยงค์

“เมื่อนายเกริ่นมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็ได้อุป-
สมบทจำพรรษาอยู่ที่วัดนั้นเป็นเวลากว่า ๑๐ พรรษา แล้ว
ได้เป็นสมภารแห่งวัดนั้น ต่อมาจึงได้ลาสิกขาบท

“ต่อมานายเกริ่นได้แต่งงานกับแก้วบุตรของหัวหน้า
คณะบิณฑก ค่ำบลดสวนพริก มีบุตร ๔ คน คือ ปั่น บุญมา
ทรัพย์ อัน

“ปั่นแต่งงานกับก๊ก แซ่ตั้ง มีบุตรชาย ๒ คน คือ
เกิดและท้ว ทายาทสืบต่อมาได้แยกย้ายภูมิลำเนาจากบ้าน

เดิม จึงมีนามสกุลต่าง ๆ กันตามที่ทางการตั้งให้ แต่มี
ทายาทสาขาหนึ่งที่มีนามสกุลว่า “พนมยงค์” อันเป็นสกุล
ของท่านปรีดี ฯ

“บุญมา (น้องสาวของปิ่น) แต่งงานกับพระพิทักษ์
เทพธานี (ด้วง) ผู้ช่วยรักษากรุง (สมัยที่ทางการยังคงถือ
ว่าพระนครศรีอยุธยาเป็นกรุงเก่าของไทย จึงเรียกตำแหน่ง
ผู้ว่าราชการจังหวัดนั้นว่า ผู้รักษากรุง) ทายาทสืบต่อมา
มีนามสกุลว่า “ณ บ่อมเพชร” อันเป็นสกุลของท่านผู้หญิง
พูนศุข ภรรยาของท่านปรีดี พนมยงค์

โดยที่นายเสียง บิดาของท่านปรีดี ฯ สืบเชื้อสายมา
จากนายเกริน และนายเกรินได้สืบเชื้อสายมาจากพระนม
แห่งพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งในสมัยกรุงอยุธยา ซึ่งเป็นผู้
สร้างวัดพนมยงค์ และตลอดเวลาอันยาวนาน ผู้สืบเชื้อสาย
มาจากพระนมก็ได้เป็นผู้ดูแลอุปถัมภ์วัดนั้นตลอดมา จนกระ-
ทั่งมาถึงนายเสียงผู้เป็นบิดาของท่านปรีดี ฯ ดังนั้นเมื่อมี
พระราชบัญญัตินามสกุลขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระสุวรวง
วิมลศีล แห่งวัดสุวรวงศาธาราม เจ้าคณะเมืองกรุงเก่า

ซึ่งรู้ความเป็นมาของบรรพบุรุษของนายเสียงเป็นอย่างดี
ได้แนะนำให้นายเสียงใช้นามสกุลว่า “พนมยงค์” เพื่อเป็น
ที่ระลึกถึงบรรพชน

ท่านปรีดี ฯ ได้เขียนเอาไว้ในหนังสือ “สกุลพนม-
ยงค์” เกี่ยวกับวัดพนมยงค์ มีความว่าดังนี้

“ณ บริเวณฝั่งเหนือของคลองเมือง ห่างจากมุมกำแพงพระราชวังโบราณ (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) ตำบลตะวันตกประมาณเกือบ ๑ กิโลเมตร มีวัดหนึ่งตั้งอยู่ ผู้เฒ่าได้เล่าสืบทอดต่อ ๆ กันมาว่า พระนมแห่งพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นผู้สร้างวัดนั้น พระนมนี้มีชื่อว่า “ประยงค์” (ตรงกับชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง เรียกตามภาษาบาลีว่า “ปิงคฺ”) ในสมัยนั้นชาวกรุงออกเสียงพระนมว่า “พะนม” โดยไม่มี “ร” กล้า และเขียนโดยไม่ประวิสรรชนีย์เป็น “พนม” ทำนองเดียวกับใช้คำว่า “ข้าพเจ้า” แทนคำว่า “ข้าพระเจ้า” และทำนองเดียวกับอีกหลายคำที่ชาวกรุง ฯ ไม่ออกเสียง “ร” กล้าและเขียนโดยไม่ประ-

วิสรรชนีย์ ส่วนบุคคลที่มีชื่อหลายพยางค์นั้น ชาวกรุง ๆ
 ก็นิยมเรียกแต่พยางค์ต้นหรือพยางค์ท้าย เช่นเรียกผู้ที่ชื่อ
 “ประยงค์” ว่า “ยงค์” พระนมประยงค์จึงเป็นผู้ที่รู้จักของ
 ชาวกรุง ๆ ในนาม “พนมยงค์” วัดนั้นจึงมีชื่อเรียกตามชื่อ
 ของผู้สร้างวัด “พนมยงค์” และมีการเรียกชื่อวัดตามอักษร
 วิธีเช่นนั้นสืบต่อกันมาหลายชั่วคน”

๒

จากเด็กวัดสู่มหาวิทยาลัย กรุงปารีส

ท่านปรีดีเป็นบุตรคนที่ ๒ ในจำนวนพี่น้อง ๘ คน พ่อชื่อเสียง แม่ชื่อลูกจันทร์ ปู่ชื่อเกิด ย่าชื่อคุ้ม ทาชื่อเป็ก (หลวงพาดิษพัฒน์นากร) ยายชื่อเล็ก

เมื่อเริ่มเรียนหนังสือครั้งแรกนั้นอายุได้ ๕ ขวบ โดยเรียนที่บ้านครูแสง ตำบลท่าวาสกรี ต่อมายายของท่านรับไปอยู่ที่อำเภอท่าเรือ แล้วฝากเรียนหนังสือที่บ้านหลวงปราณีประชาชน (เปี่ยม ชะชาตย์) อดีตนายอำเภอท่าเรือ

จนอ่านออกเขียนได้แล้วจึงได้ไปเข้าศึกษาต่ออย่างเป็นทางการที่โรงเรียนวัดรวก ซึ่งเป็นโรงเรียนรัฐบาลประจำอำเภอท่าเรือในขณะนั้น สอบไล่ได้ชั้น ๑ แห่งประโยค ๑ (ตามหลักสูตรกระทรวงธรรมการสมัยนั้น ที่จำแนกการศึกษาสามัญออกเป็น ๓ ประโยค ๆ ละ ๔ ชั้น ขณะนั้นยังไม่ได้จำแนกเป็นชั้นมูล ชั้นประถม ชั้นมัธยม)

ต่อมากระทรวงธรรมการจัดหลักสูตรใหม่ จำแนกเป็นชั้นมูล ประถม มัธยม จึงย้ายไปศึกษาต่อที่โรงเรียนวัดศาลาปูน อำเภอกรงเก่า สอบไล่ได้ประถมบริบูรณ์ตามหลักสูตรใหม่ เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๕๓ ขณะอายุได้ ๑๐ ขวบ

เนื่องจากในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาครั้งนั้นยังไม่มีโรงเรียนมัธยม พ่อแม่ผู้สนใจในการศึกษาของลูกและต้องการให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียนชั้นสูงต่อไป ต้องส่งลูกลงมาศึกษาที่กรุงเทพฯ ฯ ท่านปรีดี ฯ จึงถูกส่งเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ฯ มาอยู่กับพระมหาบางวัดเบญจมบพิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ และเรียนหนังสือที่โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร
 ๕
 นนเอง

มาอยู่ที่กรุงเทพฯ ได้หนึ่งปีและจบชั้นมัธยมเตรียม
ก็พอดีทางราชการได้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมตัวอย่าง ชั้นที่อำเภอ
เกอกรุงเก่า เป็นโรงเรียนประจำมณฑลกรุงเก่าอยุธยา
เด็กชายปรีดี พนมยงค์ จึงกลับไปเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยม
ตัวอย่างจนจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ อันเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียน
แล้วได้เข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบที่กรุงเทพฯ
แต่เรียนอยู่เพียง ๖ เดือนเท่านั้น ก็ต้องกลับไปช่วยพ่อแม่
ทำนาที่อยุธยา

การเข้ากรุงเทพฯ ครั้งนี้ได้พักอาศัยอยู่กับญาติผู้ใหญ่
ฝ่ายแม่คนหนึ่งคือหุ้มแพร หลวงพลพันธ์ (เอม จิตรเศรษฐ)
และนางฮับ ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลเสาชิงช้า

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ท่านได้เข้าเรียนโรงเรียน
กฎหมายกระทรวงยุติธรรม และศึกษาภาษาฝรั่งเศสที่เนติ-
บัณฑิตสภาโดยอาจารย์ชาวฝรั่งเศสชื่อเลเดแกร์ (E.LADE-
KER) ที่ปรีกษาศาลต่างประเทศเป็นครูสอน

ในการลงมาอยู่กรุงเทพฯ ครั้งนี้ ท่านปรีดีฯ ได้
อาศัยอยู่บ้าน พ.อ. พระวิชิทมนตรี (สุก กุณฑลจินดา)

อดีตอธิบดีศาลมณฑลชุมพร และอดีตผู้ช่วยเจ้ากรมพระ-
 ธรรมนุญทหารบก ซึ่งขณะนั้นท่านเจ้าคุณได้ออกจากราชการ
 มาตั้งสำนักงานทนายความ ท่านปรีดี ฯ จึงเรียนกฎหมายไป
 ด้วยและทำหน้าที่เสมือนสำนักงานทนายความไปด้วย จึง
 เป็นผลพลอยได้ทำให้ท่านปรีดี ฯ ได้มีความรู้ทางกฏ-
 หมายอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางออกไป

ท่านปรีดี ฯ ใช้เวลาเรียนกฎหมายอยู่ ๒ ปี ก็สอบ
 โสได้เป็นเนติบัณฑิตเมื่อปีพ.ศ. ๒๔๖๒ แต่ตามข้อบังคับ
 สมัยนั้นยังเป็นเนติบัณฑิตไม่ได้ เพราะมีอายุยังไม่ครบ ๒๐
 ปีบริบูรณ์ ต้องรอนจนถึงมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ในพ.ศ.
 ๒๔๖๓ จึงได้เป็นสมาชิกสามัญแห่งเนติบัณฑิตสภา

ในปีที่ท่านสำเร็จสอบโสได้ชั้นเนติบัณฑิตนั้น ก็พอดี
 เกิดคดีสำคัญขึ้นคดีหนึ่งซึ่งเป็นที่จรรโลงใจกันมาก คือคดี
 เรื่องเรือสำเภาของนายลิ้มซุ่นห้วน เศรษฐีใหญ่เมือง
 นครศรีธรรมราช ได้ไปชน พลับพลาในหลวงที่ปากน้ำ
 สมุทรปราการเสียหาย คดีนี้oyerการสมุทรปราการเป็นโจทก์
 นายลิ้มซุ่นห้วนเป็นจำเลย

ตามรูปคดียากที่จำเลยจะชนะได้ เพราะเรือสำเภา
ของจำเลย ได้ไปชนพลับพลาที่ประทับในหลวงจนเสียหาย
จริงๆ และนอกจากรูปคดีจะเสียเปรียบโจทก์แล้ว ยังเป็น
คดีที่เกี่ยวข้องกับพระบารมีในหลวงอีกด้วย เพราะในเวลา
นั้น พ.ศ. ๒๔๖๓ ประเทศไทยยังอยู่ในระบอบปกครอง
ราชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างล้น
พ้น จึงยังทำให้หาทนายความมาแก้ต่างให้จำเลยได้ยากเย็น
ยิ่งขึ้น

ท่านปรีดี ฯ เติบโตขึ้นที่หน่มวัย ๑๕ ปี ได้ศึกษา
เรื่องราวของคดีนี้อย่างใกล้ชิด และมองเห็นช่องทางที่จะเอา
ชนะได้ จึงได้ขออนุญาตเป็นทนายแก้ต่างให้นายลิ่มชุ่น-
หวุ่นจำเลย และได้ขออนุญาตต่อเนติบัณฑิตยสภาในสมัย
นั้นเพื่อเป็นทนายในคดีดังกล่าว เหตุที่ต้องขออนุญาตก็
เพราะว่าแม้ท่านจะสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตแล้ว แต่อายุ
ยังไม่ถึง ๒๐ ปีบริบูรณ์ จึงไม่มีสิทธิ์เป็นสมาชิกของเนติ-
บัณฑิตยสภา เมื่อไม่ได้เป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา
ก็ไม่มีสิทธิ์เป็นทนายว่าคดีทั่วไปได้ นอกจากจะขอและได้รับ

อนุญาตเป็นพิเศษ จากเนติบัณฑิตยสภา ให้ความเป็นไปได้เป็น
คดี ๆ ไป

เมื่อข่าวท่านปรีดี ฯ รับเป็นทนายให้นายลิ่มชุ่นห่วน
แพร่สะพัดไป บรรดาทนายอาวุโสทั้งหลายก็ได้แต่ยิ้มเยาะ
และบางทีก็นึกสมเพชท่านปรีดี ฯ ทนายหน้าใหม่ที่ไม่มีใคร
รู้จัก

แต่ในที่สุดหลังจากที่ได้ต่อสู้กันในข้อเท็จจริงและข้อ
กฎหมายอย่างลึกซึ้งแล้ว ศาลจังหวัดสมุทรปราการ ได้พิ-
พากษาคัดสินให้นายลิ่มชุ่นห่วนจำเลยเป็นฝ่ายชนะคดี และ
ต่อมาโจทก์ได้อุทธรณ์และฎีกาตามลำดับ แต่ทั้งศาลอุทธรณ์
และศาลฎีกาก็ได้พิพากษายืนตามศาลชั้นต้น

คดีนี้นับเป็นคดีแรกและคดีสุดท้ายที่ท่านปรีดี ฯ เป็น
ทนายความ และจากคดีนี้ได้ทำชื่อเสียงท่านปรีดี ฯ ให้เป็น
ที่รู้จักอย่างกว้างขวางในวงการนักกฎหมายและในวงการปก
ครองชั้นสูงในขณะนั้น หลายคนได้เฝ้าจับตามองท่านปรีดี
ด้วยความชื่นชมในความรู้ความสามารถและความฉลาดไหว
พริบ

ท่านปรีดีฯ ได้เคยพูดถึงคดีนี้ในคำปราศรัยของท่าน ต่อธรรมศาสตร์บัณฑิตและเนติบัณฑิต นักสันติภาพ ที่ได้ไปเยี่ยมท่าน ณ บ้านพักชานกรุงปารีส เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ว่า

“ผมในฐานะทนายต่อสู้ว่าเป็นภยันอกอำนาจ เวลานั้นยังไม่มีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ใช้ศัพท์ใหม่ ว่า เหตุสุจริต ผมจึงต้องใช้ศัพท์เก่าที่ปรากฏในกฎหมาย ลักษณะเบ็ดเสร็จ อ่างคัตว้อย่างสมัยพระเอกาทศรถ ในคดีเงินกังเซ่งที่ผู้เช่าสำเภาก็่าขายและถูกพายุลูกปั้งกลางทะเล เจ้าของเรือได้ฟ้องเรียกค่าเสียหาย คดีว่ากันจนถึงฎีกาต่อพระเอกาทศรถ ซึ่งทรงวินิจฉัยว่าเป็นภยันอกอำนาจ ผู้เช่าเรือไม่ต้องใช้ค่าเสียหาย”

เสร็จจากคดีนายลิ้มซุ่นหง่วนแล้ว ท่านปรีดีฯ ได้เข้ารับราชการในกรมราชทัณฑ์ กระทรวงนครบาล (กระทรวงมหาดไทย) ในตำแหน่ง เสมียนโท อัตราเงินเดือน ๓๕ บาท (เป็นอัตราเงินเดือนที่ต่ำกว่าวุฒิ เพราะอัตราตามวุฒียังไม่ว่าง) มีพระยาชัยวิชิตวิศิษฏ์ธรรมธาดา (ข้า ณ บ่อมเพชร) ซึ่งมีฐานะเป็นหลานพี่หลานน้องกับนายเสียง

ผู้บิดาของท่านปรีดีฯ เป็นอธิบดี ขณะนั้นท่านปรีดีฯ ได้พักอาศัยอยู่บ้านพระยาชัยวิชิตฯ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ญาติผู้ใหญ่ของท่านนั่นเอง และพระยาชัยวิชิตฯ ผู้นี้คือบิดาของท่านผู้หญิงพูนศุขภรรยาผู้ทุกข์ยากของท่านปรีดีฯ

ตามสมุดประวัติบอกว่า แรกเข้ารับราชการเป็นตำแหน่งเสมียนโท เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ สังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงนครบาล

สมุดประวัติได้บันทึกต่อไปว่า

“วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ย้ายจากกรมราชทัณฑ์ กระทรวงนครบาล มาเป็นนักเรียนหลวงกระทรวงยุติธรรม ส่งไปศึกษาวิชากฎหมายประเทศฝรั่งเศส โดยทางราชการ”

ก่อนที่ท่านปรีดีฯ จะเดินทางไปฝรั่งเศสเพื่อศึกษาวิชากฎหมายตามความต้องการของกระทรวงยุติธรรม เจ้าพระยาอภัยราชาเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในขณะนั้น ได้นำท่านปรีดีฯ เข้ากราบถวายบังคมทูลลาเฉพะะพระพักตร์สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ท่านได้รับสั่งว่า

“รู้จัก (ชื่อ) เด็กคนนั้นมานานแล้ว ขอให้ส่งไปเรียน
เถอะจะเป็นประโยชน์แก่แผ่นดินในภายหน้า”

ครั้นแล้วในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ นั้นเอง ท่านปรีดิกก็ได้
เดินทางไปประเทศฝรั่งเศสโดยทางเรือผ่านทางคลองสุเอซ
พร้อมด้วยมองซิเออร์เลเดแกร์ ที่ปรึกษากฎหมายและ
อาจารย์โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมขณะนั้น

ท่านปรีดี ได้บันทึกการเดินทางครั้งนั้นไว้ในความ
เห็นเกี่ยวกับการขุดคลองคอคอดกระ ไว้ตอนหนึ่งดังนี้

“เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ขณะที่เรือลำซึ่งข้าพเจ้าโดย
สารไปยังประเทศฝรั่งเศสได้แล่นผ่านคลองสุเอซนั้น ข้าพ-
เจ้าได้ตามอาจารย์เลเดแกร์ (ชาวฝรั่งเศสที่เคยเป็นที่ปรึก-
ษากฎหมายและอาจารย์โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม)
ซึ่งเดินทางไปด้วยถึงเรื่องราวของคลองสุเอซ เมื่ออาจารย์
ได้เล่าให้ฟังพอสมควรแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้ระลึกถึงเรื่องที่เคย
ได้ยินมาตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนมัธยมอยู่ว่า รัฐบาลไทยสมัย
รัชกาลที่ ๕ ได้ดำริที่จะขุดคลองที่คอคอดกระ แต่มีอุปสรรค
เนื่องจากปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ ข้าพเจ้าจึงได้

ถามอาจารย์ผู้^๕นี้ว่า ถ้าประเทศสยามจะ^๕ฟื้นความกิติจะชุก
 กลองกระ^๕ขึ้นมาอีกต่างประเทศจะว่าอย่างไร ? อาจารย์
 ตอบว่า สำหรับฝรั่งเศสไม่มีปัญหา คือถ้าชุกได้ก็เป็นการดี
 เพราะจะทำให้กมนาคม ระหว่างฝรั่งเศสกับอินโดจีนทาง
 ทะเลสั้นเข้าอีก อาจารย์ได้เล่าให้ฟังถึงการที่ชาวต่างประ-
 เทศเสนอโครงการต่อรัชกาลที่ ๕ เพื่อขอชุกกลองที่กล่าว^๕
 ท่านแนะว่า ถ้าข้าพเจ้าสนใจที่จะทำประโยชน์ให้ประเทศ
 ของข้าพเจ้าแล้ว เมื่อข้าพเจ้าอยู่ในฝรั่งเศสก็ควรค้นคว้า
 ศึกษาถึงเรื่องกลอง^๕นั้น และเทียบเคียงกับเรื่องกลอง
 สุเอซ กลองปานามา กลองคีลของเยอรมัน กลองไกรนิธ
 ของกรีก

“ต่อมาเพื่อนข้าพเจ้าจำนวนหนึ่งกับข้าพเจ้า ได้คิด
 ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทย ตั้งแต่เรายัง
 อยู่ด้วยกันในประเทศฝรั่งเศส ข้าพเจ้าได้เสนอหลักการอัน
 เป็นรากฐานสำคัญที่เป็นจุดหมายของข้าพเจ้าในการเปลี่ยน
 แปลงนั้น คือจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่อยู่ที่ความปรารถนาให้
 ชาติไทยมีความเป็นเอกราชสมบูรณ์ ซึ่งรวมทั้งเอกราชใน

ทางเศรษฐกิจด้วย (ผู้อ่านเค้าโครงการเศรษฐกิจของข้าพเจ้า คงเห็นความปรารถนาของข้าพเจ้าที่กล่าวมาแล้ว) มิตรสหายคงกล่าวแล้ว ได้ตกลงมอบให้ข้าพเจ้าพิจารณาปัญหาแก่เศรษฐกิจของชาติ ข้าพเจ้าจึงได้พิจารณาตามสติปัญญาอันน้อยของข้าพเจ้า และโดยเฉพาะการชุกคุดของคอกคอดกระนั้น ข้าพเจ้าได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องชุกคุดของคอกคอดต่าง ๆ ตามที่อาจารย์เลเดแกร์เคยแนะนำไว้

“ผลแห่งการศึกษาค้นคว้าของข้าพเจ้าในสมัยนั้น ทำให้ข้าพเจ้าเห็นว่าในแง่การช่างนั้น การชุกคุดของคอกคอดต่าง ๆ ซึ่งแม้ภูมิประเทศจะเป็นภูเขาก็สามารถทำได้ เช่น คุดองปานามา เป็นต้น แต่ปัญหาอยู่ที่แรงงาน ทุน การเมืองระหว่างประเทศ

“ในเรื่องแรงงานนั้น ปรากฏว่าการชุกคุดองสุเอซ ต้องใช้วิธีเกณฑ์จ้างงานอาหรับ ซึ่งต้องล้มตายกันมาก ส่วนการชุกคุดองปานามา นั้น แม้จะใช้วิธีจ้างคนงาน แต่คนงานก็ต้องล้มตายเพราะไข้มาเลเรียมาก การชุกคุดองคิน

และคลองโครินธ์ไม่มีปัญหาตั้งกล่าวนี้ ข้าพเจ้าจึงคิดว่าถ้าจะขุดคลองคอคอคกระแล้ว ก็ต้องใช้วิธีจ้างคนงานและเครื่องมือที่ทนแรงที่ทันสมัยกว่าแต่ก่อน และต้องระวางเรื่องโรคภัยไข้เจ็บของคนงาน ซึ่งรัฐบาลมีทางแก้ปัญหาเหล่านี้ได้

“ในเรื่องเงินทุนนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าการขุดคลองกิลและโครินธ์ ได้ใช้จ่ายเงินของประเทศนั้น ๆ เอง จึงไม่มีปัญหาอันใดที่ต่างประเทศจะแทรกแซงในธุรกิจอันเป็นไปตามอธิปไตยของชาตินั้น แต่สำหรับคลองสุเอซนั้นก็รู้กันอยู่ทั่วไปแล้วว่าต้องใช้ทุนของหลายประเทศ อันทำให้โดยคุปต์ต้องเสียอธิปไตยในเขตคลองนั้นไป ส่วนการขุดคลองปานามา นั้น เดิมฝรั่งเศสได้รับสัมปทานจากประเทศโคลัมเบียซึ่งเป็นเจ้าของเขตปานามา แต่บริษัทนี้ขุดไม่สำเร็จ การงานต้องหยุดชะงักลงและมีการชำระบัญชีบริษัทนั้น ต่อมา ส.ร.อ. ได้ทำการเจรจากับโคลัมเบียเพื่อขอสัมปทาน รัฐบาลโคลัมเบียสมัยนั้นได้ประวิงการสัถยานัน

ตกลงกับ ส.ร.อ. เพื่อเกียกที่จะได้ประโยชน์ยิ่งขึ้น ใน ค.ศ. ๑๙๓๑ ได้เกิดมีขบวนการแบ่งแยกดินแดนโคลัมเบีย โดยแยกเขตปานามาออกเป็นอีกประเทศหนึ่งต่างหากจากโคลัมเบีย รัฐบาลโคลัมเบียได้ส่งกองทหารไปเพื่อปราบปรามขบวนการนี้ แต่ได้ถูกต้านโดยนาวิกโยธินของอเมริกาแห่งเรือลาดตระเวน ส.ร.อ. ชื่อ แนชวิลล์ ซึ่งอำนัยะของสัญญาที่มีไว้แต่ปางก่อนว่า ส.ร.อ. มีสิทธิ์คุ้มครองที่จะให้บริเวณคอคอดปานามาอันเป็นแดนเบ็ด การสู้รบระหว่างกองทหารของรัฐบาลโคลัมเบียกับขบวนการเอกราชของปานามาจึงสงบลง ต่อมาอีกไม่กี่วันรัฐบาล ส.ร.อ. ก็รับรองประเทศปานามาที่ตั้งขึ้นใหม่นั้น และประเทศปานามาก็ทำสนธิสัญญายกเขตคอคอดปานามาให้อยู่ในความอารักขาของส.ร.อ. ฉะนั้น ปัญหาเรื่องทุนก็เกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศอย่างใกล้ชิด และอาจมีเหตุให้มีการแบ่งแยกดินแดนตั้งเป็นประเทศใหม่ เช่น ประเทศปานามา เป็นต้น

“ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาการเมืองระหว่างประเทศโดยทั่วไปนั้น ก็เป็นที่เห็นประจักษ์อยู่แล้วสำหรับคอคอด

ตุเอชและคลองปานามา ส่วนคลองก็ติดกับคลองโครีนธ์ไม่มี
ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ สำหรับการขุดคลองกระ
ในสมัยที่ข้าพเจ้าศึกษาอยู่นั้น เห็นว่าปัญหาได้อยู่แต่เพียง
ที่เราจะต้องระมัดระวังอาณานิคมอังกฤษอย่างเดียวเท่านั้น
คือต้องระลึกถึงตัวอย่างของคลองอื่น ๆ ที่จะมีผลในทางการ
เมืองตามมาอีกด้วยถ้าหากเราไม่ระมัดระวังให้ดี และถ้าคิด
หาทุนโดยการกู้เงินจากต่างประเทศแทนที่จะเอาเงินทุนของ
เราเองแล้ว ก็จะทำให้ภาระหลายอย่างติดตามมา”

๓

ถูกกล่าวหาเป็นหัวหน้า สหภาพ

ในประเทศฝรั่งเศส ท่านได้เข้าศึกษาภาษาฝรั่งเศส และความรู้ทั่วไปที่วิทยาลัยกอง (LYCÉE CAEN) และศึกษาพิเศษจากอาจารย์เลอบอนนัวส์ (LEBONNOIS) ซึ่งเป็นเลขาธิการสถาบันครูศาสตร์ระหว่างประเทศ ต่อมาจึงได้เข้าศึกษากฎหมายที่มหาวิทยาลัยกอง (CAEN) สอบได้ได้ปริญญารัฐเป็น “บาเชอลิเออร์” กฎหมาย (BACHELIER EN DROIT) และสอบไล่ได้เป็น “ลิซองซีเอ” กฎหมาย

(LICENCIÉ EN DROIT) จากนั้นได้เข้าศึกษาชั้นสูง
 ต่อไปที่มหาวิทยาลัยปารีส สอบไล่ได้ปริญญาตรีเป็น “คุณ
 บัณฑิตกฎหมาย” (DOCTEUR EN DROIT) ฝ่ายนิติ-
 ศาสตร์ (SCIENCES JURIDIQUES) และสอบไล่ได้
 ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงในทางเศรษฐกิจอีกด้วย

ในระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๖๗ (ค.ศ. ๑๙๒๔-
 ๑๙๒๕) ซึ่งขณะนั้นท่านปรีดีกำลังเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัย
 ปารีส ท่านได้ร่วมกับเพื่อน ๆ นักเรียนไทยในฝรั่งเศสกับ
 สวิตเซอร์แลนด์ และนักเรียนไทยในประเทศอื่นส่วนที่ขึ้น
 ต่อสถานทูตสยาม ณ กรุงปารีส ก่อตั้งสมาคมนักเรียนไทย
 ขึ้นในฝรั่งเศส เรียกชื่อว่า “สามัคยานุเคราะห์สมาคม”
 อักษรย่อว่า “ส.ย.ว.ม.” เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า
 “ASSOCIATION SIAMOISE D'INTELLECTUALITE'
 ET D'ASSISTANCE MUTUELLE” อักษรย่อว่า
 “S.I.A.M.” ท่านผู้ที่คิดตั้งชื่อสมาคมที่มีความบริบูรณ์ทั้ง
 ความหมายและรูปของอักษรอย่างคล้องจองกันทั้งภาษาไทย
 และภาษาฝรั่งเศส คือ ม.จ. นักขัตรมงคล (พระวรวงศ์

เชอกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ พระบิดาแห่งสมเด็จพระบรม
ราชินีนาถ) ซึ่งขณะนั้นพระองค์ท่านเป็นนักเรียนไทยคน
หนึ่งในฝรั่งเศส

ท่านปรีดี ฯ ได้รับเลือกตั้งให้เป็น เลขาธิการสมาคม
เป็นคนแรก โดย ม.จ. เจริญใจ จิตรพงศ์ โอรสกรมพระ-
นริศ ฯ เป็นสภานายก และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ และ
๒๔๖๙ ท่านปรีดี ฯ ได้รับเลือกตั้งให้เป็นสภานายกสมาคม
๒ ปีซ้อนติดต่อกัน

ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นสภานายกสมาคมนี้
ได้มีความขัดแย้งกับท่านทูตประจำกรุงปารีสขณะนั้น คือ
พระองค์เจ้าจรัญศัคดี กฤษดากร เป็นความขัดแย้งระหว่าง
สมาคมกับท่านทูต แต่โดยที่ท่านปรีดี ฯ เป็นนายกสมาคม
จึงกลายเป็นตัวแทนของความขัดแย้งไป และความขัดแย้ง
ได้พัฒนาสูงขึ้น จนถึงขั้นที่ท่านอัครราชทูตได้ส่งโทรเลข
ท้วงติงกระทรวงการต่างประเทศ ขอให้นำความกราบ
บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ขอส่งตัวท่านปรีดี ฯ
กลับสยามโดยด่วน ตามเหตุผลที่ท่านอัครราชทูตกล่าวหาว่า
ท่านปรีดี ฯ ทำการประจักษ์เป็นหัวหน้าสหภาพแรงงาน โดย

ยุงให้นักเรียนเรียกร้องเงินเดือนเพิ่มขึ้น ส่วนทางด้าน
ท่านปรีดี ฯ ก็ได้ถวายฎีกากราบบังคมทูล แก่ช้อกล่าวหา
และกล่าวโทษท่านอัครราชทูตในหลายเรื่อง เช่นเรื่องโกง
เงินเดือนนักเรียน (นักเรียนทุนหลวง) ทำความเสียหาย
จนถูกฝรั่งฟ้องฐานเป็นชู้ ซึ่งศาลตัดสินปรับแสนฟรังก์
และได้ทำความเสียหายให้แก่รัฐบาลไทย ในที่ประชุมสนธิ-
บาทชาติ

ต่อรายงานกราบบังคมทูลของทั้งสองฝ่าย พระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงรับพิจารณาและมี
พระราชวินิจฉัยตามบันทึกของเสนาบดีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปathy (พระองค์เจ้าไตร-
ทศ) ว่าดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพิจารณา
เอกสารทั้งหมดที่ได้กราบบังคมทูล เกี่ยวกับการพิพาทของ
พระองค์เจ้าจรัญ ฯ กับ เอส.ไอ.เอ.เอ็ม. และฎีกาของ
นักเรียนแล้ว มีพระบรมราชวินิจฉัยว่า สมามนักเรียนได้
เบี่ยงออกจากวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งสมามนั้น วัตถุประสงค์

ของสมาคมจะต้องเป็นทางสังคมครบถ้วน ระหว่างนักศึกษา
 ภายใต้ความดูแลของสถานทูตปารีส : คุประหนึ่งว่า บัณฑิต
 สมาคมได้กลายเป็นสหภาพชนิดหนึ่งของนักศึกษา ซึ่งนัก
 ศึกษาชุมนุมกันเพื่ออภิปรายกิจกรรมของอัครราชทูต และมี
 มติและดำเนินกิจการตรงกันข้ามกับความประสงค์ของ อัคร-
 ราชทูต นักศึกษาได้อภิปรายและประนามวิธีการที่อัครราชทูต
 ได้จ่ายเงินเดือนให้แก่พวกเขา พวกเขายังได้ส่งผู้แทนไป
 ประเทศอังกฤษ โดยรู้อยู่แล้วว่าขัดต่อความประสงค์ของ
 อัครราชทูต พวกเขาได้แสดงตลอดมาเป็นปฏิปักษ์ต่ออัคร-
 ราชทูต และกิจกรรมของสภานายกสมาคมถึงขั้นขาดการวะ
 สถานการณ์เช่นนี้ไม่อาจที่จะผ่อนปรนได้ เพราะถ้านักศึกษา
 ได้อนุญาตให้ประกอบตัวเองเป็นสหภาพ ปฏิปักษ์ต่อ อัคร-
 ราชทูตโดยวิธีนี้แล้ว ก็ไม่มีอัครราชทูตใดสามารถรับผิดชอบ
 ในการดูแลสวัสดิการของนักศึกษาในอนาคตได้ พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการว่า เอส.ไอ.-
 เอ.เอ็ม. ตามรูปแบบในปัจจุบันนี้ต้องยุบเลิก ถ้ายังมีความ

ปรารถนาประกอบเป็นสมาคมชนิดที่ช่วยให้นักศึกษามีการศึกษาต่อกันก็จะต้องทำข้อบังคับขึ้นใหม่ โดยนักศึกษาจะได้รับอนุญาตให้มีเสรีภาพในการจัดการทางสังคม และนอกจากนั้นจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสถานทูต อย่างเคร่งครัด ยิ่งกว่านั้นนักศึกษารุ่นเด็กชั้นเตรียมและประถมนั้นจะต้องไม่เป็นสมาชิกสมบูรณ์ไม่มีสิทธิ์ออกเสียง แต่พวกเขาอาจเข้าร่วมในค่ายวันหยุดภายใต้การดูแลเป็นพิเศษของคนหนึ่งหรือหลายคน ซึ่งอัครราชทูตเป็นผู้เลือก พวกเขาจะต้องอยู่ห่างจากนักศึกษารุ่นใหญ่ให้มากที่สุดในขณะที่เข้าร่วมการกีฬาและการบันเทิง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่านายปรีดี พนมยงค์ ต้องรับผิดชอบอย่างสำคัญในการที่สมาคมเบี่ยงจากความประสงค์เดิม และในการยุยงนักศึกษาให้เกิดความรู้สึกละเมียดวินัย และไม่ไว้ใจอัครราชทูต ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีกระแสรับสั่งให้เรียกนายปรีดี พนมยงค์ กลับทันที

ส่วนตอนสองแห่งฎีกาของนักศึกษาร้องขอให้จ่ายเงินเดือนเป็นเงินปอนด์ แทนการจ่ายเป็นเงินแฟรงค์นั้น พระ

บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์พิจารณาเรื่องนั้น
เมื่อได้รับคำอธิบายจากอัครราชทูตแล้ว ถ้า (อัครราชทูต)
ยังมีใ้ทำขึ้นมา สำเนาฎีกาฉบับหนึ่งก็จะส่งไปให้พระองค์
เจ้าจรรยา ฯ และพระองค์เจ้าจรรยา ฯ จะต้องกราบบังคมทูลชี้
แจงมาเกี่ยวกับฎีกาดังกล่าวนั้นเรื่องการจ่ายเงินเดือน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสียพระทัยสุดซึ้งที่
ทรงทราบว่า ได้เกิดมีความรู้สึกไม่อยู่ในวินัยของนักศึกษา
จึงมีพระราชประสงค์เตือนให้เขารู้สึกถึงความรู้สึกในหน้าที่”

ทางค่านิยมของท่านปรีดี ฯ เมื่อได้ทราบข่าวว่า
ลูกชายถูกเรียกตัวกลับ จึงได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลถวาย
ฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานโปรด
เกล้า ฯ ให้เลื่อนเวลาการเรียกตัวกลับไปจนกว่าจะสอบได้
ซึ่งกำหนดวันสอบก็จะมาถึงในไม่ช้าแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
ให้ตามฎีกานั้น โดยเงื่อนไขว่าอย่างไรก็ตามท่านปรีดี ฯ
จะต้องเขียนคำขอมมา เป็นลายลักษณ์อักษรต่ออัครราชทูต-
สยาม กรุงปารีส ดังสำเนาพระราชหัตถ์เลขาดังนี้

ที่ ๓๕/๔๙๔

พระที่นั่งอัมพรสถาน

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๙

ตามที่นายเสียง พนมยงค์ ถวายฎีกาขอความกรุณา
เลื่อนเวลาที่จะเรียกตัวนายปรีดีพนมยงค์ ผู้บุตร กลับจาก
ประเทศฝรั่งเศส โดยขั้คำสั่งพระองค์เจ้าจรัญศัคดี กฤดากร
ไปเดือนกุมภาพันธ์ ศกนี้ ซึ่งเป็นเวลาภายหลังการสอบได้
ชั้นปริญญาหมอกฎหมาย (DOCTEUR EN DROIT) ได้
สอบสวนแล้วเห็นว่า เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจอยู่บ้างที่จะต้อง
กลับเสียก่อนได้ปริญญานี้ เพราะฉะนั้นถ้านายปรีดีฯ ยัง
ไม่ได้กลับจากประเทศฝรั่งเศส ก็ให้คงอยู่ไปจนได้ปริญญา
แต่ต้องให้ทำหนังสือขอประทานโทษ พระองค์เจ้าจรัญศัคดี
กฤดากร ในการที่ได้ขั้คำสั่งนั้น และให้ทำทานบนว่าจะ
อยู่ในถ้อยคำต่อไป

(พระบรมนามาภิไธย) ประชาธิปก พร.

ต่อพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามโทรเลขของเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศฉบับแรกนั้น ท่านปรีดีได้มีความเห็นในเวลาต่อมาว่า

“พระปกเกล้า ฯ ได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยไว้ถูกต้องแล้วว่า ข้าพเจ้าต้องรับผิดชอบในการที่ได้แผลงสมาคมนักศึกษาให้มีสภาพเป็นสหภาพอาชีพ “Syndicate” ซึ่งในฝรั่งเศสสมัยนั้นขบวนการกรรมกรก่ออิทธิ “Syndicalism” กำลังเคลื่อนไหวอยู่”

ทั้งนี้เพราะว่า ท่านปรีดีเป็นตัวละครสำคัญในการปลุกจิตสำนึกของนักศึกษาไทย เพื่อผลแห่งความตื่นตัวทางการเมือง ซึ่งในเบื้องต้นก็คือ ปลุกให้นักศึกษาลุกขึ้นทวงสิทธิ์ของตนเองจากอัครราชทูตอันเป็นตัวแทนของระบอบราชาธิปไตย จนกระทั่งนักศึกษาได้ลุกขึ้นทวงสิทธิ์โดยทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จากความขัดแย้งดังกล่าวระหว่าง สามัคยานุเคราะห์สมาคม อันมีท่านปรีดี เป็นสภานายกสมาคมกับพระองค์-

เจ้าจรรยาศักดิ์ กฤดากร อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส จะเห็นได้ว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของส่วนรวม คือของสามัคยานุเคราะห์กับผลประโยชน์ส่วนตัวของท่านทูต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการส่งนักเรียนจากฝรั่งเศสไป ประชุมร่วมกับนักเรียนไทยในอังกฤษ หรือเรื่องการขอเพิ่มเงินติดกระเปาะหรือเงินเดือนก็ดี และในความขัดแย้งดังกล่าวนี้ ผู้ที่มีใจเป็นธรรมก็ย่อมจะตระหนักได้ดีว่าฝ่ายไหนผิดฝ่ายไหนถูก แต่ในพระราชหัตถ์เลขาที่อนุญาตให้ท่านปริศิเรียนต่อไปจนจบ ได้รับปริญญาหมอกฎหมายนั้น พระองค์ได้ระบุลงไปว่า “แต่ต้องให้ทำหนังสือขอประทานโทษ พระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์ กฤดากร ในการที่ได้บังคับคำสั่งนั้น และให้ทำทานบนว่าจะอยู่ในคำสั่งต่อไป” ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงที่ท่านเทียนวรรณ วรรณภาโก นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในอดีต แต่สมัยรัชกาลที่ ๕ กล่าวไว้ว่า “กฎหมายหรือจะสู้กฎหมาย กฏหมู่หรือจะสู้กฏหมู่ กคคหรือจะสู้เจ้าหักคอก”

ทั้ง ๆ ที่สามัคยานุเคราะห์สมาคมไม่ผิด และท่านปรีดี
 ในฐานะสภานายกสมาคมก็ต้องไม่ผิด แต่เจ้าหักคอว่าผิด
 ต้องขอประทานโทษ และก็มีบางเสียงกล่าวหาว่าท่านปรีดี
 มีความขัดแย้งกับ ม.จ. จรูญศักดิ์ กฤดากร เป็นการส่วนตัว
 จึงมีความคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น เป็นการกล่าวหา
 ที่เป็นเท็จ

จิตสำนึกอภิวัฒน์

การปฏิวัติหรือที่ท่านปรีดี เรียกว่า อภิวัฒน์ นั้น และหนังสือเล่มนี้ก็จะเรียกอภิวัฒน์ต่อไป ถึงแม้ว่าจะปรากฏเป็นรูปธรรมขึ้นในประเทศฝรั่งเศสเป็นครั้งแรก ด้วยการประชุมปรึกษาหารือกับพรรคพวกอย่างเป็นทางการเป็นงานก่อตั้ง “คณะราษฎร” ขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๗ (พ.ศ. ๒๔๖๙) เพื่อทำการอภิวัฒน์ประเทศสยามจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย

แต่ตามข้อเท็จจริงปรากฏว่า ท่านปรีดีได้มีจิตสำนึกในการอภิวัฒน์มาเป็นเวลานานแล้ว เพราะมีเหตุการณ์หลาย ๆ อย่างมากระทบ และได้ส่ำสมในจิตสำนึกของท่านเพิ่มทวีมากขึ้น ๆ ตามเงื่อนไขทางภาววิสัยที่ท่านได้สัมผัส

ท่านปรีดี ได้บันทึกเรื่องจิตสำนึกในการอภิวัฒน์ของท่านไว้ในหนังสือ “ชีวิตฉันสวนของข้าพเจ้า” มีความบางตอนว่าดังนี้

“ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ข้าพเจ้าอายุได้ ๑๑ ขวบ ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันและเกินชั้ในเรื่องวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลและลูกหลานจีนในเมืองไทย ซึ่งเป็นประชากรจำนวนประมาณร้อยละ ๒๕ ของประชากรทั้งประเทศ สิ่งนั้นคือการที่ชาวจีนทุกคนตัดผมเปียทั้ง ๆ ที่ได้ไว้เปียมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ เขาต่างอธิบายถึงเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่นี้ ต่อประชาชนในประเทศที่เขาทั้งหลายมาอาศัยอยู่ว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยก่อนซึ่งเป็นผู้กำหนดให้ไว้ผมเปียที่ไม่น่าดูนี้ได้ถูกล้มล้างไปแล้ว โดยการอภิวัฒน์เปลี่ยนแปลงการ

ปกครองเป็นสาธารณรัฐ อันมี ดร. ชุนยักเซน เป็นผู้นำ และเป็นผู้แนะนำให้ชาวจีนทุกคนเปลี่ยนทรงผมใหม่เป็นทรงสั้นตามแบบยุโรป (ในยุคนั้น) ทั้งนี้ชาวจีนจะไม่ได้ถูกชาวต่างชาติล้อเลียนว่า “มีหางที่หัว”

“ที่โรงเรียนตัวอย่างในพระนครหรือยุธา ซึ่งข้าพเจ้าได้ศึกษาชั้นมัธยมอยู่ที่นั่น วิชาประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ ได้อธิบายสาเหตุที่แท้จริงของการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ โดยเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ประเทศเอกราชส่วนใหญ่ในโลก มีรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นด้วยความยินยอม และเห็นชอบของรัฐสภา โดยประชาชนจะเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกรัฐสภา สำหรับประมุขแห่งรัฐของแต่ละประเทศเอกราชนี้ อาจมีฐานะเป็นกษัตริย์สืบสันตติวงศ์ หรืออาจจะเป็นประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐ ซึ่งก็คือ สามัญชนที่ได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งในระยะเวลาอันมีกำหนดไว้ ครุข้าพเจ้ากล่าวเสริมว่า ในบรรดาประเทศที่มีการปกครอง ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ล้าหลัง ๓ ประเทศ (ได้แก่ จีน รัสเซียและ

สยาม) นั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในประเทศจีนได้
ถูกล้มล้างไปแล้ว ยังคงเหลืออยู่แต่ประเทศรัสเซียและสยาม
และยังไม่ทราบว่าจะประเทศใดใน ๒ ประเทศนี้ จะเปลี่ยนแปลง
ระบอบการปกครองได้ก่อนกัน”

บันทึกของท่านปรีดีที่พูดถึงว่า ครูของท่านพูดถึง
ระบอบรัฐสภาในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ นั้น ท่านเทียบวรรณได้
พูดถึงระบบนี้ไว้แล้วในหนังสือ ตลิวภาคพจนกิจ เล่ม ๖
วันที่ ๘ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๕๐) แต่ท่าน
เรียกรัฐสภาทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “ปาลีเมนต์” ถึงคำ
กลอนที่ท่านเขียนไว้ว่า

“ใครเป็นพินัยร้องทำนองชอบ
ตามระบอบปาลีเมนต์ประเด็นจำ
แม้นิ่งขำล้าหลังยังมีทำ
จะตกต่าเหนื่อยหน้าเวลาสาย
ขอให้เห็นเช่นเราผู้เฒ่าทัก
บำรุงรักษาชาติสอาดศรี

หงเจ้านายฝ่ายพลและมนตรี
 จงเป็นศิวิไลซ์จริงอย่างนังนาน
 ให้รับหาปาลีเมนต์ชั้นเป็นหลัก
 จะได้ชกน้อมใจไพร่สมาน
 เร่งเป็นฟรีปรีดาอย่าช้ากาล
 รักษาบ้านเมืองเราช่วยเจ้านาย”

ท่านปรีดีฯ ได้บันทึกต่อไปว่า

“นับแต่บัดนั้นมา ข้าพเจ้าได้เริ่มให้ความสนใจกับการ
 อภิวัฒน์ในประเทศจีน ซึ่งนำโดยซุนยัตเซน โดยเฉพาะ
 ในเรื่องสงครามระหว่างกองทัพฝ่ายจักรพรรดิจีนกับกองทัพ
 ฝ่ายสาธารณรัฐ ในสมัยนั้นหนังสือพิมพ์ไม่แพร่หลายใน
 สยาม โดยเฉพาะในจังหวัดบ้านเกิดของข้าพเจ้า บิดา
 ข้าพเจ้าเห็นว่า ข้าพเจ้า กระจาย โครว์ รั้ว ข้าว คราวต่าง ๆ
 มากนัก จึงได้นำหนังสือพิมพ์เก่า ๆ ของญาติข้าพเจ้าคน
 หนึ่ง ซึ่งเป็นนายทหารแห่งกองทัพบกมาให้ข้าพเจ้าอ่าน
 ทำให้ข้าพเจ้าได้รับรู้ทีละเล็กทีละน้อยว่าระบอบสมบูรณาญา

สิทธิราชย์นั้นมีข้อเสียหรือข้อบกพร่องอย่างไร ชาวจีนจึงได้ต่อต้านการปกครองระบอบนี้ และเปลี่ยนมาเป็นการปกครองในระบอบสาธารณรัฐ

“ประมาณเกือบ ๑ ปีต่อมา คือในร.ศ. ๑๓๐ มีข่าวใหญ่แพร่ไปทั่วทั้งประเทศ คือรัฐบาลแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จับได้ว่ามีคณะภิกษุวัณณิกทำงานใต้ดินเพื่อล้มล้างระบอบการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์จากเหตุนี้เอง นักภิกษุวัณณิกมากกว่าร้อยคนถูกจับและถูกศาลพิเศษตัดสินลงโทษจำคุกตลอดชีวิตบ้าง ประหารชีวิตบ้าง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ลดโทษประหารชีวิตเป็นโทษจำคุกตลอดชีวิต และลดโทษตลอดชีวิตเป็นจำคุก ๒๐ ปี ส่วนผู้ที่ถูกตัดสินจำคุก ๒๐ ปี ให้รอการลงอาญาไว้

“ระหว่างที่มีการพิจารณาคดีที่ศาลพิเศษ ผู้พิพากษาท่านหนึ่งได้กล่าววิเคเหยนร้อยตรีนายหนึ่งจากกองทหารรักษาพระองค์ว่า ไม่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ จำเลยได้อธิบายต่อผู้พิพากษาอย่างกล้าหาญว่า เขารักชาติยิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ และตัวเขาเองอยู่ในกองร้อยที่ใกล้ชิดกับใน

หลวงที่สุต ย่อมทราบดีว่าบรรดาพลทหารและพลเรือนพุกกันว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้างในราชสำนัก อันทำให้เขาได้ตระหนักว่า ความสุขสำราญและความหรรษาฟุ่มเฟือยของราชสำนักนั้นนำชาติไปสู่หายนะ ทำให้เขาได้เกิดจิตสำนึกและผลักดันให้เขาเข้าร่วมขบวนการอภิวัฒน์ครั้งนี้

“คนหนุ่มสาวส่วนหนึ่ง รวมทั้งตัวข้าพเจ้าด้วย มีความเห็นอกเห็นใจอย่างยิ่งต่อผู้ที่ถูกลงโทษทางการเมืองเหล่านี้ พวกเราได้พูดคุยกันถึงเรื่องนี้กันบ่อยๆ ทั้งในโรงเรียนมัธยมและโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งข้าพเจ้าได้ลงทะเบียนใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ต่อมาภายหลังการอภิวัฒน์ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลประชาธิปไตยของเราได้คืนยศให้นักโทษการเมืองเหล่านี้ ตามยศเดิมที่มีอยู่ก่อนที่ถูกคำพิพากษา อันเป็นเครื่องยืนยันถึงความเห็นอกเห็นใจที่เรามีต่อก่อนนักอภิวัฒน์รุ่นนั้น

“ระหว่างที่ข้าพเจ้าศึกษาวิชากฎหมายนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่ามหาอำนาจต่างชาติถือสิทธิ์สถาปนอกอาณาเขตเหนือประเทศสยาม ไม่ว่าจะเป็นที่ทางทฤษฎีหรือทางปฏิบัติ คนในสังคมมหาอำนาจเหล่านี้ไม่ต้องขึ้นศาลไทย เพราะคดี

ที่มีคู่ความเป็นคนสังกัดต่างชาติเหล่านั้น จะต้องให้ศาล
กงสุลหรือศาลคดีระหว่างประเทศตัดสิน ทั้งนี้เป็นไปตาม
สนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคระหว่างชาติมหาอำนาจกับประเทศ
สยาม ในศาลคดีระหว่างประเทศ คำวินิจฉัยของผู้พิพากษา
ชาติยุโรป จะมีน้ำหนักมากกว่าคำวินิจฉัยของผู้พิพากษาสยาม
ข้าพเจ้าไม่พอใจการใช้อำนาจอธิปไตยเช่นนั้น ข้าพเจ้าจึง
ได้ตัดสินใจที่จะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชของชาติ
อันสมบูรณ์ โดยมีอำนาจอธิปไตยของตนอย่างเต็มเปี่ยม
ขณะเดียวกัน ข้าพเจ้าได้สังเกตความเป็นไปของราชสำนัก
รวมทั้งการบริหารงานภายใต้ระบอบ การปกครองแบบสม-
บูรณาญาสิทธิราชย์ และตั้งความปรารถนาไว้ว่า จักต้อง
ก่อตั้งระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศของข้าพเจ้าให้ได้
แม้ในตอนนั้นข้าพเจ้ายังไม่ทราบว่าทำได้อย่างไร

“ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ มีรายงานข่าวหลายกระแสที่ลง
ในหนังสือพิมพ์ที่กรุงเทพฯ เกี่ยวกับการอภิวัฒน์ของพรรค
บอลเชวิคในรัสเซีย สิ่งที่ข้าพเจ้าสนใจในครั้งนั้นก็คือ การ
ล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระเจ้าซาร์ เหตุ
การณ์นี้ทำให้ข้าพเจ้าระลึกถึงคำพูดของครูข้าพเจ้าที่โรงเรียน

มัธยมที่ว่า ระหว่างรัสเซียและสยาม ประเทศใดจะล้มเลิก
ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ก่อนกัน

“ในเมื่อประเทศรัสเซียล้ม ระบอบสมบูรณาญาสิทธิ-
ราชย์ได้ ข้าพเจ้าก็มีความหวังอย่างแรงกล้าว่า เหตุการณ์
เช่นเดียวกันนี้คงจะเกิดขึ้นในประเทศสยาม

“ดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้พูดคุยกับเพื่อนข้าพเจ้าคนหนึ่ง
อย่างลับๆ เพื่อหาวิธีที่จะทำให้เราได้บรรลุจุดประสงค์
ด้วยเราตระหนักถึงบทเรียนของบรรดานักปฏิวัติที่ถูกจับ
กุมในปี ร.ศ. ๑๓๐ ว่าเกิดจากบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ทรยศ
ได้เปิดเผยแผนการดังกล่าวต่อรัฐบาล อย่างไรก็ตาม เรา
ก็ยังไม่ทราบว่า จะทำอย่างไรจึงจะสามารถ ตั้งชบวนการปฏิ-
วัติให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

“ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ข้าพเจ้าสอบไล่ได้ตามหลักสูตร
ของ โรงเรียน กฎหมาย กระทรวงยุติธรรม แต่เนื่องจาก
ข้าพเจ้ามีอายุเพียง ๑๙ ปี ยังไม่สามารถเป็นสมาชิกของ
เนติบัณฑิตยสภาที่กำหนดอายุขั้นต่ำไว้ ๒๐ ปี จึงไม่อาจ
จะได้รับแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาได้ ข้าพเจ้าต้องรออยู่ ๒-๓

เดือน จึงได้เป็นสมาชิกของเนติบัณฑิตยสภา กระทรวง
ยุติธรรมพอใจในผลการสอบของข้าพเจ้า จึงให้ทุนข้าพเจ้า
ไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส เพื่อจะได้กลับมาช่วยงาน
กระทรวง ในด้าน การร่าง ประมวลกฎหมาย ตาม แบบ ฉบับ
ของประเทศฝรั่งเศส

“ข้าพเจ้าเดินทางไปถึงประเทศฝรั่งเศสเป็นครั้งแรก
เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓”

ต่อจากนั้นบันทึกได้กล่าวถึงการศึกษา ในประเทศฝรั่งเศส
แล้วได้บันทึกต่อไปถึงความคิอภิวรณ์ว่าดังนี้

“สำหรับตัวข้าพเจ้านั้น นอกจากข้าพเจ้าจะรู้จักคุ้น
กับเพื่อนๆ ชาวไทยด้วยกัน และกับเพื่อนๆ ชาวฝรั่งเศส
แล้ว ข้าพเจ้ายังได้รู้จักนักภิวรณ์ชาวเอเชียกลุ่มหนึ่ง และ
ต่อมาพวกเราได้ก่อตั้งสมาคมเพื่อความสมานฉันท์ และ
พันธมิตรแห่งเอเชีย”

๕

ก่อตั้งคณะราษฎร

ในหนังสือเล่มที่อ้างแล้วข้างต้น ท่านปรีดีฯ ได้กล่าวถึงการก่อตั้งคณะราษฎรไว้ดังนี้

“ด้วยความตั้งใจที่จะรับใช้เพื่อนร่วมชาติ ด้วยความปรารถนาที่จะได้รับบูรณภาพแห่งดินแดนและเอกราชอันสมบูรณ์ อันจะทำให้ประเทศชาติได้ประสบผลสำเร็จในการบำรุงเศรษฐกิจให้รุ่งเรือง ตลอดจนการนำชาติไปสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริง ข้าพเจ้าจึงได้ก่อตั้งแกนกลางอย่างลับๆ ขึ้นเป็น “คณะราษฎร” ร่วมกับเพื่อนนักศึกษาไทยบางคน”

ท่านปรีดีฯ ได้ให้รายละเอียดในการก่อตั้งคณะราษฎร
ไว้ในหนังสือ “บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร”
มีความดังนี้

“การประชุมเป็นทางการครั้งแรกของคณะราษฎรมี
ขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๗ ที่หอพักแห่งหนึ่ง ณ
“RUE DU SOMMERARD” ซึ่งเราเช่าห้องไว้เพื่อการ
ประชุมนั้น ผู้ร่วมประชุมมี ๗ คนคือ (๑) ร.ท. ประยูร
ภมรมนตรี นายทหารกองหนุนซึ่งเคยเป็นผู้บังคับหมวด
ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์รัชกาลที่ ๖ (๒) ร.ท. แปลก
ชิตตะสังกะ สำเร็จวิชาจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบก
สยาม แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ฝรั่งเศส
(๓) ร.ต. ทศนัย มิตรภักดี นายทหารกองหนุน เคยเป็น
ผู้บังคับหมวดกรมการทหารม้าที่ ๕ นครราชสีมา แล้วมา
ศึกษาที่โรงเรียนนายทหารม้าฝรั่งเศส (๔) นายคว ฤพา
นุกรม นักศึกษาวิทยาศาสตร์ในสวิตเซอร์แลนด์ เคยเป็น
จ่านายสิบในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑ (๕)
หลวงสิริราชไมตรี นามเดิมจรูญ นามสกุลสิงหนเสนี ผู้ช่วย

สถานทูตสยามประจำกรุงปารีส เคยเป็นนักเรียนกฎหมาย
กระทรวงยุติธรรม และเป็นนายสิทธิในกองทหารอาสา
สงครามโลกครั้งที่ ๑ (๖) นายแนบ พหลโยธิน เนติ
บัณฑิตอังกฤษ (๗) ข้าพเจ้า (ปรีดี พนมยงค์)

“ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ข้าพเจ้าเป็นประธาน
และเป็นหัวหน้าคณะราษฎร จนกว่าจะมีบุคคลที่เหมาะสม
เป็นหัวหน้าคณะราษฎรในกาลต่อไป

“เมื่อเสร็จการประชุมก่อตั้งคณะราษฎรแล้ว ข้าพเจ้า
กลับสยามในเดือนมีนาคมปีนั้น แล้วเพื่อนที่ยังอยู่ในปารีส
เลือกเฟ้นผู้ที่สมควรชวนร่วมคณะราษฎรต่อไป มีนายทวี
บุญยกต์ นักศึกษาวิชาเกษตร นายบรรจง ศรีจรูญ ไทย
มุสลิมจากอียิปต์ที่มาเยือนปารีส ซึ่งรับภาระจัดตั้งไทยมุสลิม
ต่อไป อาทินายแฉ่ม มุस्ताฟา (บุตรหัวหน้าศาสนาอิสลาม
ในไทยที่รู้จักกันในนามว่า “กรูฟา” ต่อมานายแฉ่มเปลี่ยน
นามสกุลว่า “พรหมยงค์” คล้าย ๆ นามสกุลข้าพเจ้า) ต่อ
มาได้ชวน ร.ต. สินธุ์ กมลนาวิน ร.น. นักศึกษาวิชาทหาร
เรือเดนมาร์กที่มาเยือนปารีส ต่อมาพระยาทรงสุรเดชได้
มาตุงานทหารในฝรั่งเศส เพื่อนที่ยังอยู่ที่ปารีส จึงลง

ทาบถามว่ามีความรู้สึกอย่างไรต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิ-
 ราชย์ ก็ได้ความว่าไม่พอใจระบอบนั้น แต่ยังมีได้ถูกชวน
 เข้าร่วมในคณะราษฎร ต่อจากนั้นเพื่อนที่ก่อตั้งคณะราษฎร
 ที่ปารีสก็ทยอยกันกลับสยาม ค่อย ๆ ชวนเพื่อนนักศึกษาที่
 เคยสังเกตไว้ในกาสนทนากัน เพียงเผลอ ๆ มิได้จำกัดเฉพาะ
 นักศึกษาในฝรั่งเศสเท่านั้น ฉะนั้นต่อมาในสยามจึงได้ชวน
 ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ นักศึกษาจากสวิตเซอร์แลนด์ ม.ล. กวี
 เตชาติวงศ์ นายสพรั่ง เทพหัสดินทร ณ อยุธยา นายเล็ง
 ศรีสมวงศ์ นักศึกษาจากอังกฤษ ฯลฯ และเพื่อนทหารบก
 ทหารเรือ พลเรือนคนอื่น ๆ ในสยาม ในปลายพ.ศ. ๒๔๗๔
 จึงได้ชวน พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช
 พระยาฤทธิอัคเนย์ และมอบให้พระยาพหลฯ เป็นหัวหน้า
 คณะราษฎร”

๒ กลับสู่สยาม

ในที่สุดท่านปรีดีฯ ก็จบการศึกษาชั้นปริญญาเอกทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยปารีส ภายหลังจากที่ได้ใช้เวลาศึกษาถึง ๕ ปี ได้ปริญญา Docteur en Droit ท่านปรีดีฯ จึงเป็นคนไทยคนแรกที่จบปริญญาอังครัว (แผนกคนฝรั่งเศส) และได้รับประกาศนียบัตรชั้นสูงสุดทางเศรษฐศาสตร์อีกแขนงหนึ่งด้วย

ตามปกตินั้นเมื่อจบการศึกษาแล้ว ก็ต้องอยู่ต้งานอีกหนึ่งปี แต่สำหรับท่านปรีดีฯ เมื่อจบการศึกษาแล้วก็ถูกส่ง

ตัวกลับทันที เนื่องจากมีกรณีพิพาทกับทูตอังกฤษแล้ว
ข้างต้น

ท่านปรีดี ฯ เดินทางกลับโดยทางเรือ (ขณะนั้น
เครื่องบินโดยสารยังไม่มี) ซึ่งตามปกติจะต้องได้ตัวโดย
สายชั้นสอง แต่ทูต ม.จ. จรูญศักดิ์ กฤดากร ผู้เป็นพี่เขย
ของนายควง อภัยวงศ์ กลับแกลังให้ซื้อตั๋วโดยสารชั้น
ปากเรือคือชั้นสาม ดร. เดือน บุนนาค ได้เขียนไว้ใน
หนังสือ “ท่านปรีดีรัฐบุรุษอาวุโส” เกี่ยวกับการเดินทาง
กลับสู่สยามของท่านปรีดี ฯ ว่า

“สอบเสร็จแล้วท่านปรีดี ฯ ยังไม่หมดเคราะห์ที่เดียว
ท่านอัครราชทูต จะให้โดยสารเรือกลับชั้นปากเรือหรือชั้น
สาม แล้วต่อมาจะเปลี่ยนเป็นชั้นสอง จะให้ตัดเสื้อกางเกง
เดินทางเป็นสีน้ำตาลอย่างแบบคนงาน พวกเราชาวนักเรียน
ไทยในฝรั่งเศสจึงช่วยกันตามมีตามเกิดบริจาคเงินช่วยท่าน
ท่านปรีดี ฯ ก็กลับประเทศไทยได้สะดวกสบายหน่อย”

เมื่อกลับเข้ามาถึงกรุงเทพฯ แล้ว ก็ได้รับการบรรจุ
เข้าเป็นผู้พิพากษาชั้น ๖ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๒๔๐

บาท เมื่อ ๑ พฤษภาคม ๒๔๗๐ เป็นเลขานุการชั้น ๒
กรมร่างกฎหมายกระทรวงยุติธรรม อัตรารับเงินเดือน ๓๐๐
บาท เมื่อ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๐ และต่อมาได้รับพระราชทาน
ยศและบรรดาศักดิ์ เป็นรองอำมาตย์เอกหลวงประดิษฐมนู-
ธรรม เมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๑ และในปีถัดมาก็ได้รับ
การเลื่อนยศเป็นอำมาตย์ตรี (พ.พ.ย. ๒๔๗๒) พร้อมกับ
ขึ้นอัตรารับเงินเดือนก็เพิ่มจาก ๓๐๐ บาทเป็น ๓๒๐, ๓๔๐
และ ๓๖๐ บาทในปี ๒๔๗๓

ในระหว่างนั้นท่านได้รวบรวมกฎหมายไทยที่กระจัด
กระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ ขึ้นเป็นหมวดหมู่ ตั้งแต่สมัยกฎหมาย
ตราสามดวงเป็นต้น มารวมกับบทบัญญัติกฎหมายสมัยใหม่
จัดเป็นหนังสือชุด กล่าวถึงตัวบทกฎหมายของไทยแต่แรก
จนปัจจุบันให้ชื่อว่า “ประชุมกฎหมายไทย” หนังสือชุดนี้
เป็นประโยชน์ต่อนักกฎหมายเป็นอย่างมาก

ในด้านการสอนกฎหมาย วิชาที่สำคัญและสร้างชื่อ
เสียงให้กับท่านมากที่สุดก็คือวิชากฎหมายปกครอง ดร. เตือน
บุญนาค ได้บันทึกไว้ในหนังสือที่อ้างแล้วข้างต้น ความว่า

“ในส่วนงานเป็นครูบาอาจารย์นั้น ท่านปรีดีฯ เป็น
 อาจารย์ผู้สอนที่โรงเรียนกฎหมาย เกยสอนหลายวิชา แต่
 วิชาหนึ่งซึ่งมิใช่วิชากฎหมายแท้ได้สร้างชื่อเสียงให้กับท่าน
 มาก คือวิชากฎหมายปกครอง ในข้อความตอนต้นในคำ
 อธิบายวิชานี้ ท่านปรีดีฯ ก็ได้พูดถึงธรรมนูญการปกครอง
 แผ่นดินซึ่งในเวลานี้เรียกว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญ ท่านได้
 อธิบายเรื่องเสรีภาพต่างๆ ที่เขียนและพูดในสมัยนี้ แต่ใน
 ครั้งนั้นท่านปรีดีฯ เรียกว่า “ความอิสระ” ท่านได้อธิบาย
 ถึงเรื่องการปกครองของเมืองไทยสมัย เวียง วัง คลัง นา
 เปลี่ยนมาเป็นลำดับ การแบ่งเขตปกครอง การจัดการ
 ปกครองเป็นกระทรวง แล้วไปเติมเรื่องหน้าที่ของรัฐใน
 ทางเศรษฐกิจ ซึ่งท่านปรีดีฯ เรียกในขณะนั้นว่า “การ
 งานซึ่งฝ่ายปกครองกระทำเพื่อส่งเสริมบำรุงฐานะความเป็น
 อยู่ความสุขสมบูรณ์ของราษฎร” ท่านปรีดีฯ แบ่งชนิดแห่ง
 การงานซึ่งฝ่ายปกครองต้องกระทำนี้ออกเป็นสาขาใหญ่สอง
 ประเภทคือ ๑. ในทางเศรษฐกิจการเมือง (Economic

Politique) ๒. ในทางสมาคมกิจ (Economic Sociale) แล้วท่านปรีดีฯ ก็พูดเรื่องประดิษฐกรรม ปรีวรรตกรรม วิชากรรม โภคยกรรม เขียนความสั้น ๆ เพียงไม่ถึง ๕ หน้ากระดาษ ท่านปรีดีฯ จบคำอธิบายกฎหมายปกครอง ด้วยการคลังของประเทศ เกี่ยวกับงานงบประมาณรายได้ รายจ่าย การกู้เงิน การชำระหนี้ของรัฐ ดังนี้ คำอธิบาย กฎหมายปกครองของท่านปรีดีฯ จึงกว้างขวางจงใจบุคคล ผู้อ่านให้หันเข้าเอาใจใส่ในกิจการบ้านเมือง ราษฎรผู้ถูก ปกครองใคร่ได้มีเสียงในการปกครองบ้าง ความรู้สึกอยาก ปกครองตนเองจึงเกิดมีมากขึ้น”

ดังกล่าวนั้น จะเห็นได้ว่าวิชากฎหมายปกครองที่แท้ แล้วก็คือวิชาการเมืองนั่นเอง ที่เรียกว่าเศรษฐศาสตร์การ เมือง เป็นการสอนการเมืองเรื่องประชาธิปไตยในยุคราชา ธิปไตย ซึ่งเป็นของทำได้ไม่่ง่ายนัก แต่ท่านปรีดีฯ ก็ทำ สำเร็จมาแล้ว และวิชากฎหมายปกครองนี้เองที่ได้เป็น เครื่องมือปลุกเร้าจิตสำนึก และความตื่นตัวทางการเมืองของ นักศึกษาโรงเรียนกฎหมายที่ได้เข้าร่วมทำการเปลี่ยนแปลง

การปกครอง เมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ หลายคน อย่าง
เช่น นายสงวน ตุลารักษ์ นายชิม วีระไวทยะ นายดิเรก
ชัยนาม นายวิเชียร สุวรรณทัต นายทองเปลว ชลภูมิ
เป็นต้น และก่อนก็ได้มีสมาชิกคนอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกทั้งที่
เป็นนักศึกษาจากกฎหมายและบุคคลภายนอก

๗ อภิวัดน์

ก่อนหน้าอภิวัดน์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กลุ่ม
ผู้นำอภิวัดน์ได้มีการประชุมกันหลายครั้งหลายหน และได้
มอบหมายให้ท่านปรีดีฯ เป็นผู้วางแผนแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ
อันเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญที่สุดในขณะนั้น ซึ่ง
รัฐบาลภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กำลังเข้าตาอับ
ถึงกับคุลข้าราชการออกจากงาน นอกจากจะได้รับการมอบหมาย
และไว้วางใจ ให้เป็น ผู้วางแผน แก้ไขปัญหา เศรษฐกิจแล้ว
ท่านยังได้รับการมอบหมายให้เป็นผู้ร่างธรรมนูญ ปกครองแผ่นดิน

ดินสยามชั่วคราว ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย
และร่างคำแถลงการณ์ยึดอำนาจของคณะราษฎร

ครั้นแล้วการอภิวัฒน์ใหญ่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ก็
ปรากฏขึ้นภายใต้การนำของคณะราษฎร อันมี พ.อ. พระ-
ยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าใหญ่และมีท่านปรีดี ฯ เป็น
มันสมองสำคัญ

๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ
เดือน ๗ ปีวอก จุลศักราช ๑๒๙๔ รัตนโกสินทร์ศก ๑๕๐
เป็นรัชสมัยของพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ ๗ แห่งราชจักรี-
วงศ์ และเป็นปีที่ ๘ แห่งอายุกาลที่พระองค์ขึ้นทรงราชย์
นับแต่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ เป็นต้นมา

ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า ในเช้ามีดของวันที่ ๒๔
มิถุนายน นั้น ทหารบก ทหารเรือ พร้อมด้วยสรรพาวุธ
จากหน่วยรบต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้มา
ประชุมกัน ณ ที่นั้น ตามแผนการยึดอำนาจของคณะราษฎร
เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินจากระบอบสมบูรณา-
ญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย

ท่ามกลางกองทหารที่มาประชุมกัน ณ ที่นั้น พ.อ. พระยาพหลฯ ภายใต้เครื่องแบบนายพันเอกของกองทัพบก ไทย ก็ได้ปรากฏตัวขึ้นและได้อ่านคำประกาศแถลงการณ์ เปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนี้

“ราษฎรทั้งหลาย เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชสมบัติสืบต่อจากพระเชษฐา^๕นั้น ในชั้นต้นราษฎรบางคนได้หวังกันว่า กษัตริย์องค์ใหม่นี้คงจะปกครองให้ราษฎรได้ร่มเย็นแต่การก็หาได้เป็นไปตามที่คิดหวังไม่กษัตริย์องค์ครองอำนาจเหนือกฎหมายตามเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอดพลอไว้คุณความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างและการซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการแลกเปลี่ยนเงินผลาญเงินของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎรกดขี่ข่มเหงราษฎรปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม เดี๋ยวที่จะเห็นได้จากความตกต่ำในทางเศรษฐกิจและความฝืดเคืองในการทำมาหากิน ซึ่งพวกราษฎรได้รู้

กันอยู่โดยทั่วไปแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้ฟื้นขึ้นได้

การที่แก้ไขไม่ได้ ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎรตามที่รัฐบาลอื่น ๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นสัตว์เครื่องจจานไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เหตุฉะนั้นแทนที่จะช่วยราษฎร กลับพากันทำนาบนหลังราษฎร จะเห็นได้ว่าภาษีอากรที่บีบบังคับเอามาจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ในส่วนตัวปีละหลายล้านบาท ส่วนราษฎรกว่าจะหาได้แม้แต่เล็กน้อย แทบเลือดตากระเด็น ถึงคราวเสียเงินราชการหรือภาษีใด ๆ ถ้าไม่มีเงิน รัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือใช้งานโยธา แต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุข ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนั้น นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นก็ได้อ่อนราชบัลลังก์ลงเสียแล้ว

รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวง ไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่าหลอกว่า จะบำรุงการทำ

มาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นคอย ๆ ก็เหลวไป หา
 ได้ทำจริงจังไม่ มีหน้าซำกลับกล่าวคำหมิ่นประมาทราษฎร
 ผู้มี บุญคุณ เสีย ภาษี อากร ให้ พวกเจ้า ได้กิน ว่าราษฎร
 ยังมีเสียงทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรโง่ คำพูดของ
 รัฐบาลเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้าราษฎรโง่ เจ้าก็โง่ เพราะเป็น
 คนชาติเดียวกัน ที่ราษฎรรู้เท่าไม่ถึงเจ้านั้น ไม่ใช่เพราะ
 โง่ แต่เป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้
 เรียนเต็มที เพราะเกรงว่าเมื่อราษฎรมีการศึกษา ก็จรรู้
 ความชั่วร้ายที่พวกเจ้าทำไว้ และคงจะไม่ยอมให้ท่านาบน
 หลังคน

ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรา^๕เป็นของ
 ราษฎร ไม่ใช่เป็นของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง บรรพ
 บุรุษของราษฎร เป็นผู้ช่วยกัน^๖ให้ประเทศมีอิสรภาพ
 พ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ชูปมือเปิบและกวาดทรัพย์
 สมบัติเขาไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน
 ก็เอามาจาก ราษฎร เพราะวิธี ทำนา บนหลังคน นั้นเอง
 บ้านเมืองกำลังอัคคัศศีคเคือง ชาวนาและพ่อแม่ทหารต้อง
 ท้งนา เพราะทำไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลได้

คนงานออกอย่างเกลื่อนกราด นักเรียนเรียนเสร็จแล้ว และทหารปลดคองหนุนแล้ว ก็ไม่มีงานทำจะต้องอดอยากไปตามยถากรรม เหล่านี้เป็นผลของกษัตริย์เหนือกฎหมาย บีบบังข้าราชการผู้น้อย นายสิบและเสมียนเมื่อให้ออกจากงานแล้ว ก็ไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่กวาดรวบรวมไว้มาจัดบำรุงบ้านเมือง ให้คนมีงานทำ จึงจะสมควรที่จะสนองคุณราษฎร ซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้ร่ำรวยมานาน แต่พวกเจ้าก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อย ๆ ไป เงินเหลือเท่าใดก็เอาไปฝากต่างประเทศ คอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุดโทรมปล่อยให้ราษฎรอดอยาก การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย

เพราะฉะนั้นราษฎร ข้าราชการ ทหาร และพลเมืองที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังกันตั้งเป็น "คณะราษฎร" ขึ้น และได้ยึดอำนาจของกษัตริย์ไว้ได้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายนี้ได้ ก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือหลาย ๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น

คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้นจึงได้ขออัญเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความประสงค์นี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานั้นยังอยู่ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนด โดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็จะได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นกรณจำเป็น ที่ประเทศจะต้องมีการปกครองอย่างแบบประชาธิปไตย กล่าวคือประมุขของประเทศ จะเป็นบุคคลสามัญ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดกาลเวลา ตามวิธีนี้ราษฎรพึงหวังเถิดว่าราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุก ๆ คนจะมีงานทำ เพราะประเทศเราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ เมื่อเราได้ยึดเงินที่พวกเจ้าได้รวบรวมไว้จากการทำนา บนหลังคนทั้งหลายร้อยล้านบาทมาบำรุงประเทศขึ้นแล้ว ประเทศจะต้องเฟื่องฟูขึ้นเป็นแน่แท้ การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำก็คือจัดวางโครงการ อาศัยหลักวิชา ไม่ทำไป

เสมือนคนตาบอดเช่น รัฐบาล ที่มีกษัตริย์ เหนือกฎหมายทำ
มาแล้ว หลักรั้วๆ ที่คณะราษฎรวางไว้มีอยู่ว่า

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น
เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ
 ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. จะต้องรักษาความปลอดภัย ในประเทศ ให้การ
ประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

๓. จะต้องบำรุง ความสมบูรณ์ ของ ราษฎร ใน ทาง
เศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุก ๆ คน
ทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎร
อดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรมีสិทธิเสมอกัน (ไม่ใช่ให้
พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้)

๕. จะต้องให้ราษฎร ได้มี เสรีภาพ มีความเป็น
อิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าว
ข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ราชภรรยาทรงหลายจงพร้อมใจกันช่วยคณะราชภรรยา ให้
 ทำกิจอันจะคงอยู่ชั่วฟ้าดินนี้ให้สำเร็จ คณะราชภรรยาขอให้
 ทุกคนที่มีได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากกษัตริย์เหนือกฎหมาย
 ฟังตั้งอยู่ในความสงบและตั้งหน้าทำมาหากิน อย่าได้ทำ
 การใด ๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราชภรรยา การที่ราชภรรยา
 ช่วยคณะราชภรรยา^{นี้} เท่ากับ ราชภรรยา ช่วยประเทศ และ ช่วยตัว
 ราชภรรยา บุตร หลานเหลนของตนเอง ประเทศจะมีความ
 เป็นเอกราชอย่างพร้อมบริบูรณ์ ราชภรรยา จะได้ รับความ
 ปลอดภัย ทุกคนจะมีงานทำ ไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมี
 สิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่ เป็นข้า
 เป็นทาสของพวกเจ้า หมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราช-
 ภรรยา สิ่ง^{นี้}ที่ทุกคนพึงปรารถนาคือความสุขความเจริญ
 อย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริยะ”
 นี้ ก็จะมีบังเกิดแก่ราชภรรยาถ้วนหน้า.

เมื่อ นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา อ่าน
 แถลงการณ์จบลงแล้ว ทหารทุกเหล่า ตลอดจนประชาชน
 ที่อยู่ ณ ที่นั้น ได้เปล่งเสียงไชโยให้ร้องให้การสนับสนุน

คณะราษฎร และครบแล้ว ก็ได้ชักธงชาติขึ้นสู่ยอดโคม
พระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งเป็นกองบัญชาการ ของคณะ
ราษฎร

แถลงการณ์ของคณะราษฎรดังกล่าวนี้ คือประกาศ
เจตนารมณ์ประชาธิปไตยของคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลง
การปกครองครั้งนี้อย่างรอบด้าน คือ

ประเทศนี้เป็นของราษฎรทั้งหลาย (ไม่ใช่เป็นของ
กษัตริย์ตามที่เขาหลงกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้
ช่วยกันกู้ประเทศมีอิสรภาพพ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่
ชูปมือเปิบ)

จึงต้องปกครองโดยราษฎร (โดยที่จะต้องจัดการ
ปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือหลายๆ ความ
คิดดีกว่าความคิดเดียว)

เพื่อความสุบความเจริญอย่างประเสริฐ ของราษฎร
(ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า "ศรีอาริยะ" นั้น ก็จะพึงบังเกิด
แก่ราษฎรถ้วนหน้า)

ต่อมาคณะราษฎรได้ตั้งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารขึ้น ๓ ท่าน เป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองประเทศ มีนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นประธาน ประกอบด้วย นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช และนายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์

เนื่องจากในขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินี ทรงแปรพระราชฐานไปประทับอยู่ ณ พระราชวังไกลกังวลหัวหิน ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร จึงทำหนังสือกราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จกลับสู่พระมหานคร เพื่อทรงเป็นกษัตริย์สืบไป

ทางด้านคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร เมื่อได้มีหนังสือกราบบังคมทูลเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ สู่พระนครแล้ว ในวันเดียวกันนั้นเอง เวลา ๑๖.๐๐ น. คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ได้เชิญบรรดาเสนาบดีและปลัดทูลฉลองของทุกกระทรวงมาประชุม ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ในการประชุมครั้งนี้ ทางฝ่ายคณะราษฎรนั้น นอกจากผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารทั้ง ๓ ท่านแล้ว มีท่านปรีดีฯ เข้าร่วมด้วย ส่วนฝ่ายเสนาบดีและปลัดทูลฉลองมี

๑. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย เสนา
บดีกระทรวงการต่างประเทศ
๒. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัติ เสนาบดี
กระทรวงธรรมการ
๓. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าศุภโยคเกษม เสนา-
บดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
๔. เจ้าพระยาพิชัยญาติ เสนาบดีกระทรวงเกษตรา
ธิการ
๕. เจ้าพระยาศรีธรรมราชโเบศ เสนาบดีกระทรวง
ยุติธรรม
๖. พระยามโหสถศรีพิพัฒน์ ปลัดทูลฉลองกระทรวง
ยุติธรรม
๗. หม่อมเจ้าวิมาวาทิตย์ รัพีพัฒน์ ปลัดทูลฉลอง
กระทรวงเกษตราธิการ
๘. พระยาราชนิกุล ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาด
ไทย
๙. พระยาวิทยาปริชามาตย์ ปลัดทูลฉลองกระทรวง
ธรรมการ

๑๐. นายพลตรีพระยาประเสริฐสงคราม ปลัดทูลฉลอง
กระทรวงกลาโหม

๑๑. พระยาศรีวิสารวาจา ปลัดทูลฉลองกระทรวง
การต่างประเทศ

๑๒. พระยาพิพิธสมบัติ ปลัดทูลฉลองกระทรวงพา
ณิชย์และคมนาคม

นายพันเอกพระยาพหลฯ หัวหน้าผู้รักษาพระนคร
ฝ่ายทหารและหัวหน้าคณะราษฎร ได้กล่าวชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ที่เชิญท่านเหล่านั้นมาประชุม แล้วมอบหมายให้ท่าน
ปรีดีฯ เป็นผู้กล่าวชี้แจงรายละเอียด สรุปมีใจความดังนี้

๑. คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองประเทศไว้
แล้ว

๒. มีผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร เป็นผู้ใช้อำนาจใน
การปกครองประเทศชั่วคราว

๓. ได้เชิญอภิรัฐมนตรี พระบรมวงศานุวงศ์หลาย
พระองค์ และข้าราชการบางท่านมาที่พระที่นั่งอนันตสมาคม
เพื่อประกันความปลอดภัยของคณะราษฎร

๔. ได้กราบบังคมทูลเชิญ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกลับ
จากพระราชวังไกลกังวล หัวหิน สู่พระมหานครทูลขอให้
เป็นกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ

๕. ได้เตรียมสร้างรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร
ไว้แล้ว จะทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย
ประกาศใช้เป็นหลักการปกครองประเทศต่อไป

๖. ต่อไปจะมีสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกของสภาจะ
ต้องเป็นผู้ได้รับเลือกตั้งจากราษฎร แต่ในขั้นต้นจะตั้งจก
บุคคลที่เข้าร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งได้รับ
การศึกษามีความรู้ในระบอบการปกครองนี้บ้าง และจะได้
เชิญท่านผู้ใหญ่ในราชการ และผู้ประกอบอาชีพอื่นที่เป็น
ประโยชน์แก่บ้านเมืองมาร่วมเป็นสมาชิกสภาเป็นการชั่วคราว

ขอให้เสนาบดีและปลัดทูลฉลอง ได้ไปชี้แจงต่อ
ข้าราชการในกระทรวงให้ปฏิบัติตามราชการตามปกติ สิ่งใดที่
เป็นงานปกติก็ให้ปฏิบัติงานนั้นไปตามระเบียบที่เคยกระทำ
มา แต่ถ้าปัญหาใดเป็นปัญหานโยบาย ก็ให้ขอความเห็น
ชอบจากผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารก่อน

ก่อนเลิกการประชุม ท่านปรีดีได้กล่าวไว้ว่า “สำหรับความสงบเรียบร้อยภายในประเทศนั้น ขอให้ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบ สำหรับกรุงเทพฯ นั้น ให้กำชับกรมตำรวจให้กวาดขันดูแลโดยเคร่งครัด ทางฝ่ายหัวเมืองก็ให้กำชับให้รักษาความสงบอย่างเต็มที่ ส่วนด้านต่างประเทศนั้น ขอให้เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศรีบชี้แจงแก่ทูตทุกสถานทูต ให้ทราบความประสงค์ของคณะราษฎรที่กระทำครั้งนี้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงกิจการภายในของประเทศ คณะราษฎรจะไม่กระทำกิจการใด ๆ ให้กระทบกระเทือนชีวิตและทรัพย์สิน ของคนบังคับต่างประเทศเป็นอันขาด สัญญาทางพระราชไมตรีมีอยู่อย่างใด คงถือตามนั้นต่อไป ทั้งขอให้ระวังการแทรกแซงของต่างประเทศด้วย”

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จกลับถึงพระนครตามคำกราบบังคมทูลของคณะราษฎร เมื่อเวลา ๐๐.๓๗ นาฬิกา ของวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ และไปประทับ ณ วังสุโขทัย

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๕ เวลา ๑๐.๔๕ น. โปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทน “คณะราษฎร” เข้าเฝ้า ณ วังสุโขทัย เพื่อทูลเกล้าฯ ถวาย ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว และพระราชกำหนดนิรโทษกรรม (ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง) ให้ทรงพิจารณาและทรงลงพระปรมาภิไธย

ผู้แทน “คณะราษฎร” จำนวน ๗ คน ที่เข้าเฝ้าในวันนี้ คือ พระยาศรยุทธเสนี พระประศาสน์พิทยายุทธ์ หลวงวิระโยธา หลวงประดิษฐมนูธรรม (ท่านปรีดี) นายประยูร ภมรมนตรี นายจรูญ ณ บางช้าง และนายสงวน ตุลารักษ์

ในการนี้ท่านปรีดีได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ถวายความเห็นในประเด็นต่าง ๆ ของกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระทัย และในวันนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชกำหนดนิรโทษกรรม ส่วนธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในวันรุ่งขึ้น คือ วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕

เมื่อประกาศธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามแล้ว
สิ่งที่คิดตามมาก็คือ การปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ

อันดับแรกก็ คือ คณะผู้รักษาพระนครได้ประกาศ
แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราว จำนวน ๗๐ ท่าน
ท่านปรีดีเป็นคนหนึ่งในจำนวนนี้ และเป็นที่น่าสังเกตว่า
ในจำนวนผู้แทนราษฎรชั่วคราว ๗๐ ท่านนี้ มีที่เป็นสมา-
ชิกคณะราษฎรแท้ ๆ เพียง ๓๑ ท่านเท่านั้น อีก ๓๙ ท่าน
เป็นบุคคลภายนอก ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือ ข้าราชการระดับสูง
ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เพิ่งจะถูกล้มเลิกไปนั่นเอง

การที่ผู้รักษาพระนคร แต่งตั้งบุคคลภายนอกคณะ
ราษฎรเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเช่นนี้ คงเพื่อจะแสดง
ความบริสุทธิ์ใจของคณะว่า ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ครั้งนี้ เป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของชาติบ้านเมือง
ที่แท้จริง ไม่ใช่กระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรือหมู่คณะ
จึงแสดงออกด้วยการเชิญบุคคลภายนอกเข้ามารับตำแหน่ง
ผู้แทนราษฎร การแสดงออกเช่นนี้ เป็นการแสดงออกของ
จิตใจที่ไม่ใช่จิตใจนักปฏิวัติ จึงเป็นความผิดพลาดครั้งแรก
ของคณะราษฎร

วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ การประชุมสภาผู้แทน
ราษฎร ๗๐ ท่านครั้งแรก ก็ได้เริ่มขึ้น ณ พระที่นั่งอนันต-
สมาคม เมื่อเวลา ๑๔.๐๐ น. และโดยที่พระยาวิจิตลลธิ
ได้บอกป่วยไม่สามารถรับตำแหน่งได้ ที่ประชุมนั้นจึง
เรียกร้องพระยาพหล ฯ ให้รับตำแหน่งแทน

ที่ประชุมได้เลือกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็น
ประธานสภาผู้แทนราษฎร และเลือกท่านปรีดี เป็นเลขาธิการ
สภาผู้แทนราษฎร

ลำดับต่อมาประธานสภา ฯ ได้ดำเนินการชาวเสียด
หาตัวบุคคลที่จะมาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร พระ-
ยาพหล ฯ โดยคำแนะนำของท่านปรีดีได้เสนอพระยามโน-
ปกรณ์นิติธาดา เป็นประธานคณะกรรมการราษฎร

นี่เป็นความผิดพลาดครั้งที่สองของคณะราษฎร ที่
เสนอมอบตำแหน่งหัวหน้าบริหารสูงสุด คือประธานคณะ
กรรมการราษฎรให้แก่บุคคลภายนอก ท่านปรีดีได้บันทึก
ความผิดพลาดในกรณีนี้ไว้ ว่าท่านจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ
ที่เป็นผู้ชักนำให้พระยามโน ฯ มาเป็นประธานคณะกรรมการ

การราษฎร ด้วยหวังในตัวเขาว่าจะมีความคิดที่ก้าวหน้า
ตามการศึกษาของเขาที่ได้รับมาจากประเทศอังกฤษ

ก่อนที่พระยามโนฯ จะรับตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎรตามที่พระยาพหลฯ เสนอนั้น รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรวันนั้นได้บันทึกไว้ดังนี้

“พระรามโนฯ ได้แถลงว่า รู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่ง แต่ก็รู้สึกหนักใจเป็นอันมากหากว่าจะรับตำแหน่งนี้ เพราะมิใช่ทำเล่นเป็นงานใหญ่โตที่จะต้องรับผิดชอบในความมั่งมียากจนของคนไทยตั้ง ๑๒ ล้าน การจะพอรับไหวหรือไม่นั้น จะขอปรึกษาและสอบถามพระยาพหลพลพยุหเสนา กับหลวงประดิษฐมนูธรรมดุษฎี ๕ นาทีก่อน จึงจะตอบให้ทราบได้ ผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้ท่านทั้งสามได้มีโอกาสสอบถามและปรึกษากัน เสร็จแล้วพระยามโนปกรณ์นิติธาดาตกลงรับ ที่ประชุมลงมติเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดา เป็นประธานคณะกรรมการราษฎร”

ลำดับถัดไปพระยามโน ฯ ได้เสนอรายชื่อคณะกรรมการราชการราษฎร ๑๔ ท่าน เพื่อสภารับรองตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว และในจำนวนนั้นมีท่านปรีดีรวมอยู่ด้วย จึงทำให้ท่านต้องลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรในวันนั้นเอง ท่านปรีดีจึงเป็นเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรเป็นคนแรกของระบอบประชาธิปไตยและอยู่ในตำแหน่งที่สั้นที่สุดคือเพียงวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ เพียงวันเดียวเท่านั้น

อีกหนึ่งตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎรและคณะกรรมการราษฎรตามธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้น ได้มีความเข้าใจกันว่าตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎร คือตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และตำแหน่งคณะกรรมการราษฎรคือตำแหน่งรัฐมนตรี ตามรัฐธรรมนูญในฉบับต่อ ๆ มา

ความเข้าใจดังกล่าวนี้ เป็นความเข้าใจผิดไม่ถูกต้องตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎร และตำแหน่งกรรมการราษฎร เป็นตำแหน่งเฉพาะของรูปแบบการบริหารราชการ

แผ่นดินในระบอบประชาธิปไตยรูปแบบหนึ่ง ซึ่งไม่อาจจะ
เทียบกันได้กับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี ในรูป
แบบบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา

รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธ-
ศักราช ๒๔๗๕ ที่ระบุไว้ในมาตรา ๗ ว่า “อำนาจสูงสุด
ของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย” ได้จัดรูปแบบ
บริหารราชการแผ่นดินไว้ดังนี้คือ

๑. พระมหากษัตริย์ (มาตรา ๓, ๔, ๕, ๖, ๗)
๒. สภาผู้แทนราษฎร (มาตรา ๕, ๘, ๙, ๓๓, ๓๔)
๓. คณะกรรมการราษฎร (มาตรา ๕, ๗, ๒๘,
๒๙, ๓๐, ๓๕, ๓๖, ๓๗)
๔. เสนาบดี (มาตรา ๓๑)
๕. ศาล (มาตรา ๓๙)

โดยประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
ให้เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชน ในวาระเริ่มแรก
หรือสมัยที่ ๑ คือภายในระยะ ๖ เดือน นับแต่ใช้รัฐธรรมนูญ
การปกครองแผ่นดิน ฯ ใช้วิธีการแต่งตั้ง แต่หลังจากนั้น

แล้วเรียกว่าสมัยที่ ๒ ผู้แทนราษฎรส่วนหนึ่งจะมาจากการ
 เลือกตั้งของราษฎร เรียกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประ-
 เภท ๑ ซึ่งมีจำนวนเท่ากับผู้แทนราษฎรที่มาจากการแต่งตั้ง
 ที่เรียกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ประกอบ
 กันขึ้นเป็นสภาผู้แทนราษฎร และภายในไม่เกิน ๑๐ ปี
 ซึ่งเรียกว่าสมัยที่ ๓ นับแต่วันประกาศใช้ธรรมนูญการ
 ปกครอง ฯ สภาผู้แทนราษฎรจะมีสมาชิกแต่เพียงประเภท
 ๑ ประเภทเดียว ประเภทแต่งตั้งหรือประเภท ๒ เป็นอัน
 ยกเลิกไป

โดยสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้เลือกสมาชิกสภาผู้แทน
 ราษฎรนายหนึ่งขึ้นเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร และ
 ประธานคณะกรรมการราษฎร เลือกสมาชิกแห่งสภาผู้แทน
 ราษฎร ๑๔ นาย ด้วยความเห็นชอบของสภานี้ ขึ้นเป็น
 คณะกรรมการราษฎร

โดยคณะกรรมการราษฎร มีอำนาจและหน้าที่ดำเนิ
 การให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสภา ฯ (มาตรา ๒๘)
 เป็นผู้วางโครงการและกำหนดนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน
 และรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎร

โดยเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งคณะกรรมการราษฎรเป็นผู้แต่งตั้งในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (มาตรา ๓๕) เป็นผู้ปฏิบัตินโยบายบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามโครงการที่คณะกรรมการการราษฎรเป็นฝ่ายกำหนดขึ้น และเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้รับผิดชอบต่อคณะกรรมการราษฎรในกิจการทั้งปวง (มาตรา ๓๑)

โดยรูปแบบบริหารราชการแผ่นดินดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า “คณะราษฎร” เป็นฝ่ายวางโครงการและกำหนดนโยบาย ไม่ได้ลงมาบริหารราชการแผ่นดินโดยตรงอย่างเช่น “คณะรัฐมนตรี” แต่ได้มอบการบริหารราชการแผ่นดินให้แก่ “เสนาบดี” มืออาชีพ ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาการที่เหมาะสมกับกระทรวงนั้น ๆ และเสนาบดีนั้น ๆ ก็จะบริหารราชการแผ่นดินตามนโยบายที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการราษฎรเท่านั้นและภายใต้ความดูแลของคณะกรรมการราษฎร

โดยรูปแบบบริหารราชการแผ่นดินเช่นนี้ สภาผู้แทนราษฎรจึงเป็นสภาสูงสุดแห่งชาติ เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย

แทนปวงชน ผ่านทางคณะกรรมการราษฎร และคณะกรรมการราษฎรเป็นสภาพบริหาร มีหน้าที่วางโครงการและนโยบายแห่งชาติ ส่วนเสนาบดีเป็นฝ่ายปฏิบัติการบริหารตามโครงการและนโยบายแห่งชาติ

คั้งกล่าวนี้ คือ รูปแบบบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบบริหารราชการแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญฉบับต่อๆ มา การเทียบตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎร เท่ากับ ตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี หรือ ตำแหน่งคณะกรรมการราษฎรเท่ากับคณะรัฐมนตรี เป็นการเปรียบเทียบโดยอนุโลม

ร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร

ในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก คือในวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ นั้นเอง สภาฯ ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครอง ฉบับถาวรขึ้นคณะหนึ่งจำนวน ๗ คน และต่อมาได้แต่งตั้งเพิ่มขึ้นอีก ๒ คนเป็น ๙ คน ในจำนวนนี้มีที่เป็นสมาชิกของคณะราษฎรแท้ ๆ เพียงคนเดียวเท่านั้น คือท่านปรีดี อีก ๘ ท่านเป็นอดีตข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แห่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทมายาวนาน

ดังรายนามต่อไปนี้ ๑ พระยามโนปกรณนิติธาดา ๒ พระยาเทพวิฑูร ๓ พระยามานวราชเสวี ๔ พระยานิติศาสตร์ไพศาล ๕. พระยาปรีคานฤเบศร์ ๖ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ท่านปรีดี) ๗ หลวงสินาดโยธารักษ์ ๘ พระยาศรีวิสารวาจา ๙ พระยาราชวังสัน

นี่เป็นความ ผิดพลาด ของคณะราษฎร ครั้งที่สามอันเนื่องมาจากความผิดพลาดครั้งแรก

ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ นี้ จึงได้รับความร่วมมือจากพระปกเกล้าฯ เป็นอย่างดี ดังที่พระยามโนฯ ผู้เป็นประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้แถลงต่อ ที่ประชุม สภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๔/๒๔๗๕ (วิสามัญ) วันพุธที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“อนึ่ง ข้าพเจ้าขอเสนอด้วยว่า ในการร่างพระธรรมนูญนี้ อนุกรรมการ ได้ทำการติดต่อกับ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดเวลา จนถึงอาจจะกล่าวได้ว่า ได้ร่วมมือกันทำข้อความตลอดในร่างที่เสนอมานี้ ได้ทุกเกล้าฯ ถวายและ

ทรงเห็นชอบด้วยทุกประการแล้ว และที่กล่าวได้ว่าทรงเห็นชอบนั้น ไม่ใช่เพียงทรงเห็นชอบด้วยอย่างข้อความที่กราบบังคมทูลขึ้นไป ยิ่งกว่านั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก”

และยิ่งกว่านั้นพระองค์ยังโปรดเกล้าฯ ให้โทรหลวงหาพระฤกษ์วันพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ซึ่งได้ได้แก่วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ และแม้แต่คำพระราชปรารภพระราชทานรัฐธรรมนูญ พระองค์ยังได้โปรดเกล้าฯ ให้พระสารประเสริฐ ผู้ชำนาญทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี และสันสกฤตเป็นผู้ร่าง อันเป็นการแสดงถึงความพอพระทัยต่อรัฐธรรมนูญฉบับนี้อย่างยิ่ง ดังปรากฏในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๔๓/๒๔๗๕ (วิสามัญ) วันพฤหัสบดีที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๗๕ มีความตอนหนึ่งว่า ดังนี้

“ประธานคณะกรรมการราษฎรกล่าวว่า ร่างพระราชปรารภพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ข้าพเจ้าได้เคยเรียนต่อที่ประชุมครั้งหนึ่งแล้วว่า ในเมื่อเราทำรัฐธรรมนูญ

เสร็จแล้ว ข้าพเจ้าได้นำไปทูลเกล้าฯ ถวายทอดพระเนตร ก็โปรดปรานเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก ถึงได้ทรงเตรียม การที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญนี้ และโปรดเกล้าฯ ให้ พระสารประเสริฐไปร่างประกาศนี้ ซึ่งแต่แรกทรงหวังที่จะให้אלักษณ์อ่านในเวลาที่จะพระราชทาน เมื่อพระสาร- ประเสริฐได้ร่างแล้ว ก็นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายทอดพระเนตร แล้วก็พระราชทานมาให้คณะกรรมการราษฎรฯ คณะกรรมการราษฎรพิจารณาเห็นว่า ถ้อยคำที่เขียนมานั้น ถ้าจะใช้ เป็นพระราชปรารภในรัฐธรรมนูญก็จะเหมาะและงดงามก็ จึงได้นำความกราบบังคมทูล ก็โปรดเกล้าฯ ว่าจะให้เป็น พระราชปรารภในรัฐธรรมนูญได้ เมื่อเช่นนี้พระราชปรารภ ก็เป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญ หาเป็นประกาศไม่ จึงได้นำมาเสนอสภาฯ ส่วนในการที่จะประกาศพระราชทานก็จะ อ่านถ้อยคำนี้ แต่อ่านจากพระราชปรารภในรัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้น พระราชปรารภนี้จึงไม่ใช่ประกาศ แต่เป็นส่วน หนึ่งของรัฐธรรมนูญ จึงนำมาเสนอเพื่อความเห็นชอบ ของที่ประชุม”

จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรตั้งที่ยกมากล่าวนี้ เป็นการแสดงให้เห็นอย่างแน่ชัดว่า ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ นั้น คณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้ติดต่อกับพระปกเกล้า ฯ อย่างใกล้ชิด และพระองค์ไม่ใช่เพียงแต่ทรงเห็นชอบเท่านั้น หากทรงพอพระราชหฤทัยมาก

แต่พอพระปกเกล้า ฯ ท่านจะสละราชสมบัติ ท่านกลับบอกว่าท่านไม่เห็นด้วยกับรัฐธรรมนูญฉบับนี้ และฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กับคณะราษฎร ก็ยกเอาความไม่เห็นด้วยของพระปกเกล้า ฯ ที่ทรงกล่าวในพระราชบันทึกสละราชสมบัติขึ้นมาโจมตีคณะราษฎร

ต่อพระราชบันทึกแสดงความไม่เห็นด้วยกับรัฐธรรมนูญนั้น รัฐบาลพระยาพหล ฯ ได้มีข้อสังเกตไปกราบบังคมทูลพระปกเกล้า ฯ ซึ่งขณะนั้นพระองค์ท่านประทับอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“พระราชบัณฑิตฉบับที่ ๓ นี้ เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ เป็นส่วนใหญ่ ก็มีข้อความที่ทรงขอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ เพราะทรงกล่าวว่า ได้คัดค้านอยู่ตลอดเวลา แต่หากไม่ เป็นผลจึงได้จำยอมไปนั้น

“ข้อนี้รัฐบาลรู้สึกเสียใจและประหลาดใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรนั้น อนุกรรมการร่าง รัฐธรรมนูญได้แสดงต่อสภาว่า ได้ทำการติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดเวลา จนถึงได้นำต้นร่างไปขอให้ทรง แก้ไข ข้อใดที่ทรงขอให้แก้ไข คณะอนุกรรมการร่าง รัฐธรรมนูญก็ได้ปฏิบัติตาม ดังปรากฏในคำแถลงของพระยา มโนปกรณ์นิติธาดา ซึ่งเป็นประธานอนุกรรมการร่าง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม”

ต่อมา เมื่อ ประ กาศ ใช้ รัฐ ธรรมนูญ ฉบับ ถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ แล้ว คณะกรรมการราษฎรและ เสนาบดีก็หมดสภาพไปด้วยพร้อมด้วยธรรมนูญการปกครอง

สยามชั่วคราว พระยามโนฯ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น
นายกรัฐมนตรี ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และท่านปรีดี
ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี (ไม่ประจำกระทรวงที่เรียก
ว่ารัฐมนตรีลอย) ร่วมด้วย เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕
นี้เอง

ร่างเค้าโครงเศรษฐกิจ

โดยที่ปัญหาสำคัญเฉพาะหน้ารัฐบาล และเหตุผล
 ที่คณะราษฎรยกขึ้นมาอ้างกับประชาชน ในการเปลี่ยนแปลง
 การปกครองครั้งนั้น คือปัญหาเศรษฐกิจ และโดยที่ท่าน
 ปรีดี เคย อภิปราย กับเพื่อน ผู้ร่วมก่อการ เปลี่ยนแปลงการ
 ปกครองถึงแนวทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชาติตั้งแต่นั้น
 ไม่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง เพื่อนผู้ร่วมก่อการยอมรับ
 ในความรู้ทางเศรษฐกิจของท่าน พระยามโนฯ นายกรัฐมนตรี
 จึงได้มอบหมายให้ท่านปรีดีร่างโครงการเศรษฐกิจ
 ขึ้นมา

ในการที่พระยามโนฯ เรียกร้องให้ท่านปรีดีร่างโครงการเศรษฐกิจครั้งนั้น นับว่าเป็นแผนการทำลายท่านปรีดีดังปรากฏในคำพิพากษาของศาลพิเศษในคดีแดงที่ ๑-๑๔ / ๒๔๘๒ มีความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“พระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้มอบหมายให้หลวงประดิษฐฯ เป็นผู้ร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ในการที่จะยกร่างโครงการเศรษฐกิจนั้น พระยามโนฯ พระยาศรีวิสาร หลวงประดิษฐฯ ได้หารือกันหลายครั้งหลายหน โดยหลวงประดิษฐฯ เสนอว่า ในการที่จะบริหารราชการแผ่นดินนั้น จะต้องช่วยเหลือราษฎรในทางเศรษฐกิจก่อน แต่ราษฎรของเราต้องการให้รัฐบาลเป็นผู้นำ พระยามโนฯ พระยาศรีวิสารวาจา และพระยาราชวังสัน ไม่ได้โต้แย้ง แสดงความพอใจในหลักการของหลวงประดิษฐฯ ที่เสนอให้ทราบนั้น ต่อมาพระยามโนฯ ได้บอกกับหลวงประดิษฐฯ ว่า พระปกเกล้าฯ ให้ไปเฝ้าพร้อมด้วยพระยาพหลฯ แล้วพระปกเกล้าฯ ได้รับสั่งถึงเศรษฐกิจของบ้านเมือง และถามถึงความเห็นของหลวงประดิษฐฯ ว่ามีอะไรบ้าง

หลวงประดิษฐฯ ได้กราบทูลตามแนวที่ได้เคยปรึกษาหา
 รื้อกับพระยามโนฯ พระยาศรีวิสารวาจา และพระยาราชา
 วังสันมาก่อน พระปกเกล้าฯ รับสั่งชมเชยเห็นชอบด้วย
 และรับสั่งต่อไปว่าพระองค์ชอบแบบไซเซียลิสต์ จึงรับสั่ง
 ให้หลวงประดิษฐฯ ไปจัดการเขียนโครงการขึ้น ครั้งแรก
 หลวงประดิษฐฯ ยังมีได้เขียนโครงการเศรษฐกิจ ต่อมา
 พระยามโนฯ ได้เร่งเร้าให้หลวงประดิษฐฯ เขียน โดย
 อ้างว่าพระปกเกล้าฯ พอพระทัย หลวงประดิษฐฯ จึงได้
 เขียนเค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้น เหตุที่ยังไม่ได้เขียนเพราะ
 มีงานร้อนที่สำคัญอยู่มาก เช่นทำการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ
 ถาวร เมื่อร่างโครงการเศรษฐกิจเสร็จแล้ว ก็จัดพิมพ์ขึ้น
 เพื่อแจกจ่ายกันในหมู่ผู้ก่อการ และคณะกรรมการราษฎร
 การที่แจกจ่ายผู้ก่อการนั้น ก็เพื่อให้เขาไปอ่านก่อนว่าจะมี
 ความเห็นชอบด้วยหรือไม่ การแจกคณะกรรมการราษฎร
 ก็เพราะเรื่องนี้จะเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการราษฎร เพื่อ
 ให้โอกาสกรรมการราษฎรได้อ่านเสียก่อน ถ้าไม่เห็นชอบ
 ด้วยและมีเหตุผลดีกว่า ก็ยอมตามความเห็นส่วนมากและ

ขอแก้ไขได้ เมื่อแจกไปแล้วพระยามโน ฯ ไม่เห็นด้วย
 อ้างว่าได้ไปเฝ้าพระปกเกล้า ฯ มาแล้ว พระปกเกล้า ฯ ไม่
 เห็นด้วย หลวงประดิษฐ์ ฯ ไม่เชื่อ จึงขอให้มีการประชุม
 ทำนองกึ่งราชการเสียก่อน เพื่อจะได้อธิบายให้ที่ประชุม
 ทราบ พระยามโน ฯ ได้ขอร้องให้หม่อมเจ้าสกลวรรณการ
 วรวรรณ ซึ่งมีความรู้ในทางเศรษฐกิจเข้าร่วมด้วย ที่ประชุม
 ยอม ผลของการประชุมมีความเห็นไม่ตรงกันแยกออกเป็น
 ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ อีก
 ฝ่ายหนึ่งไม่เห็นด้วย มีพระยาทรงสุรเดช พระยามโนปกรณ
 นิธิธาดาและพระยาศรีวิสารวาจา ต่อมาได้มีการประชุม
 เค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้นในระหว่างผู้ก่อการอีก พระยา
 ทรงสุรเดชและผู้ก่อการบางคนมีความเห็นแย้งกับเค้าโครง
 การเศรษฐกิจ และเรื่องนี้พระยาทรง ฯ ได้ประชุมนาย
 ทหารบอกว่า หลวงประดิษฐ์ ฯ เป็นคอมมิวนิสต์ การประชุม
 เค้าโครงการเศรษฐกิจในครั้งแรกนั้น อ้างเหตุผลว่าจะทำ
 ไปตามเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นไม่ได้ เมื่อโต้แย้งกันมาก
 ขึ้น จึงอ้างว่าเป็นลัทธิคอมมิวนิสต์ ก่อนร่างโครงการนี้
 หลวงประดิษฐ์ ฯ ได้เข้าเฝ้าพระปกเกล้า ฯ อยู่ ๒ ชั่วโมง

ได้กราบทูลถึงโครงการที่จะร่างนั้นโดยชัดแจ้ง พระปกเกล้าฯ มิได้รับสั่งว่าเป็นลัทธิคอมมิวนิสต์ เมื่อที่ประชุมส่วนมากไม่เห็นด้วยตามเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นแล้ว หลวงประดิษฐ์ฯ มิได้คิดที่จะดำเนินตามเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นต่อไป และได้พูดในที่ประชุมว่า เมื่อไม่เห็นด้วยหลวงประดิษฐ์ฯ ก็จะขอลาออก เหตุการณ์ได้ปรากฏต่อไปว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจที่หลวงประดิษฐ์ฯ ทำขึ้นนั้น เป็นอุบายของพระยามโนฯ กับพวกให้กระทำขึ้นแล้วไปถวายพระปกเกล้าฯ พระยามโนฯ ได้คัดลอกเอาเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ เฉพาะที่ตนเห็นด้วย นำไปถวายพระปกเกล้าฯ ว่าเป็นร่างของพวกตน พร้อมกับร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ แล้วพระยามโนฯ กับพวกได้กระทำพระราชวิจารณ์ตำหนิเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ ว่าไม่เหมาะสมสำหรับประเทศสยามและลัทธิคอมมิวนิสต์ แล้วให้พระปกเกล้าฯ ลงพระนาม”

ท่านปรีดี ได้พูดถึงเรื่องนี้ไว้ในหนังสืออัตชีวประวัติของท่านว่า เสียงเรียกร้องจากราชฎาและผู้แทนราชฎา

ให้รัฐบาลกำหนดโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติตามที่แสดงต่อ
 ราษฎรไว้โดยประกาศของคณะราษฎร ฉบับ ๒๔ มิถุนายน
 ๒๔๗๕ รัฐบาลจึงมีมติมอบหมายให้ท่านเป็นผู้ร่างโครงการ
 เศรษฐกิจเสนอรัฐบาล เมื่อท่านเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ
 ต่อรัฐบาลแล้ว ก็ได้ตั้งอนุกรรมการขึ้นพิจารณาเค้าโครง
 การนั้น อนุกรรมการส่วนข้างมากเห็นชอบด้วย แต่อนุ
 กรรมการส่วนข้างน้อย อาทิ พระยามโนฯ พระยาศรีวิ
 สारฯ นายประยูร ภมรมนตรี ไม่เห็นด้วย ครั้นแล้ว
 คณะอนุกรรมการ นำเรื่อง เข้าสู่ที่ประชุม คณะรัฐมนตรี
 รัฐมนตรีส่วนมากไม่เห็นด้วย กับเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น
 ท่านปรีดีได้แสดงต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า เมื่อท่าน
 เป็นฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อยในคณะรัฐมนตรี ท่านก็ขอลาออก
 จากคณะรัฐมนตรีตามวิถีทางประชาธิปไตย โดยจะนำเค้า
 โครงการเศรษฐกิจนั้นเสนอต่อราษฎรในการเลือกตั้งสมาชิก
 สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งท่านหวังจะลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น
 ผู้แทนราษฎร

แต่รัฐบาลพระยามโนฯ มิได้ปฏิบัติตามวิถีทางประ
 ชาติปไตย ที่จะให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ประเภทที่ ๑

ตามรัฐธรรมนูญ หากรัฐบาลใช้วิธีเผด็จการคือ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐมนตรีส่วนหนึ่งภายใต้การนำของพระยามโนฯ ได้นำความกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ ให้ลงพระปรมาภิไธยในพระราชกฤษฎีกา “ปิดสภาผู้แทนราษฎร” และ “งดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา” ให้คณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นฝ่ายบริหาร มีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายแทนสภาผู้แทนราษฎร

พร้อมกันนั้นรัฐบาลก็ได้ออกกฎหมายเรียกว่าพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ ๒๔๗๖ (๒ เมษายน ๒๔๗๖) และออกแถลงการณ์กล่าวหาท่านปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์

ถูกเนรเทศ

เมื่อรัฐบาลพระยามโนฯ ออกกฎหมายคอมมิวนิสต์แล้ว ต่อมาวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๗๖ พระยามโนฯ ได้เชิญท่านปรีดีไปพบที่วังปารุสกวัน และขอร้องเกมบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ ซึ่งท่านปรีดีไม่มีทางจะหลีกเลี่ยง และในการไปอยู่ต่างประเทศนั้นรัฐบาลออกค่าใช้จ่ายให้ปีละ ๑๐๐๐ ปอนด์ พร้อมด้วยหนังสือรับรองจากรัฐบาลสยาม มีข้อความเป็นภาษาอังกฤษแปลเป็นไทยความว่าดังนี้

รัฐบาลสยาม

รับรองตัวหลวงประดิษฐมนูธรรมต่อรัฐบาลทั่วโลก

รัฐบาลขอรับรองว่า ผู้ถือเอกสารนี้คือหลวงประดิษฐมนูธรรม สัญชาติไทย เคยเป็นข้าราชการของรัฐบาลแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บัดนี้เดินทางไปต่างประเทศในฐานะของพลเมืองสามัญผู้หนึ่ง เพื่อศึกษาภาวะทางเศรษฐกิจในประเทศอื่น ๆ ขอให้หลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับความเชื่อเพื่อ และความสะดวก ทุกอย่าง ตามอรรถาัยจะขอขอบคุณ

(ลงนาม) พระยาศรีวิสารวาจา

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ

กรุงเทพฯ ๖ ๑๐ เมษายน ๒๔๗๖

ครบถ้วนสำคัญวันหนึ่งในชีวิตของท่านปรกติก็มาถึง
วันนี้คือวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖

ณ ท่าเรือบีไอ ผู้ชงนได้พากันไปชุมนุม ณ สถานที่
นั้นอย่างคับคั่ง มีทั้งนักการเมืองระดับรัฐมนตรี สมาชิก
สภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนและแม่
กระทั่งภิกษุสามเณรและลูกเสือ

เพราะวันนี้เป็นวันที่ท่านปรีดีฯ จะเดินทางออก
นอกประเทศ โดยกำหนดจะไปพำนักในประเทศฝรั่งเศส
พวกเขาเหล่านั้นจึงพากันไปส่งท่านปรีดี ด้วยความอาลัย
อาวรณ์

ความที่ประชาชนไปชุมนุมกันอย่างมากมาย ณ ท่าเรือ
แห่งนั้น ทำเอาบริษัทตกใจกลัวว่าทรัพย์สินจะเสียหาย
อันเนื่องมาจากการเบียดเสียดของผู้ชงน จึงให้คนยามปิด
ประตูเสีย จนเกิดต่อล้อต่อเถียงกันขึ้นระหว่างประชาชน
กับเจ้าหน้าที่บริษัท ถึงกับจะใช้กำลังเข้าปะทะกันทีเดียว
แต่เรื่องก็เรียบร้อยลงได้ เมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนา
ขอร้องให้บริษัทเปิดประตู ให้ประชาชนเข้าไปส่ง ท่านปรีดี
ได้ถึงท่าเรือ โดยท่านรับรองจะใช้ค่าเสียหายให้บริษัทถ้า
หากมีความเสียหายเกิดขึ้น

รายงานข่าวของหนังสือพิมพ์หลักเมือง ฉบับประจำวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๗๖ แจ้งว่า :

“ประชาชนที่หลังไหล ไปส่งหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่ท่าเรือบีไอในวันนี้มีไม่ต่ำกว่า ๓-๔ พันคน (ในเวลา นั้นประชากรกรุงเทพฯ มีประมาณ ๕ แสนกว่าคน-ผู้เขียน) ในจำนวนนี้มีบุคคลชั้นรัฐมนตรีหลายท่าน เช่น พระยาพหลฯ พระยามานวราชเสวี หลวงศุภชลาศัย หลวงพิบูลสงคราม นายเนบ พหลโยธิน นายควั ดพานุกรม หลวงเดชสหกรณ์ พระยาฤทธิอัคนย์ พระประกาศน์-พิทยายุทธ

“ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็มีหลายสิบคน เช่น หลวงแสงนิติศาสตร์ พระวุฒิสาสตร์เนติญาณ พระนิติศาสตร์ไพศาล นายมานิต วสุวัต นายติเรก ชัยนาม นายจรูญ สืบแสง นายจรูญ ณ บางช้าง หลวงชำนาญ นิติเกษตร นายทวี บุญยเกตุ นายชุน บินทานนท์ นายสงวน ตุลารักษ์ นายชิม วีระไวทยะ นายหงวน ทองประเสริฐ นายวิเชียร สุวรรณทัต หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ หม่อมหลวงอุดมสนิทวงศ์ นายวิลาศ โอสถานนท์ นาย

บรรจง ศรีจรูญ หลวงอรรถ กิตติกำจร หลวงอรรถสาร-
ประสิทธิ์ หลวงทัศนัยนิยมศึก เป็นต้น และผู้มาส่งบางคน
ได้ร่วมเดินทางไปส่งถึงสิงคโปร์ คือ หลวงทัศนัยนิยมศึก
นายจรูญ สืบแสง และ ร.ท. ทวน วิชัยชัทกะ

“เมื่อจวนจะถึงเวลาเรือออก เจ้าคุณพหล ฯ ก็ได้นำพวงมาลัยไปสวมให้แก่หลวงประดิษฐ ฯ และกอดจูบอย่างอาลัยรัก มันเป็นภาพที่น่าประทับใจมากสำหรับคนที่รักและเคารพหลวงประดิษฐ ฯ แต่สำหรับศัตรูทางการเมืองของหลวงประดิษฐ ฯ แล้ว มันเป็นภาพที่น่าขงที่เดียวต่อจากนั้นบรรดาผู้ที่เป็นเพื่อนฝูงและลูกศิษย์ลูกหาทั้งทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ต่างก็เข้าสัมผัสมือกับหลวงประดิษฐ เมื่อหมดยศแล้วหลวงประดิษฐ ฯ จึงเดินขึ้นบันไดเรือ และครั้นแล้วเสียงไซโยก็ดังขึ้นก็ก้องเมื่อเรือได้เคลื่อนที่ออกจากท่ามุ่งออนสู่ทะเลลึกตรงไปสิงคโปร์”

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๗๖ พาดหัวข่าวว่า “พระยาพหล ฯ หลวงประดิษฐ ฯ จูบลากันคนส่งนับพันใจหายถึงกับร้องไห้”

ศรีกรุง ได้รายงานข่าวรายละเอียดว่า

“ รัฐมนตรีเป็นอันมาก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการทหารบก ทหารเรือ ตำรวจ พลเรือน พ่อค้า คหบดี นักเรียน ลูกเสือไทย ลูกเสือแขก พระภิกษุ-สามเณร นักบวชฝรั่ง ประชาชนทุกชั้นทุกภาษา ทั้งหญิงชาย ผู้ใหญ่และเด็ก ประมาณ ๓,๐๐๐ คน ไปส่งหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ถ้วยน้ำตาอันไหลพรากไปตาม ๆ กันเป็นส่วนมาก เสียงไซโยก้องกังสดาลนับครั้งไม่ถ้วน จนกระทั่งเรือโกลาเคลื่อนออกกลับตาไป

“ การส่งหลวงประดิษฐ์ มนูธรรม ออกจากกรุงเทพฯ ไปประเทศฝรั่งเศส ณ วันที่ ๑๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๖ นั้น เป็นประวัติการณ์แห่งการส่งใต้ครั้งหนึ่งตั้งแต่ได้มีการส่งอำลาซึ่งกันและกันมา การส่งกันเขาย่อมว่าถึงหากจะมีการร้องไห้ก็เฉพาะในวงศาคณาญาติและมิตรที่รักสนิทสนมกันเท่านั้น แต่การส่งคราวนี้มองดูหน้าใครๆ ก็เกือบเห็นน้ำตาไหลหรือหล่อหน่วย หรือดวงตาแดงก่ำไปเกือบทุกคน บางคนถึงกับสะอึกสะอื้นฟูมฟายก็มี แม้พระยาพหลฯ

ผู้เป็นประธานในที่นั้นและตัวหลวงประดิษฐ์ ๆ เอง ก็กล้า
กลืนน้ำตาไว้ไม่อยู่ ผู้ที่ไปกับหลวงประดิษฐ์ ๆ ก็นาง-
ประดิษฐ์ มนุชธรรม ผู้ภรรยา ก็มีผู้ไปส่งถึงสิงคโปร์สามคน
คือ หลวงทัศนัยนิยมศึก ร.ท. ชวน วิชัยชัทตะ และนาย
จรรยา สืบแสง

“ถนนเจริญกรุงตอนทำปีโอ. ๕ ทั่วเวลา ๑๕.๐๐ น.
มีรถยนต์จอดสองข้างถนนยาวยืค และบางแห่งถึงกับจอด
ซ้อนกันแทบจะกั้นถนนมิให้เป็นทางสาธารณะ ทั้งนี้เนื่อง
ด้วยที่จอดรถในบริเวณทำเรื่อนั้นยัดเยียดไปด้วยรถยนต์และ
มหาชนที่ไปส่ง ทั้งประคุกทำเรือได้ปีคเสียครุหนึ่ง โดยกลัว
คนจะเข้าไปยุ่มยามทำความไม่เรียบร้อย จึงเกิดการกั้นอย่าง
แออัด ครั้นเมื่อผู้ใหญ่ขอให้เปิดประตูได้แล้ว ก็พากัน
ไหลหลังประคุกน้ำไหลเข้าไปที่สะพานชานชลาทำเรือ หนึ่งใด
นั้นพระยาพหลฯ พร้อมด้วยคุณหญิงทรงเข้าไปส่งกระเช้า
ผลไม้ให้นางประดิษฐ์ มนุชธรรม และพระยาพหลฯ ได้สวม
พวงมาลัยอันร้อยกรองอย่างวิจิตร ให้แก่หลวงประดิษฐ์ ๆ
แล้วทั้งสองก็จุบจุกกันกลมไปก็กลมมาราว ๕ นาที เสียงไชโย
ก็ระเบิดออกมาอย่างสนั่นก้อง เสียงร้องให้ของสตรีเข้า

แทรกแซงประจักษ์มองไซย เสียงสะอึกสะอื้นของหลายคน
ประจักษ์คนตรีบรรเลง พร้อมกันนั้นต่างชูหมวกและผ้าเช็ด
หน้ากวัดแกว่งประจักษ์สงบสติ กล้องถ่ายรูปสองข้างได้
กระทำหน้าที่กันจ่าละห้วน ครั้นแล้วพวกก่อการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง ซึ่งร่วมตายกันมากับหลวงประดิษฐ์ฯ
ทั้งทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ก็เข้ากอดจูบและ
จับมือบีบด้วยความอาลัยทั้งๆ ที่มีน้ำตาบ้าง ไม่มีบ้าง

“ต่อไปนี้หลวงประดิษฐ์ฯ ก็เกิดขึ้นสะพานเรือจับมือ
สำแดงความอาลัยกับผู้ไปส่งตลอดทาง เสียงไชโยไม่ขาด
สายจนกระทั่งเข้าไปห้องอาหารซึ่งมิตรสหายได้จัดของว่าง
ไว้รับ ตอนนั้นก็จับมือลากันพักใหญ่อีก บางคนได้สวมกอด
จูบหลวงประดิษฐ์ฯ เช่น หลวงวิจิตรวาทการ พระสาร-
ศาสตร์ประพันธ์ เป็นอาทิ บางคนก็จับมือด้วยความศรัทธา
เมื่อหลวงประดิษฐ์ฯ ได้กราบลา มารดาของท่านอีกแล้วก็
ออกจากห้องอาหารขึ้นไปบนห้องโถงบนเรือ ได้มีโอกาส
จูบลากับคณะราษฎรผู้ก่อการทั่วหน้า และพื่อพระยาพหลฯ
ตามขึ้นไปจูบส่งลาเป็นครั้งสุดท้ายก็พื่อที่อาณัติสัญญาณเรือ
ออก

“ต่อไปนี้มหาชนกีย่นรอกันที่สะพานชานชลา เพื่อ
รอส่งเวลาเรือกลับลำแล่นผ่านท่าอีกครั้งหนึ่งเวลา ๑๖.๓๐
น.เศษ เรือโกล่าก็แล่นผ่านท่าเรือบีไอ. หลวงประคิษฐ์
และคณะที่ไปก็แกว่งโบกด้วยผ้าเช็ดหน้า พุดขอลาก่อน ฝ่าย
ผู้ส่งก็โบกตอบ และเปล่งเสียงไซโยกีก้องจนกระทั่งเรือ
ลับตาหายไป”

๓๑

คืนสู่มาตุภูมิ

แผนการของพระยามโนฯ ในการทำลายล้างคณะ
ราษฎร ไม่ได้หยุดยั้งอยู่แค่การกำจัดท่านปรีดีฯ เท่านั้น
หากได้ดำเนินแผนการทำลายล้างต่อไป เพื่อถอนรากถอน
โคนคณะราษฎรให้หมดสิ้น

บุคคลสำคัญของคณะราษฎรคนต่อมา ที่อยู่ในแผน
กวาดล้างของพระยามโนฯ คือพระยาพหลพลพยุหเสนาผู้
ซึ่งถือคติว่า “ชาติเสือต้องไว้ลาย ชาติชายต้องไว้ชื่อ”

ก่อนที่แผนการพระยามโนฯ จะบรรลุผล พระยา-
พหลฯ พ.ท. หลวงพิบูลสงคราม น.ท. หลวงศุภชลาศัย และ

หลวงนฤเบศร์มานิต ในนามของคณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองแผ่นดินจากรัฐบาลพระยามโนฯ โดยวิธีการบีบบังคับให้พระยามโนฯ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พ.อ. พระยาพหลฯ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทน เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๖ รัฐบาลใหม่ได้เปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน และด้วยความเห็นชอบของทุกๆ ฝ่ายให้เรียกท่านปรีดีฯ กลับจากต่างประเทศ เพื่อมาช่วยชาติบ้านเมือง

โดยเรือฮาโคนีมารู ท่านปรีดีฯ พร้อมด้วยท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ได้เดินทางออกจากฝรั่งเศสมุ่งสู่มาตุภูมิเรือเดินมหาสมุทรลำดังกล่าว ได้ออกจากท่าเรือเมืองมาแซลล์ เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๔๗๖ หลังจากที่ได้ฝากคลื่นลมมาในท้องทะเลหลวงและแวะจอดตามท่าเรือในเส้นทางมาเป็นเวลากว่าครึ่งเดือน เรือฮาโคนีมารู จึงได้มาจอดเทียบท่าเรือสิงคโปร์ ณ วันที่ ๒๓ เดือนเดียวกัน

ก่อนที่ท่านจะออกจากท่าเมืองมาแซลล์ ท่านได้โทรเลขแจ้งถึงการเดินทางมาให้รัฐบาลทราบ รัฐบาลจึงได้จัด

คณะผู้แทนไปต้อนรับท่านปรีดี ฯ ชั้นคณะหนึ่ง โดยมี หลวงเสรีเริงฤทธิ์เป็นหัวหน้าคณะเป็นตัวแทนรัฐบาลออกไปต้อนรับท่านปรีดี ฯ ที่สิงคโปร์ เพราะในเวลานั้นเรือเดินสมุทรไม่ได้แวะเข้ากรุงเทพฯ จะต้องถ่ายเรือที่สิงคโปร์ เพื่อเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ฯ ต่อไป

ที่ทำเรือสิงคโปร์นอกจากจะมีคณะผู้แทนรัฐบาลไทย ออกไปต้อนรับแล้ว ชาวสิงคโปร์และกงสุลไทยที่นั่นยังให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น ท่านพักอยู่ที่สิงคโปร์ ๒ วัน เพื่อยกยเรือเข้ากรุงเทพฯ ฯ จนถึงวันที่ ๒๕ กันยายน ท่านปรีดี ฯ พร้อมด้วยศรีภรรยา และคณะผู้แทนรัฐบาลไทยที่ ออกไปต้อนรับ จึงได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ ฯ โดยเรือ “โกล่า” อันเป็นเรือลำเดียวกันกับที่นำท่านออกจากกรุงเทพฯ ฯ เมื่อ ๑๒ เมษายน ๒๔๗๖ ซึ่งเป็นเวลาห่างกัน ๕ เดือนกับ ๑๓ วัน

เรือโกล่าจากสิงคโปร์เข้าสู่อ่าวไทย และผ่านสันดอนเจ้าพระยาเมื่อเช้าของวันที่ ๒๙ กันยายน และ ณ ปากน้ำเจ้าพระยานั้นเอง เรือยามฝั่งราชนาวีไทยที่รัฐบาลส่งออกไปต้อนรับรอคอยอยู่ โดยมีหลวงธำรง นาวาสวัสดิ์ เลขา

ธิการคณะรัฐมนตรี เพื่อนร่วมตายคนหนึ่งของท่านเป็นผู้
แทนรัฐบาลออกไปคอยต้อนรับ

ท่านปรีดีฯ และคณะได้เปลี่ยนจากเรือโกล่าลงเรือ
ยามฝั่งของราชนาวีไทย แล่นเข้าสู่ลำน้ำเจ้าพระยาอย่าง
รวดเร็ว และได้มาสิ้นสุดการเดินทางลงที่ท่าน้ำวังบางขุน-
พรหมของกรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งขณะนั้นอยู่ใน
ความดูแลของรัฐบาล

ที่ท่าน้ำวังบางขุนพรหม ประชาชน และ ลูกศิษย์
ตลอดจนมิตรสหายในคณะผู้ก่อการกลุ่มหนึ่งได้ไปคอยต้อนรับ
อยู่ที่นั่นอย่างกระตั้นหัน เพราะเพิ่งทราบการมาถึงของ
ท่านอย่างกระชั้นชิด ประชาชนจึงไม่ได้หลามไหลไปที่นั่น
อย่างมากมายเหมือนกับวันที่ไปส่ง แต่กระนั้นเสียงไชโย
ของผู้ไปรับก็ได้ดังก้องกังวาลไปทั่วบริเวณนั้นทันทีที่ท่าน
ปรีดีฯ ได้ก้าวลงสู่ท่าน้ำ ท่านได้ยกมือขึ้นพนมรับเสียง
ไชโยด้วยความตื่นเต้น และได้ปรารภกับตัวเองว่า “เรา
จะรับใช้ชาติและราษฎรด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไปจนกว่า
ชีวิตหาไม่”

จากท่าน้ำบางขุนพรหม เจ้าหน้าที่ฝ่ายต้อนรับ ได้นำท่านไปสู่วังปารุสกวัน และ ณ ที่นั้นท่านเจ้าคุณนายก พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้รอกอยการมาของท่าน อยู่ก่อนแล้ว ทันทีที่ท่านทั้งสองเผชิญหน้ากัน ท่านเจ้าคุณนายก ได้ตรงเข้าสวมกอดด้วยความปลื้มปีติอย่างสุดซึ้ง น้ำตาของท่านทั้งสองไหลเอ่อเป็นเกล็ดมากล่อ อยู่ที่เบ้าตา ด้วยความดีใจ และในวันนั้นเองคณะนักเรียนกฎหมายประมาณ ๔๐๐ คน ภายใต้การนำของนายบุญรักษ์ เจริญชัย (บุญย์ เจริญชัย) ได้พากันไปแสดงความยินดีต้อนรับท่าน ปรีดีฯ ณ วังปารุสกวัน โดยหลวงธำรง นาวาสวัสดิ์ เป็นผู้นำนักเรียนกฎหมายเหล่านั้นเข้าไปพบ

๑๒

เข้าร่วมรัฐบาล

(๑ ต.ค. ๑๖—๑๖ ธ.ค. ๑๖)

หลังจากที่ท่านปรีดี ฯ กลับมาถึงกรุงเทพฯ ก็ได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ท่านเป็นรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ในฐานะรัฐมนตรีลอย คือไม่ประจำกระทรวงหนึ่งกระทรวงใดโดยเฉพาะ เช่นเดียวกับที่ท่านเคยดำรงมาแล้วในสมัยรัฐบาลพระยามโน ฯ

ในการเรียกท่านปรีดี ฯ กลับจากฝรั่งเศสและแต่งตั้งให้ท่านเป็นรัฐมนตรีร่วมรัฐบาล พ.อ. พระยาพหลฯ ครอง

เท่ากับเป็นการทำทลายกลุ่มศักดินาปฏิภิกิริยา และก็เท่ากับเป็นการประกาศยืนยันแนวทางการอภิวัฒน์ของคณะราษฎร และพระยาพหลฯ เองก็ได้ประกาศอย่างหนักแน่นที่จะปกป้องรักษาระบบประชาธิปไตยด้วยชีวิต

ยังไม่ทันที่ท่านปรีดี จะได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ ก็ได้เกิดกบฏขึ้นภายในราชอาณาจักรเมื่อ ๑๑ ตุลาคมปีเดียวกัน กบฏครั้งนี้มีพลเอกพระองค์เจ้าบวรเดชกฤดากร เป็นหัวหน้า ใช้ชื่อคณะในการกบฏครั้งนี้ว่า “คณะกู้บ้านเมือง” แต่เรียกกันทั่วไปว่า “กบฏบวรเดช” (ดูรายละเอียดในสุพจน์ คำานตระกูลชำแหละ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช โรงพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์ ๒๕๑๗)

แต่ในที่สุดแผนการยึดกรุงเทพฯ เพื่อล้มล้างรัฐบาลของกลุ่มกบฏศักดินาปฏิภิกิริยา ภายใต้การนำของพระองค์เจ้าบวรเดช ก็ต้องล้มเหลวลง ภายหลังจากที่กำลังของฝ่ายกบฏและกำลังฝ่ายรัฐบาลได้ปะทะกันอย่างนองเลือด จนกระทั่งบุคคลสำคัญ ๆ ของฝ่ายศักดินา ต้องเสียชีวิตลงในสนามรบอย่างเช่น พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม (ถิ่นท่าราบ)

และที่มีชีวิตรอดก็ละทิ้งทหารหนีออกนอกประเทศ เอาตัวรอดไปตามๆกัน รวมทั้งพลเอกพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอด้วย

หลังจากปราบกบฏบวรเดช ลงได้อย่างราบคาบแล้ว ต่อมาในวันที่ ๒๘ เดือนเดียวกัน ได้มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

พ.อ. พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรี ได้แถลงต่อสภาฯ ถึงกรณีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท่านปรีดีฯ เป็นรัฐมนตรี เพื่อขอความไว้วางใจ แต่ก่อนที่สภาฯ จะมิมติอย่างหนึ่งอย่างใด ท่านปรีดีฯ ได้แถลงต่อสภาฯ มีความว่าดังนี้

“เมื่อข้าพเจ้ากำลังอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ทางราชการขอให้ข้าพเจ้าเข้ามาและข้าพเจ้าได้ตอบมาแล้ว เมื่อได้นำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็นรัฐมนตรี แต่การกลับมาครั้งนี้ ข้าพเจ้ายังไม่ได้รับความไว้วางใจของสภาฯ เพราะว่าตามรัฐธรรมนูญ รัฐมนตรีต้องได้รับความไว้วางใจของสภาผู้แทนราษฎร เพราะฉะนั้นขอท่านทั้งหลายได้โปรดพิจารณาด้วยความบริสุทธิ์ใจเสียก่อน ถ้ามีความไว้วางใจ

ข้าพเจ้าก็ขอให้วัด ถ้ามีเหตุใดหากว่าข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรี จะนำความเสียหายและไม่สะดวกแก่ราชการ ก็ขอย่าให้ วัดไว้วางใจในข้าพเจ้า”

เมื่อท่านปรีดีฯ กล่าวจบ ประธานสภาฯ จึงขอมติ ต่อที่ประชุม และที่ประชุมได้มีมติให้ความไว้วางใจเป็น เอกฉันท์

ต่อมาได้มีการเลือกตั้งทั่วไปเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๖ เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม คือ ประชาชนเลือกผู้แทนตำบลก่อนแล้ว ผู้แทนตำบลมาเลือก ผู้แทนราษฎรอีกชั้นหนึ่ง ผลการเลือกตั้งได้ผู้แทนราษฎร ๗๘ คน โดยถือเกณฑ์ราษฎร ๒ แสนคนต่อผู้แทนหนึ่งคน

พระยาพหลฯ ได้รับเลือกจากสภาฯ ให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง และได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๗๖ ในการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีครั้งนี้ ท่านปรีดีฯ ขอตัวที่จะไม่รับตำแหน่งรัฐมนตรี จนกว่าสภาระยะได้สอบสวนท่านใน ข้อกล่าวหาเรื่องคอมมิวนิสต์ที่รัฐบาลพระยามโนฯ ได้

กล่าวหาไว้ และที่คณะกบฏบวรเดชได้ยกขึ้นมากล่าวอ้าง
ในการทำกบฏล้มล้างรัฐบาลเมื่อ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖

ต่อมาสภาผู้แทนราษฎร ได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้
ทรงคุณวุฒิและทรงคุณธรรมขึ้น ๓ ท่าน เพื่อสอบสวนท่าน
ปรีดีฯ คือหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นประธาน
พระยานลราชสุวัจน์ และพระยาศรีสังกร เป็นกรรมการ
และสภาฯ ยังได้อนุมัติให้เซอร์ โรเบิร์ต ฮอแลนค์ และ
มองซีเออร์ กียอง มาเป็นผู้ชำนาญสำหรับกรรมการคณะ
นี้จะได้ชักตามด้วย

หลังจากที่คณะกรรมการชุดนี้สอบสวนเสร็จแล้วก็
ได้รายงานผลการสอบสวนไปยังสภาผู้แทนราษฎร และสภา
ผู้แทนราษฎรได้ประชุมรับรองรายงานนี้ ในการประชุมครั้งที่
ที่ ๒๔/๒๔๗๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ วันเสาร์ที่ ๑๐ มีนาคม
๒๔๗๖

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งนี้ ได้บันทึก
ไว้ดังนี้

“ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ในฐานะที่
ข้าพเจ้าเป็นประธานของสมาชิก เวลานี้มีสมาชิกถูกกล่าว

หาว่ามีมลทินในเรื่องคอมมิวนิสต์ แต่บัดนี้สภาฯ ก็ได้รับ
รองแล้วว่าไม่เป็นคอมมิวนิสต์ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอให้
สมาชิกแสดงความชื่นใจต่อผู้ที่ถูกกล่าวหาด้วย

“สมาชิกแสดงอาการชื่นใจด้วยการปรบมือพร้อมกัน
ต่อจากนั้นพระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรี ได้กล่าว
ต่อที่ประชุมนี้ว่า

“เรื่องที่หลวงประดิษฐฯ ต้องหาญ ที่จริงข้าพเจ้า
รักษาความเป็นกลางไว้ ข้าพเจ้ารู้สึกในเรื่องเหล่านี้ แต่
ข้าพเจ้าไม่อยากจะแสดงออกไปให้มหาชนเห็นว่า ข้าพเจ้า
เข้าข้างหลวงประดิษฐฯ หรือข้าพเจ้ามีใจเอนเอียงไปทาง
นั้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงปิดเนื้อความเอาไว้ในใจ ให้
เป็นไปในทางที่บริสุทธิ์ที่ข้าพเจ้ารู้สึกว่าคุณยุติธรรมหนี
ความยุติธรรมไม่พ้น ความยุติธรรมต้องเป็นความยุติธรรม
เพราะฉะนั้น จะต้องกระจางออกมาให้แลเห็นชัดในวันหนึ่ง
เพราะฉะนั้นถึงแม้ข้าพเจ้าจะรู้เต็มใจ ข้าพเจ้าก็ไม่ขยายให้
แลเห็นให้ฟัง นี่ท่านจะแลเห็นได้ว่า เมื่อวันที่หลวงประดิษฐฯ
ไปจากพระนคร ในเวลาที่ลงเรือข้าพเจ้าไปส่ง ข้าพเจ้าได้

แสดงกิริยาอะไรหนังสือพิมพ์ก็ลงแล้ว ทำไมข้าพเจ้าจึง
 แสดงกิริยาอย่างนั้น เพราะข้าพเจ้ารู้เต็มใจว่าไม่เป็นไปถึ
 ษนั้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล้าทำ ถ้าว่าจะมีใครมาฆ่า
 ข้าพเจ้าตาย ข้าพเจ้าก็ยอมตาย คือแสดงให้เห็นจริงใจ
 ว่า คนดี ๆ แล้วก็เสียอย่างนั้น เพราะฉะนั้นเรื่อง
 ข้าพเจ้าจึงกล้าทำ กล้ายอมให้พร่าชีวิตของข้าพเจ้า แล้ว
 ก็แสดงให้เห็นว่า ได้เข้าไปจับเข้าไปกอดอะไรกันในที่
 ษนั้น ทำไมจึงกล้าทำเช่นนั้น ที่ทำเช่นนั้นจะหาว่าข้าพเจ้า
 เป็นพวกเสียอีกคนหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ยอม ความยุติธรรมต้อง
 มีต้องแสดงให้เห็น เพราะฉะนั้นจึงกล้าทำเช่นนั้น ข้าพเจ้า
 อยากจะให้ท่านผู้เป็นประมุขรู้สึกว่าเป็นอย่างไร จนกระทั่ง
 มีคนถามว่าที่ทำดังนั้นไม่กลัวหรือ แต่เพราะเหตุที่ว่าคน
 ไม่ผิดและคนดี ๆ แท้ ๆ แต่ทว่าพูดไม่ออก เพราะไม่รู้จะ
 เอาอะไรแสดงให้เห็นว่า คนดีถูกกล่าวหา ถูกเอาดิน
 หม้อตาหน้า เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงนั่งไว้นอนให้มหาชนแล
 เห็นให้ขาว แต่เวลานั้นแหละเรื่องอย่างนั้นข้าพเจ้ารู้สึกในใจ
 ข้าพเจ้าบอกกับหลวงประดิษฐ ฐ์ ฐ์ ที่หลัง บอกว่านี่คุณหลวง
 มีความรู้ดี แต่คุณหลวงขาดความชำนาญในเรื่องรัฐจักมัก

กุนนีสัยของเราในพวกข้าราชการยังไม่ดีแท้ ข้าพเจ้าโดน
อย่างนี้หลายครั้งหลายหนจึงได้รู้สึก แต่หลวงประดิษฐ ๗
เป็นคนมีความรู้แต่หาได้เคยชำนาญชำนาญ เช่นกับเรื่องที่จะ
ไปในการเมืองกิติ คนทำราชการกิติ จึงได้พลาดท่าลง
นอนหงายที่เดียว เพราะฉะนั้นเรื่องที่ข้าพเจ้าชี้แจงให้ท่าน
เห็นเสียวันนี้ โดยที่ว่าคณะกรรมการลงความเห็นบริสุทธิ์
แล้ว ข้าพเจ้าจึงได้แสดงมา ข้าพเจ้าไม่ได้ไปเกี่ยวข้องกับ
หลวงประดิษฐ ๗ ไม่ได้เข้าข้างหลวงประดิษฐ ๗ แต่ว่า
เมื่อสามารถแล้วข้าพเจ้าจะต้องเปิดเผย”

๓๓

รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทย

(๒๕ มี.ค. ๗๖ - ๑๑ ก.พ. ๗๘)

ต่อมา ในวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๗๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และงานที่สำคัญอันดับแรกของกระทรวงมหาดไทยก็คือ งานปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย นั่นก็คือการกระจายอำนาจ ซึ่ง

แต่ก่อนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กวาดมารวมศูนย์เอาไว้ที่กษัตริย์หรือเทศาภิบาล อันเป็นตัวแทนของกษัตริย์

ระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่นี้ ได้แบ่งการบริหารออกเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนเจ้าของประเทศได้เข้ามาบริหารงานหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย

ท่านปรีดี ได้บรรยายระเบียบบริหารราชการแผ่นดินฉบับใหม่ ที่ท่านร่างขึ้นต่อที่ประชุมผู้แทนราษฎรในนัดพิเศษ ที่เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้จัดให้มีขึ้น มีความบางตอนดังนี้

“วันนี้เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ได้ขอให้ข้าพเจ้ามาแสดงปาฐกถา ณ สำนักงานนี้ เรื่องพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ การที่เราจำเป็นจะต้องจัดระเบียบราชการบริหารออกเป็น ๓ ส่วน มีนามตามที่กล่าวมาแล้ว ก็เพราะว่าราชการบริหารนั้นมิวงกว้าง และยังประเทศที่มีพลเมืองมากอยู่แล้ว พลเมืองในเขตหนึ่ง ๆ หรือในส่วนหนึ่งแห่งราชอาณาจักรสยาม

ย่อมจะมีส่วนได้เสีย หรือผลประโยชน์เหมือนกันหมดก็มี หรือพลเมืองในท้องถิ่นหนึ่งอาจมีส่วนได้เสียต่างกับพลเมือง ในอีกท้องถิ่นหนึ่งก็มี เหตุฉะนั้นจึงเป็นความจำเป็นอยู่เอง ที่เราจะรวมอำนาจบริหารมาไว้ในศูนย์กลาง เช่นในกรุงเทพฯ แห่งเดียวเช่นนี้ย่อมจะทำได้ เพราะจะเป็นการเพิ่มความตึงเครียดและไม่สะดวกแก่ราชการ เหตุฉะนั้นจึงเป็นการ จำเป็นที่จะแยกราชการบริหาร ออกเป็นส่วนต่าง ๆ แต่ ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า การแบ่งแยกจะต้องให้มีรูปโครงการอย่างไร

“เพราะเหตุว่าในครั้งก่อน คือ เมื่อยังไม่มีพระราชบัญญัติธรรมนูญ ราชการฝ่ายพลเรือน ก็ได้มีการแบ่งราชการบริหารไปไว้ในท้องถิ่นแล้วเหมือนกัน แต่การแบ่งนั้น ได้กระทำไปโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะควบคุมอำนาจในท้องถิ่น และในส่วนของภูมิภาคให้มาอยู่ที่ศูนย์กลาง แต่ในเวลานี้เราได้ มีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญแล้ว การแบ่งแยกราชการ บริหารไปให้ท้องถิ่นจัดทำเองย่อมจะนำมาซึ่งผลดีแก่ราชการ เหตุฉะนั้นเราจึงได้มีระเบียบที่จะแยกราชการบริหารออก เป็น ๓ ส่วนคือ ราชการบริหารส่วนกลางอย่างหนึ่ง ราชการ

บริหารส่วนภูมิภาคอย่างหนึ่ง ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น
อย่างหนึ่ง”

ท่านได้อธิบายต่อไปว่า “ระเบียบบริหารราชการ
ส่วนกลาง หมายถึงระเบียบราชการบริหารซึ่งจักใช้บังคับต่อ
พลเมืองทั่วไปในพระราชอาณาจักร ระเบียบราชการบริหาร
ส่วนภูมิภาค หมายถึงราชการของรัฐบาลที่ได้แบ่งแยกออก
ไปในส่วนต่างๆ ของพระราชอาณาจักร มีราชการส่วนจังหวัด
และอำเภอ ราชการบริหารส่วนภูมิกาคนี้ไม่ได้แยกออกเป็น
นิติบุคคลต่างหากจากราชการส่วนกลาง งบประมาณส่วน
ภูมิกาคก็คลังงบประมาณของรัฐบาลนั่นเอง ไม่ได้มีงบ
ประมาณหรือรายจ่ายโดยเฉพาะ ข้าราชการที่รับราชการใน
ส่วนภูมิกาคต่าง ๆ คงเป็นราชการของรัฐบาล ราชการ
บริหารส่วนท้องถิ่น หมายถึงราชการบริหารบางอย่าง ซึ่ง
จะได้ตัดแยก ออกจากราชการส่วนกลางมาให้ท้องถิ่นจัดทำ
เอง โดยมีคณะหรือบุคคลซึ่งราษฎรได้เลือกตั้งเป็นผู้จัด
ราชการ เรียกโดยทั่วๆ ไปว่า การปกครองแบบเทศบาล”

ท่านปรีดี ได้บันทึกไว้ในหนังสือ อัจฉริยะประวัติของท่าน เกี่ยวกับการงานในหน้าที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ดังนี้

“(๑) ปรีดีได้ปฏิบัติการเพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นและท้องที่ คือ (ก) ได้ตั้งเทศบาลทั่วราชอาณาจักรสยามตาม พ.ร.บ. เทศบาล ซึ่งปรีดีเป็นผู้ร่างให้รัฐบาลพระยาพหลฯ เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้การปกครองท้องถิ่น เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย (ข) ได้กวัดขั้นให้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านและกำนันตาม พ.ร.บ. ปกครองท้องที่”

ดังกล่าวนั้น จึงกล่าวได้ว่าท่านปรีดี เป็นผู้ให้กำเนิดระบอบเทศบาลขึ้นในระบบ บริหารราชการของไทยเป็นคนแรกและได้สืบทอดระบอบเทศบาล หรือระบอบการปกครองท้องถิ่นมาจนถึงทุกวันนี้

นอกจากงานในหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยโดยตรงแล้ว ท่านปรีดี ฯ ยังได้มีส่วนอย่างสำคัญในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและเสริมสร้างกลไกรัฐส่วนต่างๆ ให้ สอด

คล้องกับระบอบประชาธิปไตย เช่น ทราพระราชบัญญัติ
 ยกฐานะกรมร่างกฎหมายขึ้นเป็น “คณะกรรมการกฤษฎีกา”
 โดยยกฐานะขึ้นเป็นองค์กรอิสระไม่ขึ้นกับกระทรวงยุติธรรม
 ดังเช่นกาลก่อน และการแต่งตั้งคณะกรรมการกฤษฎีกาที่
 คณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ ก็จะต้องได้รับความยินยอมเห็น
 ชอบของสภาผู้แทนราษฎร และให้เลขาธิการคณะกรรมการ
 กฤษฎีกาเป็นผู้ควบคุมบริหารงาน

นอกจากกรมร่างกฎหมายที่ได้เปลี่ยนฐานะเป็นองค์กร
 อิสระแล้ว กรมตรวจเงินแผ่นดิน ซึ่งเป็นกรมหนึ่งใน
 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ก็ได้ยกฐานะขึ้นเป็นองค์กร
 อิสระ เรียกชื่อว่า “คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน” มี
 อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายที่ได้ให้ไว้อย่างกว้างขวาง และ
 เป็นอิสระในการตรวจสอบรายจ่ายของแผ่นดิน ให้เป็นไป
 ด้วยความสุจริต

ท่านปรีดี ฯ รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง-
 มหาดไทย ตั้งแต่ ๒๙ มีนาคม ๒๔๗๖ ถึง ๑๑ กุมภาพันธ์
 ๒๔๗๘ ได้ปรากฏผลงานมากมายจนเกินกว่าที่จะนำมา
 กล่าวให้ครบถ้วน และงานที่สำคัญสุดยกยอกชิ้นหนึ่งที่ปรากฏ

เป็นอนุสรณ์มาจนถึงทุกวันนี้ ก็คืองานสร้างคนให้มีคุณภาพ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปเป็นบทหนึ่งต่างหาก

หนึ่งในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นคือพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ใช้ให้ท่านไปเจรจาลดดอกเบี้ยเงินกู้กับอังกฤษ ซึ่งรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์กู้มาดอกเบี้ยร้อยละ ๖ ต่อปี ท่านปรีดี ฯ ไปเจรจาลดลงเหลือร้อยละ ๔ ต่อปี และได้ไปทาบตามกับนานาประเทศเพื่อเจรจายกเลิกสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งก็ได้มีการเจรจากันในเวลาต่อมาเมื่อท่านปรีดี ฯ ไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ดังจะได้กล่าวต่อไป เป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้งๆ ที่ท่านเป็นรัฐมนตรีมหาดไทย แต่รัฐบาลใช้ให้ท่านไปปฏิบัติหน้าที่ของรัฐมนตรีคลังและรัฐมนตรีต่างประเทศ และก็ได้รับความสำเร็จด้วยดี

๑๔

ผู้ประกาศนํ้าการ มธก.

๑๑ เมษ. ๗๗ - ๑๘ มีค. ๘๕

เพื่อที่จะพัฒนาประเทศไปสู่ความสมบูรณ์ ตามเป้าหมายของการอภิวัดณ์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ท่านปรีดีฯ จึงหันมาเร่งพัฒนาคนซึ่งเป็นทรัพยากร และเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในความสำเร็จหรือล้มเหลวในการพัฒนาประเทศ ด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อปลูกฝังคนไทยให้มีความรู้ความเข้าใจ ในการปกครองบ้านเมืองตามวิถีทางประชาธิปไตย

ท่านปรีตี ฯ เป็นทั้งผู้ร่างโครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัย และเป็นผู้จัดหาสถานที่ตั้งมหาวิทยาลัย ตลอดจนเป็นผู้วางหลักสูตรมหาวิทยาลัย ส่วนทุนการจัดตั้งและก่อสร้างตัวอาคารสถานที่เล่าเรียนของมหาวิทยาลัย ก็ได้มาจากเงินค่าสมัครเข้าเรียนของนักศึกษาที่วราชาณาจักร ซึ่งก็เป็น การพอเพียงแก่การก่อสร้างอาคารสถานที่ในขณะนั้น และ แถมยังเหลือได้เก็บไว้เป็นเงินหาดอกผลให้แก่มหาวิทยาลัย โดยลงทุนตั้งธนาคารพาณิชย์ขึ้นชื่อธนาคารเอเชีย นอกจากนี้ จะได้ออกผลแล้วยังเป็นสถานที่ฝึกอบรมปฏิบัติงาน ของนัก ศึกษาแผนกเศรษฐศาสตร์และการบัญชีอีกด้วย

แต่ต่อมาภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ธนาคาร ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ก็ถูกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ไปเป็นของ ส่วนบุคคลกลุ่มหนึ่ง ที่พียงพียงอำนาจอยู่ในคณะรัฐประหาร ด้วยวิธีการอันสลับปรก

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้ตั้งขึ้น แล้ว โดยมีท่านปรีตี ฯ เป็นผู้ประศาสน์การตามพระราช บัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย และเป็นผู้ประศาสน์การคนแรก และคนเดียว เพราะต่อมามหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ถูกอภิทธิพล

ทางการเมืองปฏิกริยาเข้าครอบงำ จึงได้เปลี่ยนชื่อมหา
 วิทยาลัยโดยตัดคำว่า “วิชา” และ “การเมือง” ออก คง
 เหลือแต่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีกขรย่ออีกเปลี่ยนจาก
 มธก. เป็น มธ. และตำแหน่งผู้ประศาสน์การก็เปลี่ยนมา
 เป็น “อธิการบดี” จนทุกวันนี้

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง อันเป็น
 มหาวิทยาลัยแห่งที่สองของประเทศ ถัดจากจุฬาลงกรณ์มหา
 วิทยาลัย ที่ได้จัดตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้กระทำพิธี
 เปิดเป็นปฐมฤกษ์เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ อันเป็น
 วันตรงกับวันพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ณ คึก
 โรงเรียนกฎหมายเดิม เชียงสพานผ่านพิภพลีลา

ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๗๘ และ ๒๔๘๐ ได้มีพระราช
 บัญญัติให้โอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินบริเวณโรงทหาร ร. พัน ๔
 ร. พัน ๕ และบริเวณคลังแสง ตำบลท่าพระจันทร์ ให้แก่
 มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเพื่อดำเนินการ
 สืบมาจนบัดนี้

ในวันเปิดมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน
 ๒๔๗๗ เวลา ๑๕.๐๐ น. ท่านปรีดีฯ ผู้ประศาสน์การ

มหาวิทยาลัย ได้รายงานการก่อตั้งมหาวิทยาลัย ต่อผู้เป็น
ประธานในพิธี คือ เสด็จในกรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ผู้
สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่ามกลางแขกผู้มีเกียรติทั้ง
ชาวไทยและต่างประเทศ มีรายละเอียดดังนี้

“ขอพระราชทานกราบทูลทรงทราบใต้ฝ่าละอองพระ
บาท วันนี้เป็นวันมงคลดีประจวบครบพร้อมกัน ๒ ประการ
ประการหนึ่งวันที่ ๒๗ มิถุนายน เป็นวันพระราชทานรัฐ-
ธรรมนูญชั่วคราวแห่งราชอาณาจักรสยาม ประการที่สอง
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้พยายามเร่ง
รัดการงานให้สามารถเปิดได้ในวันนี้ เพื่อดำเนินการสอน
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ตามพระราชบัญญัติที่ได้
ประกาศตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นให้ทันในวันที่ ๑ กรกฎาคม นี้

“การตั้งสถานศึกษาตามลักษณะของมหาวิทยาลัยย่อม
เป็นเครื่องพิสูจน์และเป็นปัจจัย ในการแสดงความก้าวหน้า
ของประเทศ ประชาชนชาวสยามจะเจริญในอารยธรรมได้
ก็โดยอาศัยการศึกษาอันดี ตั้งแต่ชั้นต่ำตลอดมาจนถึงการ
ศึกษาชั้นสูง เพราะฉะนั้นในการที่จะอำนวยความสะดวก
และประโยชน์ของราษฎรในสมัยนี้ จึงจำต้องมีสถานศึกษา

ศึกษาให้ครบบริบูรณ์ทุกชั้น มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจ
 บ่อน้ำบ่าบักความกระหายของราษฎรผู้สมัครแสวงหาความรู้
 อันเป็นสิทธิ์ และโอกาสที่เขาควรมีควรได้ ตามหลักแห่งเสรี
 ภาพในการศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นความจำ
 เป็นในข้อนี้ จึงได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น

“ในปัจจุบันนี้ ประเทศสยามมีความประสงค์อันใหญ่
 ยิ่ง ที่จะปรับระดับการศึกษาของราษฎรให้เจริญถึงขนาด
 เหมาะแก่กาลสมัย ถ้าระดับการศึกษายังไม่เจริญถึงขนาด
 ครบเฒ่าการก้าวหน้าของประเทศก็จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น
 อีกนานยิ่งในสมัยที่ประเทศของเราดำเนินการปกครองตาม
 ระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้แล้ว เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะ
 ต้องมีมหาวิทยาลัย สำหรับประกาศนียบัตรความรู้ในวิชาธรรม
 ศาสตร์และการเมืองแก่พลเมืองให้มากที่สุดที่จะเป็นได้ เปิด
 โอกาสแก่พลเมืองที่จะใช้เสรีภาพในการศึกษากว้างขวางยิ่ง
 ขึ้นเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติสืบไป

“นับแต่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้
 ตั้งขึ้นแล้ว ปรากฏว่าได้รับความนิยมของมหาชนเกินความ
 กิตติมหาย โดย ที่มีจำนวน ผู้สมัคร เข้าเรียน ใน ชั้นนี้ ถึง

๗,๐๙๔ คน แม่ผู้ที่ได้ลงทะเบียนการศึกษามานานแล้ว ก็กลับ
เริ่มศึกษาในฐานะเป็นนักเรียนของมหาวิทยาลัยนี้ นับได้
ว่าบรรลุผลขั้นตอนของความมุ่งหมายที่จะให้เรียนรู้วิชาธรรม
ศาสตร์และการเมืองกันแพร่หลาย

“บัดนี้ กิจการของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ
การเมือง ได้ดำเนินมาโดยเรียบร้อย เตรียมพร้อมที่จะเปิด
ทำการประศาสน์วิชา ให้สมความประสงค์ของพระราชบัญญัติแล้ว
ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบทูลอัญเชิญใต้ฝ่าละออง
พระบาท ได้ทรงเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการ
เมือง เป็นปฐมฤกษ์เพื่อความสวัสดิมงคล ให้บังเกิดความ
วัฒนาถาวรแก่มหาวิทยาลัยสืบไป

“ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า”

เมื่อท่านผู้ประศาสน์การ กล่าว ถวายรายงาน จบแล้ว
เสด็จในกรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงกล่าวตอบว่าดังนี้

“ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้เห็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรม
ศาสตร์และการเมือง ตั้งขึ้นเป็นปีกแผ่นหนาแน่น รัฐบาลนี้
และสภาผู้แทนราษฎรมีความคิดเห็นอันถูกต้อง ในการที่จะ

จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น ข้าพเจ้าเห็นสอดคล้องต้องด้วย
ถ้อยคำที่ท่านกล่าวมา ในสมัยที่ประเทศเราปกครองโดย
รัฐธรรมนูญเช่นนี้ เป็นการจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่วิชา
ธรรมศาสตร์และการเมืองให้แพร่หลาย เพื่อปวงชนจะได้
รับทราบความเป็นไปในบ้านเมือง ซึ่งทุกคนเป็นเจ้าของ

“ข้าพเจ้ารู้สึกปิติที่ได้ทราบว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรม
ศาสตร์และการเมือง ได้รับความนิยมของมหาชน มีนัก-
ศึกษามากหลายถึงกล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้ามีความหวังอย่าง
มั่นคงว่ามหาวิทยาลัยนี้จะดำรงถาวร และดำเนินการเรียบ
ร้อยได้ผลสมความปรารถนาทุกประการ

“ข้าพเจ้าขอเปิดมหาวิทยาลัยนี้ ด้วยสัจจาชีษฐาน
ของอำนาจพระรัตนตรัย ให้คุ้มครองรักษามหาวิทยาลัย
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พร้อมทั้งอาจารย์และนัก-
ศึกษาทั้งหลายตลอดจนเจ้าหน้าที่ดำเนินการ ขอให้มหา
วิทยาลัยนี้มั่นคงถาวรยืนนาน บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จอย่าง
ไพศาลสมบูรณ์ ขอให้มหาวิทยาลัยนี้จงเป็นที่เกิดกุศลวิชา
การเมืองให้นักศึกษามีความรุ่งเรือง สามารถจะกระทำกิจ
อันเป็นประโยชน์แก่ชาติและประเทศต่อไปข้างหน้าเทอญ”

๓๕

รมต. ต่างประเทศ

(๑๒ ก.พ. ๒๕ — ๑๖ ธ.ค. ๒๕)

ภายหลังจากที่วางรากฐานของกระทรวงมหาดไทย
ยุคใหม่แล้ว ท่านปรีดีฯ ก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรด
เกล้าฯ ให้ไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศในรัฐบาลของ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา
เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๒๐

ในการที่ท่านปรีดีฯ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่า
การต่างประเทศครั้งนี้ ทำให้ท่านได้มีโอกาสเจรจาแก้ไข

สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับนานาประเทศ สำเร็จลุล่วงไป
ได้อย่างเต็มภาคภูมิ อย่างที่ประเทศที่มีเอกราชทั้งหลายจะ
พึงมี

สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ที่ต่างประเทศทำกับไทย
ขณะนั้น จนถึงกับทำให้ไทยเสียเอกราชในทางศาลและใน
ทางเศรษฐกิจ คือสัญญาสภาพนอกอาณาเขตและสัญญา
เกี่ยวกับศาลการ

กล่าวคือในกรณีที่ชาวต่างประเทศมีข้อพิพาทกันจน
ต้องขึ้นโรงขึ้นศาล หรือชาวต่างประเทศมีกรณีพิพาทกับ
คนไทยจนต้องขึ้นโรงขึ้นศาลนั้น และรวมถึงคนในบังคับ
ของเขาด้วย ศาลไทยไม่มีอำนาจจะพิจารณาคดี ต้องนำ
คดีขึ้นพิจารณาในศาลกงสุลที่ต่างประเทศนั้นจัดตั้งขึ้น และ
มีผู้พิพากษาเป็นชาวต่างประเทศ เพื่อให้ความ ค้ำครองใน
ความยุติธรรมแก่คนของเขา ประเทศตะวันตกที่มีสถานทูต
ในเมืองไทย ทุกประเทศต่างมีศาลกงสุลของตนเอง ส่วน
ในก้านภาษีอากรขาเข้า ก็ถูกต่างประเทศเจ้าของสินค้า
กำหนดให้เก็บได้ไม่เกินร้อยละสาม ซึ่งเรียกกันในสมัยนั้นว่า
ภาษีร้อยละสาม

ประเทศต่างๆที่ท่านปรีดีฯ เจรจาแก้ไขสนธิสัญญา เพื่อความเสมอภาค คือให้ศาลไทยมีอำนาจพิจารณาคดีแก่เพียงศาลเดียวให้ยกเลิกศาลกงสุลทั้งหมด และให้ไทยเก็บภาษีสินค้าเข้าได้โดยเสรีตามความเหมาะสม ประเทศต่างๆ เหล่านี้มีสวีตเซอร์แลนด์ เบลเยียม สวีเดน เดนมาร์ก สหรัฐอเมริกา นอร์เวย์ อังกฤษ อิตาลี ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เยอรมันนี เนเธอร์แลนด์ โปรตุเกส เป็นต้น

สนธิสัญญาใหม่เหล่านี้ ได้ทำขึ้นตามหลักการด้อยที่ด้อยปฏิบัติต่อกัน คือหลักความเป็นธรรมและหลักคุณประโยชน์แก่กันและกัน และเป็นไปตามแบบเสมอภาคอย่างสมบูรณ์ บทที่ไม่เป็นการเสมอภาคกับบทที่จำกัดเสรีภาพของประเทศไทยไว้โดยใช่เหตุในอันจะจัดวางนโยบายแห่งชาตินั้น ได้เป็นอันหมดสิ้น หมายความว่าประเทศไทยได้รับอิสรภาพเต็มบริบูรณ์ในทางรัฐภาพ และทางอำนาจศาลกลับคืนมาแล้ว เป็นการยกเลิกสภาพนอกอาณาเขตโดยสิ้นเชิง

เพื่อเป็นการเชิดชูคุณงามความดีของท่านปรีดีฯ ในการแก้ไขสัญญากับต่างประเทศ จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ทำให้ประเทศไทยมีเอกราชสมบูรณ์ ทั้งในทางศาล และทางศาลการ

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งสืบต่อจากรัฐบาล
พระยาพหลฯ เมื่อ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ ได้ขอพระราช-
ทานเหรียญคุณวุฒิมาลาเฉลิมราชการแผ่นดินให้แก่ท่านปรีดีฯ
หรือหลวงประดิษฐมนูธรรม และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร
วรวรรณ (พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์)
ถึงคำประกาศของสำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ศุกร์ที่ ๑๐
มีนาคม ๒๔๘๑ มีความละเอียดดังนี้

“ด้วยนายกรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นว่า ตามที่ประ-
เทศสยามได้แก้ไข สนธิสัญญา กับ นานาประเทศ เสร็จสิ้นลง
รวม ๑๓ ชาติแล้วนั้น นับว่าชาติไทยเราได้รับสิทธิเสมอ
ภาคทุกประการ ซึ่งย่อมเป็นเกียรติและเป็นประโยชน์แก่
ประเทศชาติเป็นอันมาก และเนื่องจากผลอันนี้ เมื่อวันที่
๓๐ มกราคมศกนี้ กระทรวงการคลังได้สั่งเปิดท่านศาลการ
บางแห่งตามชายแดนแม่น้ำโขงแล้วด้วย ในการที่ได้ทำ
สนธิสัญญาใหม่จนเป็นผลสำเร็จนี้ หลวงประดิษฐมนูธรรม

เมื่อยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เป็นผู้ดำเนินการตลอดมา กับได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรีและที่ปรึกษาฝ่ายไทย ในกระทรวงการต่างประเทศ นับว่าเป็นความชอบในราชการของชาติเป็นอย่างยิ่ง จึงได้นำเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาขอพระราชทานเหรียญคุณวุฒิมาลาเข็มราชการแผ่นดิน ให้แก่หลวงประดิษฐมนูธรรมและหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เพื่อเป็นบำเหน็จความชอบต่อไป

“คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาลงมติเมื่อวันที่ ๑๓ เดือนนี้ (กุมภาพันธ์) เห็นชอบด้วยและให้นำความกราบบังคมทูลต่อไป เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทราบเรื่องแล้ว ก็ได้ลงมติเห็นว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่งแล้ว เพราะท่านทั้งสองนี้ได้กระทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นอันมาก นับว่าเป็นความดีความชอบยิ่งนัก และในโอกาสนี้ยังได้แสดงความขอบใจและชมเชยหลวงประดิษฐมนูธรรม และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นพิเศษอีกด้วย”

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยอมรับในความสำคัญ
ที่ท่านปรีดีฯ เจริญแก้ไขสัญญาอันไม่เป็นธรรมกับนานา
ประเทศจนเป็นผลสำเร็จ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายก
รัฐมนตรีในขณะนั้นได้กล่าวปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียง
ในวันชาติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๒ เกี่ยวกับการแก้ไขสนธิ
สัญญานี้ว่า

“สนธิสัญญากับนานาประเทศ ซึ่งได้ผูกมัดมิให้ชาติ
ของเราสร้างความสำเร็จขึ้นได้ตามใจเรามานานนักหนานั้น
ได้เป็นผลสำเร็จลงด้วยคามไม่ตรีจิตอันดีของนานาชาติ เรา
ได้รับเอกราชทางศาล สามารถที่จะตัดสินอรรถคดีได้โดย
มิต้องให้นานาชาติเข้ามาเกี่ยวข้องแทรกแซง เราสามารถ
ที่จะขึ้นพิทักษ์อธิปไตยเข้าได้ตามควรแก่ความพอใจ
ของเราเอง เราสามารถที่จะออกกฎหมายทุกชนิดเพื่อให้พี
นองชาวไทยมีอาชีพสมกับที่เป็นชาติเอกราชนั้นได้”

และได้มีการขยายความแห่งคำปราศรัย ของจอมพล
ป. พิบูลสงคราม ข้างบนนี้ไว้ในหนังสือชื่อ “พูดจริงทำ
จริง” ของกรมโฆษณาการ ความว่า

“ในกิจการทั้งหลายที่รัฐบาลระบอบใหม่ได้กระทำไปแล้ว เห็นจะไม่มีอะไรเป็นคุณประโยชน์ต่อชาติยิ่งยอกไปกว่าการทำสนธิสัญญาใหม่ กับ นานาชาติ เป็นผล สำเร็จเลย คุณประโยชน์เราได้รับนั้นมีเอนกประการ ที่เป็นข้อสำคัญ ก็คือที่นายกรัฐมนตรีได้จำแนกไว้ข้างบนนี้ และถ้าจะให้เห็นประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง ก็ควรเทียบคุณภาพของสมัยก่อนกับเดี๋ยวนี้ดูเถิด แต่ก่อนเราเคยเก็บภาษีได้ร้อยละ ๓ เดี๋ยวนี้เราเก็บเท่าไรก็ได้ตามที่เห็นควร แต่ก่อนคนบังคับชาติอื่นทำผิดพลาดไทยตัดสินลงโทษไม่ได้ หรือต่อมาทำได้แต่ต้องมีผู้แทนของชาตินั้นมานั่งดูการพิจารณาอยู่ด้วย เดี๋ยวนี้เราจะตัดสินลงโทษชนต่างชาติได้ถ้ากระทำผิดกฎหมายไทย

“นายกรัฐมนตรีได้เล็งเห็นความสำคัญในสนธิสัญญาใหม่นี้ และที่สำเร็จลงได้ก็อาศัยหลวงประดิษฐมนูธรรม แต่ครั้งยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ได้เป็นผู้เจรจาตั้งแต่ต้นจนเป็นผลสำเร็จเรียบร้อย พร้อมด้วยความช่วยเหลือของพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ดังนั้นจึงได้ออกประกาศตราไว้เป็น

ความดีความชอบในราชการอันยิ่งใหญ่ เมื่อวันที่ ๗
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๑ และขอพระราชทานเหรียญคุณ
มาลาเข็มราชการแผ่นดินเป็นเกียรติยศ”

อนึ่งก่อนที่จะยกเลิกสนธิสัญญาอันไม่เป็นธรรมเกี่ยว
กับอำนาจศาลไทยนั้น ต่างประเทศได้มีเงื่อนไขให้ไทย
สร้างกฎหมายทั้งแพ่งและอาญาให้สมบูรณ์ อย่างนานาอารย
ประเทศ และในการนี้ท่านปรีดี ฯ นั้นแหละที่เป็นตัวตั้ง
ตัวดี จัดทำกฎหมายจนสำเร็จ คือกฎหมายว่าด้วยครอบครัว
ผู้เมีย (กฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕) กฎหมายว่า
ด้วยมรดก (กฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๖) กฎหมาย
ว่าด้วยวิธีพิจารณาความแพ่งและอาญา และกฎหมายว่าด้วย
พระธรรมนูญศาลยุติธรรม เป็นต้น

นอกจากการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมแล้ว ท่าน
ปรีดี ฯ ยังได้เจรจากับอังกฤษเพื่อปักปันเขตแดนใหม่ทาง
ด้านจังหวัดระนองที่ติดต่อกับทวาย และด้านจังหวัดเชียงใหม่
ที่ติดต่อกับแม่สาย จากผลของการเจรจาดังกล่าวนี้ทำให้
ไทยเราได้ดินแดนเพิ่มเติมจำนวนหนึ่ง คือดินแดนที่อยู่

ในลุ่มแม่น้ำสาย (เชียงราย) และกินแดนที่อยู่ในลุ่มแม่น้ำปากจั่น (ระนอง) ทั้งนี้เนื่องจากกระแสน้ำในแม่น้ำทั้งสอง ซึ่งเป็นแม่น้ำกั้นเขตแดนระหว่างไทยกับพม่า (ของอังกฤษ) ได้เปลี่ยนเส้นทางเดินใหม่ อันเป็นผลให้ไทยได้กินแดนเพิ่มเติมตามข้อตกลงสากลว่าด้วยการปักปันเขตแดน

๑๖

รมต. กระทรวงการคลัง

(๒๐ ธ.ค. ๒๑ - ๑๖ ธ.ค. ๒๔)

เมื่อจัดการกับการต่างประเทศ จนได้มีการยกเลิก
สภาพนอกอาณาเขต (EXTRATERRITORIALITY) ทำให้
ประเทศเรามีเอกราชในทางศาล เอกราชในทางศุลกากร
และทำให้ประเทศเรามีอำนาจอธิปไตยเป็นเจ้าเป็นใหญ่ใน
ตัวเองเช่นเดียวกับประเทศเอกราชทั้งหลายแล้ว ต่อมา
ท่านปรีดีฯ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง

การคลัง ในรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่
๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑

ในฐานะรัฐมนตรีคลัง ซึ่งมีหน้าที่หาเงิน เก็บภาษี
อากรจากราษฎร เพื่อสร้างความมั่งคั่งสมบูรณ์ให้แก่ชาติ
แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องสร้างความเป็นธรรมให้แก่ราษฎร
สร้างความเสมอภาคให้แก่ราษฎร ท่านปรีดี ฯ จึงได้จัดทำ
“ประมวลรัษฎากร” เป็นแบบฉบับแรกขึ้นในประเทศไทย
และได้ใช้มาจนถึงทุกวันนี้แม้จะแก้ไขเปลี่ยนแปลง
บ้างตามความเหมาะสมแก่สภาพการณ์ และพร้อมกันนั้นก็
ได้ยกเลิกภาษีอากรที่เป็นภาระแก่ราษฎรหลายประการ อาทิ
ภาษีเงินรัชชูปการ ซึ่งเป็นภาษีที่เก็บจากผู้ขายไทยทุกคน
ที่อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ไม่เลือกยากดีมีจน เสียเท่ากัน
หมดปีละ ๖ บาท (บางภาคเสีย ๔ บาท เช่นภาคใต้) จน
กระทั่งอายุ ๖๐ ปี จึงไม่ต้องเสีย ถ้าไม่มีเงินเสียก็ถูกจับ
ตัวไปใช้งานโยธาแทน นอกจากนี้ ยังยกเลิกอากรค่าน้ำ
อากรสวน ภาษีไร่อ้อย ภาษีไร่ยาสูบ ท่านปรีดี ฯ ได้เขียน

บทสักรวาทเกี่ยวกับการยกเลิกภาษีอากรตั้งกล่าว ใช้นามปาก
 กว่า “คลัง” ลงพิมพ์ในหนังสือของกองโฆษณาการว่า
 กิ่งนี้

“สักรวาทภาษีที่ปรับใหม่
 ประชาไทยได้ลดหมดหลายสิ่ง
 ทั้งรัชชูป ๕ นา,สวน,ล่วนเล็กจรง
 ภาษีไร่ไม่ประวิงตัดทิ้งเลย
 เหตุฉะนั้นชวนกันมาช่วยชาติ
 สละเงินหนึ่งบาทอย่าเพิกเฉย
 ช่วยศึกษาบุตรธิดาหายมเงย
 หักให้เคยในวิชาไว้หากิน
 เลิกค่านาหันมาช่วยท้องที่
 อัครามีตามส่วนควรท้องถิ่น
 ท่านคิดตามอัคราค่าที่ดิน
 แม้จะสิ้นกราวกิ่งคร่งค่านา
 เงินที่ช่วยใช้ว่าพลาไปอื่น

แท้ก็คนกลับให้ได้สุขา
 สร้างทางฝ่ายผนังทั้งนำมา
 โรงรักษาคนไข้ได้สบาย
 ก่อนจบสักรวากาลละนั้
 ขอกุศลราศรีท่านทั้งหลาย
 จงนำตนผ่านพ้นภัยอันตราย
 ให้สุขกายสุขจิตเป็นนิจเอย ฯ”

ในขณะนี้ท่านปรีดี ฯ เป็นรัฐมนตรีคลังนั้น ท่านได้
 สร้างเสถียรภาพเงินตราไทยให้เข้มแข็งขึ้นอย่างมากมาย ทั้ง
 ปรากฏรายละเอียดหลักฐานอยู่ที่กระทรวงการคลัง ซึ่งไม่
 สามารถจะนำมากล่าวในที่นี้ได้อย่างหมดสิ้น

ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น รัฐบาลสมบูรณา
 ญาสิทธิราชย์ ได้ถือเอาเงินปอนด์สเตอร์ลิงค์เป็นทุนสำรอง
 เงินตราฝากธนาคารอังกฤษไว้ในประเทศอังกฤษ สถาน
 การณ์ของโลกขณะนั้นซึ่งมีเค้าจะเกิดสงครามใหญ่ขึ้น ท่าน
 ปรีดี ฯ คาดคะเนว่าเงินปอนด์สเตอร์ลิงค์จะต้องลดค่าลงตาม

ถ้าจับ ท่านจึงเอาเงินปอนด์ที่เป็นทุนสำรองเงินตราที่ฝากไว้
 ในธนาคารอังกฤษจัดการซื้อทองคำได้น้ำหนักประมาณ
 ๑ ล้านเอานซ์ (๓๕ ล้านกรัม) ในราคาเอานซ์ละ ๓๕
 เหรียญสหรัฐอเมริกา และได้นำทองคำนั้นมาเก็บไว้ใน
 ห้องนิรภัยกระทรวงการคลัง ซึ่งยังคงรักษาไว้เป็นทุนสำรอง
 เงินบาทอยู่จนทุกวันนี้ เมื่อเทียบอัตราราคาทองคำปัจจุบัน
 ก็จะเห็นได้ว่า ทองคำที่ท่านปริตีฯ ซื้อไว้ในราคาเอานซ์ละ
 ๓๕ เหรียญสหรัฐอเมริกานั้น บัดนี้มีค่าไม่น้อยกว่าหนึ่ง
 หมื่นล้านบาท นี่ก็ทุนสำรองที่ท่านปริตีฯ สะสมไว้ให้
 ชาติไทย

ธนาคารแห่งประเทศไทยหรือธนาคารชาติ อันเป็น
 สถาบันทางการเงินที่สำคัญที่สุดของรัฐก็ได้เกิดขึ้นโดยท่าน
 ปริตีฯ เป็นต้นความคิดและจัดตั้งขึ้น

ตั้งคำกล่าวรายงาน ในพิธีการเปิดธนาคารชาติของ
 พลตรีเภา เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจ รัฐมนตรีว่าการกระ
 ทรวงการคลัง เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๘๕ มีความ
 ตอนหนึ่งว่าดังนี้

“การตั้งธนาคารกลางขึ้นในประเทศไทย เป็นความ
 คำริห์ที่รัฐบาลของ พณฯ ได้มีมาแล้วแต่ช้านาน เมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๘๓ พณฯ ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่ง
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงได้วางรากฐานลงไว้
 โดยจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทยเป็นทบวงการเมือง สังกัด
 ขึ้นอยู่ในกระทรวงการคลัง เพื่อประกอบธุรกิจอันอยู่ใน
 หน้าที่ของธนาคารกลางไปก่อนบางประเภท และเตรียมการ
 จัดตั้งธนาคารกลางขึ้นต่อไป การงานของสำนักงานธนาคาร
 ชาติไทยได้เจริญมาเป็นลำดับ ด้วยอาศัยปรีชาสามารถของ
 ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังผู้นั้น (ปรีดี-ผู้เขียน)
 เป็นสำคัญ”

อนึ่งก่อนที่ญี่ปุ่นจะบุกประเทศไทยประมาณ ๖ เดือน
 ท่านปรีดี ฯ ได้เสนอพ.ร.บ. ยาสูบ ต่อสภาผู้แทนราษฎร
 และได้รับความเห็นชอบจากสภาให้ประกาศใช้เป็นกฎหมาย
 ได้ คือให้รัฐบาลผูกขาดผลิตบุหรี่แต่ผู้เดียว กิจการผลิต
 ยาสูบของบริษัทอังกฤษ อเมริกันจึงถูกโอนมาเป็นของรัฐ-
 บาลไทย โดยสังกัดอยู่กับกระทรวงการคลัง ซึ่งนับว่าเป็น

การมองการณ์ไกลของท่านปรืด้อย่างไ้ผล เพราะถ้าหากว่า
โรงงานยาสูบตั้งกล่าว บริษัทอังกฤษอเมริกาณยังเป็นเจ้า
ของอยู่ ก็คงจะถูกญี่ปุ่นยืคเอาไปเป็นทรัพย์สินเชลยของ
ญี่ปุ่นเมื่อญี่ปุ่นบุกประเทศไทย ซึ่งญี่ปุ่นก็ จะผลิตยาสูบ
จำหน่ายในประเทศไทยตลอดสงครามโลกครั้งที่ ๒ อันจะ
ทำกำไรให้ญี่ปุ่นหลายพันล้านบาท แทนที่จะเป็นกำไรของ
กระทรวงการคลัง

๑๗

สงครามอินโดจีน

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ขณะที่ท่านปรีดีดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังอยู่นั้น ได้เกิดกรณีพิพาท ระหว่างไทยกับอินโดจีน (ของฝรั่งเศส) กล่าวคือ รัฐบาล ไทยได้ฉวยโอกาสที่ฝรั่งเศสยอมแพ้แก่เยอรมันเรียกร้องเอา ดินแดนที่ฝรั่งเศสสมัยจักรวรรดินิยมปล้นเอาไปกลับคืนมา

ในฐานะที่ท่านปรีดี ฯ เป็นนักกฎหมายและมีสายคา ยาวไกล ท่านมองเห็นช่องทางที่จะเอาดินแดนไทยที่เสียไป ให้ฝรั่งเศสสลับคืนมาได้โดยวิธีทางกฎหมาย ท่านได้เข้าพบ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้น ซึ่งแรงลู่ทางที่จะได้ดินแดนกลับคืนมาโดยสันติ แต่ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่เห็นด้วยกับแนวทางนั้น สงครามระหว่างไทยกับอินโดจีนจึงเกิดขึ้น

ต่อมาภายหลังที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เสียชีวิตไปแล้ว พล.ต. อนันต์ พิบูลสงคราม บุตรชายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เขียนชีวประวัติของพ่อและมีบางตอนที่พาดพิงไปถึงผู้อื่นอย่างไม่ถูกต้อง และทำนปรีติฯ เป็นคนหนึ่งที่หนังสือเล่มนี้พาดพิงไปถึง ท่านจึงได้มีจดหมายชี้แจงความถูกต้องมาให้ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม มารดาของ พล.ต. อนันต์ฯ ได้รับทราบ ซึ่งขณะนั้นท่านปรีติฯ ลี้ภัยการเมืองอยู่ในประเทศจีน มีอยู่คนหนึ่งซึ่งจดหมายฉบับนั้นได้พูดถึงสงครามอินโดจีน ว่าดังนี้

“ ก. เมื่อประเทศฝรั่งเศสได้ยอมแพ้แก่เยอรมันแล้วเวลานั้นผมเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เห็นว่ามีช่องทางที่ประเทศไทยจะได้ดินแดนที่ได้เสียไปคืนมาเป็นของไทย โดยวิธีกฎหมายระหว่างประเทศ ผมจึงได้พบ

ท่านจอมพล ป. ที่วังสวนกุหลาบ แสดงทรรศนะของผมน่าเป็นการสมควรที่รัฐบาลไทย จะนำเรื่องนี้ ขึ้นสู่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลกในสมัยนั้น ให้วินิจฉัย ว่าดินแดนที่ฝรั่งเศสได้ไปจากไทยตั้งแต่ ร.ศ. ๑๑๒ เป็นต้นมาต้องคืนมาเป็นของประเทศไทย เพราะประเทศไทยได้โอนดินแดนเหล่านั้นให้ฝรั่งเศส เพื่อให้อยู่ใน "อารักขา" ของฝรั่งเศส เมื่อฝรั่งเศสยอมแพ้เยอรมันและบ้านเมืองระส่ำระสาย ก็เป็นการแสดงว่าประเทศฝรั่งเศสไม่สามารถที่จะ "อารักขา" ดินแดนที่ประเทศไทยได้โอนให้ไปนั้นอีกได้ ประเทศไทยจึงมีสิทธิ์โดยชอบธรรมที่จะได้คืนดินแดนนั้น (ทั้งนี้เป็นเหตุผลที่ฝ่ายไทยมีทางชนะได้ในสมัยที่ฝรั่งเศสยังเป็น "รัฐอารักขา" ดินแดนเหล่านั้น ซึ่งต่างกับเหตุผลที่รัฐบาลสตูลอ้างต่อศาลโลก ในกรณีเขาพระวิหารภายหลังที่กัมพูชาเป็นเอกราชแล้ว)

“แต่ความเห็น ของผม มิ ได้รับ ความ เห็น ชอบจาก รัฐบาล ก็รัฐบาลได้ใช้วิธีย่นบันทึกลงให้รัฐบาลวิชิคืนดินแดนให้แก่ไทย เมื่อรัฐบาลวิชิไม่คืนให้ รัฐบาลก็ได้ดำเนินวิธีการเอาดินแดนคืนโดยวิธีทางทหาร ในฐานะที่

ผมเคารพเสียงข้างมากในรัฐบาล ก็ได้ปฏิบัติตามนโยบาย ส่วนรวม คือในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ได้จัดหาเงินเพื่อค่าใช้จ่าย ในการ ทหาร เป็น จำนวน มาก ให้ อย่าง สมบูรณ์รวดเร็ว โดยมีได้มีการขาดตกบกพร่องแต่อย่างใด ในการทหารและไม่กระทบถึงเสถียรภาพของเงินตราไทยใน สมัยนั้น

“ข. เมื่อครั้งสงครามอินโดจีนได้เริ่มไประยะหนึ่ง ประเทศญี่ปุ่นได้สอดเข้ามาโดยเรียกร้องให้ฝ่ายไทยและฝ่าย ฝรั่งเศสหยุดรบและให้ต่างฝ่ายต่างส่งผู้แทนไปเจรจาที่กรุง-โตเกียวโดยญี่ปุ่นเป็นคนกลาง (หัวหน้าผู้แทนฝ่ายไทยคือ พระองค์เจ้าวรรณ ฯ ซึ่งบัดนี้ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น กรมหมื่นนราธิป)

“ท่านกับคุณอนันต์ อาจค้นเอกสารเกี่ยวกับการ เจรจານั้นได้ว่า การเจรจาท้องใช้เวลาช้านานประมาณ ๒-๓ เดือน เพราะฝรั่งเศสเกิดทิษฐิมานะไม่ยอมคืน ดินแดนตามคำเรียกร้องของฝ่ายไทย ในที่สุดฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้ใช้วิธีการอันเป็นผลให้ฝรั่งเศสยอมตกลงคืนดินแดนบาง

ส่วนที่ได้ไปจากประเทศไทย แต่ในข้อตกลงมีกำหนดไว้ว่า ญีปุ่นเป็นผู้รับประกันให้การเป็นไปตามข้อตกลงนั้น และกำหนดไว้ว่าฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศส จะต้องไม่ทำสัญญาทางเศรษฐกิจหรือทางการทหารใดๆ กับประเทศอื่นใด ซึ่งญีปุ่นถือว่าเป็นที่เสียประโยชน์แก่ญีปุ่น

“ทางฝ่ายฝรั่งเศสเสรี ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นฝรั่งเศสต่อต้าน ภายใต้การนำของนายพลเดอโรโกลด์ ได้แถลงไม่รับรองข้อตกลงใดๆ ที่รัฐบาลวิซีได้ทำไว้เกี่ยวกับเรื่องดินแดน ๔ จังหวัด ผมจึงได้ไปเตือนท่านจอมพล ป. ว่าต้องพิจารณาท่าทีของเดอโรโกลด์กับสัมพันธมิตรของเขาในสมัยนั้นให้มาก เพราะถ้าสัมพันธมิตรในขณะนั้นเป็นฝ่ายชนะสงครามแล้ว ข้อตกลงที่ฝ่ายรัฐบาลไทยทำไว้กับรัฐบาลวิซี ที่ญีปุ่น เป็นผู้รับประกัน นั้น ก็จะต้องถูกยกเลิก และฝรั่งเศสก็จะได้ดินแดนกลับคืนไป ผมยังได้ชี้แจงว่า ถ้าได้ใช้วิธีตามที่ผมได้เสนอไว้ในครั้งแรก ดินนาเรื่องขึ้นสู่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศแล้ว ถ้าศาลยุติธรรมระหว่างประเทศตัดสินให้เราชนะคดีเพราะเรามีทางชนะ ก็ย่อมเป็นการตัดสินผูกพันประเทศฝรั่งเศสทั้งหมด ต่างกับข้อ

ตกลงที่ทำไว้ กับรัฐบาลวิซี ที่ฝ่ายนายพลเคอร์ โกลด์ กับฝ่าย
สัมพันธมิตรของเขาไม่รับรอง

“ ก. อยู่ต่อมาอีกไม่ช้า ญี่ปุ่นก็ได้กรีธาทัพเข้ามา
ในประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลไทยได้ทำสัญญาความร่วมมือกับญี่ปุ่น
ครั้งต่อมา รัฐบาลไทยก็ได้ประกาศสงคราม กับอังกฤษและ
อเมริกา แต่ในเวลาทีวันประกาศสงครามนั้นผมอยู่ที่อยุธยา
ผู้สำเร็จบางท่านเป็นผู้ลงนาม (ซึ่งผมถือเอาเหตุนี้เป็นข้อ
อ้างว่าการประกาศสงครามนั้นเป็นโมฆะ เพราะผู้สำเร็จ
ราชการมิได้ลงนามครบถ้วน)

“ เมื่อรัฐบาลไทย ประกาศสงครามร่วมกับญี่ปุ่นเช่น
นั้นแล้ว ก็เป็นธรรมดาว่าถ้าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายชนะสงคราม
ฝ่ายไทยก็เป็นฝ่ายชนะสงครามด้วย ดินแดน ๔ จังหวัด
ก็คงเป็นของไทยอย่างสมบูรณ์ แต่ถ้าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้
สงครามและฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะสงคราม ฝ่ายไทย
ก็ต้องเป็นฝ่ายแพ้สงคราม และผลที่จะตามมาก็คือประเทศ
ไทยจะมีเพียงแต่ต้องคืนดินแดน ๔ จังหวัดเท่านั้น ดินแดน
ของไทยเท่าที่มีเหลืออยู่จะต้องเปลี่ยนฐานะไปอย่างไรก็เป็น
เรื่องที่น่าวิตก

“ขบวนการเสรีไทยได้พยายามทำการเพื่อที่จะป้องกันมิให้ประเทศไทยเป็นฝ่ายแพ้สงคราม การเจรจาระหว่างขบวนการเสรีไทย กับฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นการลับเพื่อประโยชน์ดังกล่าวแล้วได้ดำเนินมาเป็นเวลาหลายปี แต่ก็ยังไม่ได้รับผลที่ทำให้ สหรัฐอเมริกาและอังกฤษรับรองว่าการประกาศสงครามเป็นโมฆะ และประเทศไทยมิใช่คู่สงครามของเขา จนกระทั่งเมื่อไม่กี่เดือนก่อนที่สงครามโลกจะยุติลง ผมในฐานะที่สัมพันธมิตรรับรองเป็นหัวหน้าเสรีไทยได้แจ้งไปยังฝ่ายสัมพันธมิตรว่า ขบวนการเสรีไทยพร้อมที่จะเริ่มใช้อาวุธต่อสู้ทหารญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย ทั้งนี้มีความมุ่งหมายในทางการเมืองเพื่อแสดงให้โลกเห็นว่าราษฎรไทยมิใช่เป็นคู่สงครามกับพันธมิตร เมื่อผมได้ส่งโทรเลขไปยังฝ่ายสัมพันธมิตรเช่นนั้นแล้ว ก็ได้รับตอบจากรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาว่า ให้ขบวนการเสรีไทยรอการปฏิบัติตามแผนร่วมกัน โดยอย่าเพิ่งลงมือกระทำการใดๆ และรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเข้าใจเจตนาารมณ์ของขบวนการเสรีไทยเป็นอย่างดีแล้ว ฉะนั้นรัฐบาลสหรัฐ-

อเมริกา จึงยอมรับว่าประเทศไทยไม่ได้เป็นคู่สงครามกับ
สหรัฐอเมริกา ดังนั้น เมื่อเสร็จสงครามแล้วสหรัฐอเมริกา
ก็ได้ปฏิบัติตามที่รับรองไว้ และสถาปนาความสัมพันธ์ทาง
การทูตเหมือนอย่างเดิม โดยไม่ถือว่าไทยเป็นคู่สงคราม
หรือฝ่ายแพ้สงคราม

“ส่วนประเทศอังกฤษนั้นแจ้งว่า โดยคำนึงถึงการ
ช่วยเหลือร่วมมือของขบวนการเสรีไทย จึงยอมที่จะยกเลิก
ภาวะสงครามกับประเทศไทย โดยมีเงื่อนไขว่าประเทศไทย
จะต้องตกลงทำสัญญาสมบรูณ์แบบ (การอ้างถึงการช่วย
เหลือร่วมมือ ของขบวนการเสรีไทยนั้น ปรากฏอยู่ในคำปรารภ
สัญญาสมบรูณ์แบบ) ในชั้นแรกอังกฤษเรียกร้องให้ประ-
เทศไทยต้องปฏิบัติหลายประการ รวมทั้งได้ยื่นคำเรียกร้อง
ของฝรั่งเศสให้คืนดินแดน และขอพระแก้วมรกต กลับไปที่
เวียงจันทน์ด้วย ทางฝ่ายผมกับรัฐบาลในขณะนั้นก็ได้อ
พยายามต่อสู้ อันเป็นผลให้ฝ่ายอังกฤษระงับข้อเรียกร้อง
ของฝรั่งเศสไว้ แล้วเจรจาสัญญาสมบรูณ์แบบที่เกี่ยวกับ
อังกฤษโดยเฉพาะ คงปล่อยให้ปัญหาดินแดน ๔ จังหวัด

เป็นเรื่องที่ฝรั่งเศส จะดำเนินการต่อไป โดยวิธี ทาง ต่าง ๆ รวมทั้งวิธีทางสหประชาชาติ การทำสัญญาสมบูรณ์แบบได้ ทำให้ประเทศไทย พ้นจากการ เป็นฝ่ายแพ้สงคราม อังกฤษ และฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตกับอังกฤษเหมือนเดิม ซึ่ง ต่างกับญี่ปุ่นที่ต้องถูกฝ่ายชนะยึดครองอยู่หลายปี

“จ. ต่อมาเมื่อ พล.ร.ท. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อมาจากผม รัฐบาลฝรั่งเศสที่ถูกต่อ ตามกฎหมาย โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรของเขา ได้เร่งเร้าจะให้ประเทศไทย คืนดินแดน ๔ จังหวัดที่ได้ไปโดยข้อตกลงระหว่างรัฐบาล ไทยกับรัฐบาลวิซี พร้อมกันนั้นก็มีความที่ประเทศไทย จะต้องชำระสภาพคน ให้หมดจากผู้แพ้สงคราม อย่างสิ้นเชิง ก็จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ แต่จะต้องถูกยับ ยั้งโดย ประเทศฝรั่งเศส ที่เป็นสมาชิก แห่งคณะมนตรีความ มั่นคง รัฐบาลธำรงได้นำเรื่องดินแดน ๔ จังหวัดขึ้น ปรีกษารัฐสภา และรัฐสภาได้ลงมติตั้งคณะผู้แทนไปเจรจากับผู้แทนฝรั่งเศสที่กรุงวอชิงตัน โดยมีนายควง อภัยวงศ์

เป็นหัวหน้าคณะ และมีกรมหมื่นนราธิปฯ (ที่เคยเป็นผู้แทนไปเจรจาเรื่องดินแดน ๔ จังหวัดกับรัฐบาลวิซีกับญี่ปุ่นที่โตเกียว) กับสมาชิกรัฐสภาแห่งพรรคกลุ่มอื่นๆ อีกคณะผู้แทน ฝ่ายไทย ได้ตกลง กับฝรั่งเศส ให้คณะ อนุญาโตตุลาการชั้นวินิจฉัยชี้ขาด ข้อตกลงนั้นได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา

“ฉ. ต่อมาได้มีการประกอบองค์คณะของอนุญาโตตุลาการ คือรัฐบาลไทยได้แต่งตั้งกรมหมื่นนราธิปฯ ที่เคยเจรจาเรื่องดินแดนนั่นเองเป็นอนุญาโตตุลาการฝ่ายไทย และตั้ง ม.จ. สกลวรรณากร วรวรรณ พระเชษฐาของกรมหมื่นนราธิปฯ นั้นเองเป็นผู้แทนรัฐบาลไทย ส่วนฝ่ายฝรั่งเศสก็ตั้งอนุญาโตตุลาการ ซึ่งผมก็จำชื่อไม่ได้ และก็ยังมีอนุญาโตตุลาการชาติเป็นกลาง ที่จำได้ว่ามีคนอเมริกัน ๑ คน และชาติเปรู ๑ คน ชื่อของคนชาติอื่นผมจำไม่ได้ จำได้แต่ฝ่ายไทย คณะอนุญาโตตุลาการทั้งกล่าวแล้ว ได้วินิจฉัยชี้ขาด ให้รัฐบาลไทย ดินดินแดน ๔ จังหวัด ให้แก่

ฝรั่งเศส อันเป็นเวลาภายหลังที่ผมออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วหลายเดือน ผมเห็นว่ารัฐบาลธำรงได้พยายามอย่างดีแล้ว ในการป้องกัน รักษาผลประโยชน์ ของชาติไทย หากแต่มีเหตุสุดวิสัยดังได้กล่าวมาแล้ว

“ข. ท่านกับคุณอนันต์ คงสังเกตได้ว่าประเทศที่เป็นฝ่ายอักษะหรือฝ่ายญี่ปุ่นนั้น ไม่อาจสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติได้ จนกว่าจะได้ชำระสภาพการแพ้สงครามให้หมดสิ้นไป แต่สำหรับประเทศไทยนั้น ขบวนการเสรีไทย และ รัฐบาล ที่ผมเป็น นายกรัฐมนตรี กับ รัฐบาลธำรงได้พยายามกระทำการเพื่อประโยชน์ของชาติไทยหลายอย่างหลายประการ จึงเป็นเหตุให้สหประชาชาติรับประเทศไทยเข้าเป็นสมาชิกใน พ.ศ. ๒๔๘๙ ทั้ง ๆ ที่อีกหลายประเทศซึ่งยื่นใบสมัครในปีนั้นหรือในปีต่อ ๆ มาอีกหลายปี ต้องถูกปฏิเสธ ถูกยับยั้งไว้ ขอให้ท่านและคุณอนันต์ โปรดให้ความเป็นธรรมว่า ขบวนการเสรีไทยและรัฐบาลที่ผมเป็น นายกรัฐมนตรีกับรัฐบาลธำรง ได้กระทำการเพื่อให้ชาติไทยเข้าสู่ความเป็นเอกราชสมบูรณ์”

คังกล่าวนี้คือเรื่องราวกรณีพิพาทอินโดจีน ซึ่งท่าน
 ปรีดีฯ ได้คัดค้านมาแต่ต้น แต่รัฐบาล จอมพล ป. พิบูล-
 สงคราม ไม่เห็นด้วย และผลที่สุดก็เกิดความเสียหายแก่
 ประเทศชาติดังที่ท่านปรีดีฯ ได้คาดการณ์ไว้ไม่มีผิด แต่ยัง
 นับว่าเป็นโชคดีที่เพียงคืน ๔ จังหวัดกลับไป ทั้งนี้เพราะ
 คุณูปการของขบวนการเสรีไทยได้ช่วยปกป้องเอาไว้

๓๘

ญี่ปุ่นบุกประเทศไทย

๗ ธันวาคม ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์และประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ

๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทย คณะรัฐมนตรีเรียกประชุมด่วนฉุกเฉิน ณ สำนักงานคณะรัฐมนตรี (ตรงข้ามวังสวณกุหลาบ) เมื่อเวลาประมาณ ๒๓.๐๐ น. ของวันที่ ๗ ธันวาคม ขณะนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไปราชการต่างจังหวัด พล อ. อุดล อุดล-เดชจรัส รองนายกรัฐมนตรี จึงทำหน้าที่เป็นประธานใน

ที่ประชุม พล.อ. อุดม ฯ ได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า เอก
อัครราชทูตญี่ปุ่นได้มาที่ทำเนียบนายกรัฐมนตรี (ตั้งอยู่ที่
วังสวนกุหลาบ) ได้ยื่นบันทึกต่อรัฐบาลขอเดินทางผ่าน
ประเทศไทยเพื่อไปโจมตีอังกฤษ และเขาได้แจ้งว่าญี่ปุ่น
ได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาแล้ว และเขาจะ
เข้าโจมตีพร้อม ๆ กันขออย่าให้ไทยขัดขวาง โดยเขารับ
รองจะไม่ทำลาย อธิปไตยของไทย นอกจากขอผ่านท่า
กรุงเทพ ฯ และบางเมืองที่จำเป็นในทางทหารเท่านั้น และ
เขาขอให้ตอบภายใน ๐๒.๓๐ น. ของวันที่ ๘ ธันวาคม

แต่โดยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี
ไม่อยู่ที่ประชุม คณะรัฐมนตรีฉุกเฉินจึงถ่วงเวลาให้คำตอบ
กับญี่ปุ่นออกไปเป็น ๐๕.๐๐ น. เพื่อติดต่อกับจอมพลป ฯ
และรอให้ท่านกลับมาถึงเสียก่อน แต่ทางญี่ปุ่นก็เร่งเร้าที่
จะได้รับคำตอบอย่างรวดเร็วที่สุด ซึ่งทางฝ่ายไทยก็บอกความ
จำเป็นที่ยังให้คำตอบไม่ได้ จนกว่าจอมพล ป. ฯ จะกลับมา
ในระหว่างที่คณะรัฐมนตรีกำลังรอคอยการกลับมาของจอม-
พล ป. ฯ ได้รับรายงานว่าญี่ปุ่นได้ล่ำเลียงทหารขึ้นที่สงขลา
ปัตตานี และต่อมาขึ้นที่ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี

ชุมพร ประจวบคีรีขันธ์ และได้เกิดปะทะรပ်พุงกันขึ้นทุกจุดที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก จนกระทั่งเวลา ๐๖.๕๐ น. นายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้มาอยู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี และได้ร่วมพิจารณาบันทึกขอสง่ทหารผ่านแดนของญี่ปุ่นอย่างเคร่งเครียด ซึ่งต่อมาญี่ปุ่นได้เสนอนอกเหนือจากขอเดินทัพผ่านตามที่ได้เสนอกครั้งแรก คือขอให้ประเทศไทยเข้าร่วม เป็นพันธมิตรทางทหารกับญี่ปุ่น อย่างเต็มรูป คือ ร่วมรุกร่วมรบกับญี่ปุ่นเลยที่เดียว แต่ในที่สุดคณะรัฐมนตรีมีมติเพียงให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศ และรัฐบาลก็ได้ออกคำสั่งให้นักรบไทยที่ต่อต้านญี่ปุ่นอยู่ตามจุดต่างๆ ที่ญี่ปุ่นยกพลเข้ามายุติการรบ ภายหลังที่นักรบไทยลูกหลานไทยได้สละชีวิต เพื่อปกป้องบิตุภมิไปแล้วหลายร้อยศพ และหลังจากนั้นอีก ๒-๓ วัน ญี่ปุ่นก็ได้เจรจาขอกู้เงินจากรัฐบาลไทยจำนวนหนึ่ง นายทวี บุณยเกตุ ได้บันทึกเรื่องนี้ไว้ว่าดังนี้

“ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๒ ธันวาคม คือภายหลังได้เซ็นสัญญายอมให้ทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยได้แล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้เริ่มเจรจาขอกู้เงินจากไทยเป็นงวดแรกเพื่อใช้

จ่ายในกิจการของทหารญี่ปุ่น นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้เสนอความเห็นต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า การที่จะให้รัฐบาลญี่ปุ่นกู้เงินไปเพื่อใช้จ่ายในกิจการทหารของเขานั้น เข้าใจว่าคงจะไม่กู้เพียงแต่จำนวนเท่านั้น แต่จะต้องขอกู้มาอีกเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุดตามความจำเป็นในการทหารของเขา หากเราให้ก็ต้องพิมพ์ธนบัตรเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้มีธนบัตรหมุนเวียนในท้องตลาดมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นผลเสียทางเศรษฐกิจคือจะทำให้เกิดเงินเฟ้อ จึงเห็นควรให้ทหารญี่ปุ่นพิมพ์ธนบัตรของเขาขึ้นใช้เองในกองทัพของเขาเรียกว่า INVASION NOTES จะดีกว่า ทั้งนี้เพื่อว่าเมื่อสงครามเสร็จสิ้นลงแล้วเราจะได้ประกาศยกเลิกธนบัตรเหล่านี้ เมื่อเสร็จสงครามแล้วการเงินและการเศรษฐกิจของประเทศก็จะได้ไม่ถูกกระทบกระเทือนและจะได้ไม่เกิดเงินเฟ้อ นายกรัฐมนตรี ก็ได้กล่าวแย้งว่า การที่จะปฏิบัติตามความเห็นและตามข้อเสนอของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังนั้น แม้จะเป็นการป้องกันมิให้เกิดเงินเฟ้อขึ้นได้ก็ตาม แต่ก็เท่ากับเป็นการแสดงว่าเราได้เสียเอกราชและอธิปไตยไปแล้ว จึงไม่เห็น

ด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจึงแสดงคำนำ "ก็ การที่เรายอมให้ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง และทำอะไรได้ต่าง ๆ นะ ไม่ได้แปลว่าเราได้เสียเอกราชและอธิปไตยแล้วดอกหรือ" ในเรื่องนี้ได้มีการถกเถียงกันอย่างรุนแรงระหว่างนายกรัฐมนตรีกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แต่ในที่สุดนายกรัฐมนตรีก็คงยังยืนยันในความเห็นที่จะให้กองทัพญี่ปุ่นยืมเงินบาท โดยพิมพ์ธนบัตรออกใช้เพิ่มเติมให้มากขึ้นตามความจำเป็น และต่อมาอีกไม่กี่วัน ก็ได้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์"

ครั้งนี้ไม่ใช่เป็นครั้งแรกที่ท่านปรีดี ฯ พยายามไม่ให้ความสะดวกทางเศรษฐกิจแก่ญี่ปุ่น เพราะก่อนหน้านี้ ก่อนที่ญี่ปุ่นจะโจมตีอ่าวเพิร์ลไม่กี่วัน ญี่ปุ่นได้เจรจากับไทยขอเอาเงินเยนมาแลกกับเงินบาทเพื่อซื้อข้าวสารไทย เพราะขณะนั้นญี่ปุ่นถูกอังกฤษและสหรัฐ กักเงินตราต่างประเทศของญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศเหล่านั้น ญี่ปุ่นจึงไม่มีเงินตราต่างประเทศจะมาแลกกับเงินบาทไทย ท่านปรีดี ฯ ซึ่งเป็น

รัฐมนตรีคลังอยู่ในเวลานั้นไม่ยอมรับเงินเยนญี่ปุ่น เพราะเห็นว่าเงินเยนไม่มั่นคง ท่านจึงขอให้เอาทองคำมาแลกกับเงินบาท ซึ่งทำความไม่พอใจให้กับญี่ปุ่น แต่ญี่ปุ่นก็จำยอม เพราะเข้าตาอับจน โดยตกลงกันว่าทองคำส่วนหนึ่งให้ชนเอามากรุงเทพฯ อีกส่วนหนึ่งนั้นให้ฝากไว้ที่ธนาคารชาติญี่ปุ่น แต่ภายหลังไม่กี่วันก็เกิดสงครามเอเชียบูรพา การชนทองมากรุงเทพฯ ๖ จึงซังกไป

ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีไม่ยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นที่จะให้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรทางทหารกับญี่ปุ่น หากเพียงแต่ยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านนั้น รัฐมนตรีคนสำคัญที่คัดค้านคนหนึ่งก็คือท่านปรีดี ๖ ซึ่งญี่ปุ่นรู้จัก ด้วยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงบีบบังคับให้จอมพล ป.๖ ปลดท่านปรีดี๖ ออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี จอมพล ป.๖ มีจดหมายไปถึงท่านปรีดี๖ ในภายหลัง ได้พูดถึงเรื่องนี้ มีความตอนหนึ่งว่า

ดังนี้

“...ตอนญี่ปุ่นเข้ามามันจะเล่นงานอาจารย์ ตามหลวงอดุลคุได้ ผมไม่เคยได้ติดต่อกับหรือขออำนาจญี่ปุ่นมาเล่นงานอาจารย์เลย ผมจึงเสนอให้อาจารย์เป็นผู้สำเร็จ...”

ตั้งนั้น เมื่อ มีการ ปรับปรุง คณะรัฐมนตรี เมื่อ ๑๖
 ธันวาคม ๒๔๘๔ ภายหลังจากที่ญี่ปุ่นบุกประเทศไทยแล้ว ๘
 วัน ในการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ครั้งนี้จึงไม่มีชื่อ
 ท่านปรีดี ฯ ร่วมอยู่ในคณะรัฐมนตรีด้วย แต่โดยที่ท่าน
 ปรีดี ฯ เป็นที่เคารพรักของประชาชน ญี่ปุ่นและจอมพลป. ฯ
 ไม่กล้าที่จะกำจัดท่านปรีดี ฯ อย่างเด็ดขาด จึงได้เสนอให้
 ท่านไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อให้
 พ้นออกจากวิถึการเมือง ที่ไม่มีอำนาจหน้าที่จะมาขัดขวาง
 การดำเนินการของญี่ปุ่นในประเทศไทย แต่ญี่ปุ่นและจอมพล
 ป. ก็คาดผิด เพราะตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
 กลับเปิดโอกาสให้ท่านจัดตั้งขบวนการเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่น
 ได้อย่างเปิดเผยที่สุด

๑๙

ผู้สำเร็จราชการและ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย

ท่านปรีดีฯ เข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔ และหลัง
จากนั้นไม่กี่วัน คือในวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๔ รัฐบาล
ไทยก็ได้ทำสัญญาเป็นสหayaร่วมศึกกับญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ และ
ต่อมาในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ รัฐบาลไทยก็ได้ประ
กาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เมื่อเวลา ๑๒.๐๐
น. จึงเป็นอันว่าไทยได้เข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ ๒
อย่างเต็มตัวนับแต่บัดนั้น

แต่อย่างไรก็ดีในการประกาศสงคราม ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ มาตรา ๕๔ บัญญัติไว้ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงคราม” แต่ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่ประทับอยู่ภายในประเทศ ผู้ที่จะลงนามในประกาศสงครามก็คือคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ขณะนั้นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีด้วยกัน ๓ ท่าน คือพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา พลเอกเจ้าพระยาพิชาเยนทรโยธิน และท่านปรีดี พนมยงค์ และในการลงนามในเอกสารใดๆ ในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว จะต้องลงทั้งคณะคือทั้ง ๓ ท่าน จึงจะสมบูรณ์ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ในการประกาศสงครามครั้งนั้น ปรากฏจากบันทึกของนายทวี บุณยเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ว่าดังนี้

“ในวันประกาศสงครามนั้น ตรงกับวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ และเป็นวันที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นพิเศษด้วย เมื่อได้ตกลงในเรื่องการประกาศสงครามแล้ว ก็ได้กำหนดให้อ่านประกาศในเวลา ๑๒.๐๐ น.ตรง พอเวลา ๑๑.๐๐

เศษ ได้มีเจ้าหน้าที่มารายงานนายกรัฐมนตรีว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีอยู่ในกรุงเทพฯ เพียง ๒ คนเท่านั้น คือพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา กับพลเอกเจ้าพระยาพิชาเนนทรโยธิน ส่วนผู้สำเร็จราชการอีกท่านหนึ่ง คือท่านปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้อยู่ในพระนคร ทราบว่าไปต่างจังหวัด คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงลงพระนามและลงนามเพียง ๒ คนเท่านั้น จะรอให้ลงนามครบคณะทั้ง ๓ คน เกรงว่าจะประกาศให้ทันเวลาเที่ยงวันของวันนี้ไม่ได้ แต่ประธานของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้มีคำสั่งว่าให้ประกาศชื่อนายปรีดีฯ ลงไปก็แล้วกัน แม้จะไม่ได้ลงนามก็ตาม ท่านจะทรงรับผิดชอบเอง จึงเป็นอันว่าการประกาศสงครามในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ นั้น ความจริงคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ลงนามในประกาศเพียง ๒ คนเท่านั้น แต่ได้อ่านประกาศเป็น ๓ คนให้ครบคณะอันไม่ตรงต่อข้อเท็จจริง”

และจากการที่ผู้สำเร็จราชการไม่ได้ลงนามครบทั้งคณะ จึงทำให้การประกาศสงครามไม่ถูกต้องสมบูรณ์ตามกฎหมาย

และไม่ต้องตามเจตนารมณ์ของคนไทยทั้งชาติ และประกอบกับการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทยที่ร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร จึงทำให้การประกาศสงครามของจอมพล ป. ฯ กับอังกฤษและอเมริกาเป็นโมฆะ ถึงแม้จะได้กล่าวต่อไป

ท่านปรีดี ฯ ได้พูดถึงการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยไว้ตอนหนึ่งดังนี้

“เมื่อข้าพเจ้ากลับถึงบ้าน (หลังจากการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อคืนวันที่ ๗ ต่อเช้าวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ - ผู้เขียน) แล้วก็พบเพื่อนหลายคนที่มาคอยอยู่ อาทิ หลวงบรรณกรโกวิท (เปาว์จักกะพาก) นายสงวน ตุลารักษ์ นายกำจัด พลังกูร นายวิจิตร สุตินานนท์ นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุกุล ม.ล. กวี เศษาคิวงค์ (หลวงเศษาคิวงค์-วรารัตน์) ฯลฯ เพื่อนที่มาพบนั้นก็ได้ชี้แจงถึงความรู้สึกของตนและของราษฎรส่วนมากที่ได้ประสบเห็นภาพที่กองทหารญี่ปุ่นซึ่งเป็นทหารต่างจ้าวได้เข้ามารุกรานประเทศไทย และการที่ราษฎรไทยได้หันหน้าตานั้นมิใช่เพราะความขลาดหรือกลัวตาย หากหันหน้าตาเพราะ “เจ็บใจ” และ “แค้น”

ใจ” ที่ว่า “เจ็บใจ” นั่นก็เพราะถูกต่างชาติดูกราน ที่ว่า “แค้นใจ” นั่นก็เพราะรัฐบาลไม่ทำตามที่ได้โฆษณาเรียกร้องทั้งทางหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียง ให้ราษฎรเสียสละต่อสู้ผู้รุกราน คือเมื่อสู้ทางอาวุธไม่ได้ก็ให้เผาอาคารบ้านเรือนยั้งฉางให้หมดให้เหลือแต่แผ่นดินเท่านั้นที่ศัตรูจะยึดเอาได้ กังที่รัฐบาลได้ตั้งคำขวัญว่า “ให้ศัตรูยึดได้แต่ปฐพี” อีกทั้งโฆษณาของรัฐบาล โฆษณาให้ใช้อาวุธทุกชนิดที่พลเมืองมีอยู่ เช่น ปืน ดาบ หอก หลาว ฯลฯ รวมทั้งสัตว์และพืชที่มีพิษ เช่น งู, ตะขาบ, แมลงป่อง, ผักหม้ามุ่ม ฯลฯ (ผู้ที่มีชีวิตอยู่ปัจจุบันนี้ซึ่งฟังวิทยุกระจายเสียงของรัฐบาลสมัยนั้นคงระลึกถึงได้) แต่เมื่อถึงคราวญี่ปุ่นรุกรานเข้ามาจริง ๆ ทหารตำรวจและราษฎรที่ชายแดนก็ได้พร้อมกันเสียสละชีวิตต่อสู้ญี่ปุ่น แต่รัฐบาลก็ยอมญี่ปุ่นโดยไม่ทำตามที่คนซกชวณเรียกร้องให้ราษฎรต่อสู้

“เพื่อนที่ร่วมปรึกษาหารือขณะนั้นเห็นว่าราษฎรไม่อาจหวังพึ่งรัฐบาลว่าจะรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติไทยให้สมบูรณ์อยู่ได้ ก็จะต้องยอมตามคำเรียกร้องของ

ญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งนำประเทศชาติเข้าผูกพันกับญี่ปุ่น
อย่างเต็มตัว

“เมื่อได้ปรึกษาหารือกันพอสมควรแล้ว ผู้ที่มาประ
ชุมวันนั้นได้ตกลงพลีชีพเพื่อชาติเพื่อกอบกู้เอกราชอธิปไตย
สมบูรณ์ของชาติไทย เพื่อการนั้นจึงตกลงจัดตั้ง “องค์การ
ต่อต้านญี่ปุ่น” ประกอบด้วยคนไทยที่รักชาติ ทุกชนชั้น
วรรณะ ทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและที่อยู่ในต่างประเทศ ที่
ประชุมได้มอบภาระให้ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าคณะและกำหนด
แผนการปฏิบัติต่อไป”

จึงเป็นอันว่าขบวนการเสรีไทยได้อุบัติขึ้นในทันทีทัน
ใดที่ญี่ปุ่นบุกประเทศไทยนั่นเอง ภารกิจที่สำคัญในการ
ต่อสู้ญี่ปุ่นกู้ชาติบ้านเมืองครั้งนี้มีที่สำคัญหลักอยู่ ๒ ประการ
คือ

๑) ต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกรานด้วยกำลังอาวุธ ด้วยความ
ร่วมมือกับสัมพันธมิตร

๒) ปฏิบัติการทางการเมืองเพื่อให้สัมพันธมิตร รู้
เจตนารมณ์แท้จริงของคนไทยว่าไม่เป็นศัตรูกับฝ่ายสัมพันธ

มิตร และรับรองความเป็นเอกราชและอธิปไตยของไทย เช่นเดียวกับก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔

ท่านปรีดี ฯ ได้ชี้แจงเหตุผลที่ขบวนการเสรีไทยต้องต่อสู้ทั้ง ๒ ทาง คือต่อสู้กับญี่ปุ่นในทางการทหารและทำ ความเข้าใจกับสัมพันธมิตรในด้านการเมือง นั้นว่า

“ถ้าต่อสู้ญี่ปุ่นทางอาวุธด้านเดียว โดยไม่ทำความ เข้าใจกับสัมพันธมิตร ประเทศไทยก็จะถูกสัมพันธมิตรถือ ว่าเป็นศัตรูของเขา อันจะทำให้ประเทศไทยเป็นฝ่ายแพ้ สงครามได้ แต่ถ้าจะใช้เพียงคำพูดเจรจากับสัมพันธมิตร ด้านเดียวโดยไม่มีการปฏิบัติทางอาวุธต่อญี่ปุ่น ภายในประ- เทศ สัมพันธมิตรก็คงไม่ยอมให้ฝ่ายไทยใช้เพียงคำพูดแก้ บัญหาที่ไทยเข้าพัวพันในสงครามนั้นได้”

ดังนั้นงานอันดับแรกก็คือ การจัดตั้งหน่วยกำลังติด อาวุธ ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นในหลายจังหวัด ที่มีกองทหารญี่ปุ่น หรือจังหวัดที่ใกล้เคียงกับที่กองทหารญี่ปุ่นตั้งอยู่ และต่อมา เมื่อติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้แล้ว ทางฝ่ายสัมพันธมิตร ก็ได้ส่งอาวุธมาให้และได้ส่งคนของเขาเข้ามาฝึกหัดอาวุธให้

ถ้วย และรวมทั้งรับเอานักศึกษาจากธรรมศาสตร์-จุฬา
และจากสารวัตรทหาร จำนวนหนึ่งออกไปฝึกอาวุธ และฝึก
การรบแบบกองโจรนอกประเทศ การเคลื่อนไหวทั้งหมดนี้
เป็นไปอย่างลับที่สุด กำลังพลของขบวนการเสรีไทยได้
ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จากร้อยเป็นพัน จากพันเป็น
หมื่นเป็นแสน ในเวลาต่อมา

คำวินิจฉัยจอมพล ป.ฯ

ท่านปรีดีฯ เป็นผู้มึบบทบาทอันสำคัญในการผลักดันให้นายทอง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกเมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗ แทนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งลาออกจากตำแหน่งเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗ เนื่องจากพ่ายแพ้มติที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ที่ไม่อนุมัติร่างพระราชบัญญัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครเพชรบูรณ์ พุทธศักราช ๒๔๘๗ และร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล พุทธศักราช ๒๔๘๗

ความจริงการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ
จอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งนี้ คิดกันว่าเป็นการลาออกพอ
เป็นพิธีการเท่านั้น และจอมพล ป. พิบูลสงครามเองก็คิด
เช่นนั้น เพราะเชื่อว่าอย่างไรเสียสภาผู้แทนก็ต้องมีมติ
ให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง
หนึ่ง จอมพล ป. ฯ คิดว่าในฐานะที่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชา
การทหารสูงสุด ก็คงจะเข้มสภาให้เกรงกลัวได้ และโดย
เฉพาอย่างยิ่งประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระ
องค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสง
ครามอย่างเต็มที่ และถ้าปล่อยให้เหตุการณ์มันเป็นไปเอง
ก็คงจะเป็นไปดังที่จอมพล ป. ฯ คาดคิดไว้

แต่เหตุการณ์ที่เป็นจริงกลับตรงกันข้าม ทั้งนี้เพราะ
ในการกว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ได้มีการเตรียมการ
กันมาก่อนแล้ว โดยการวางแผนของท่านปรีดี ฯ ทั้งนี้เพื่อ
ปกป้องระบอบประชาธิปไตยที่จอมพล ป. ฯ กำลังเหยียบย่ำ
อยู่ และโดยประการสำคัญเพื่อความสำเร็จของขบวนการ
เสรีไทยในการกอบกู้เอกราชของชาติกลับคืนมา

หลวงกหกรรมบดี ได้เขียนไว้ในหนังสือ “เรื่องราว พ.ศ. ควง อภัยวงศ์” เกี่ยวกับแผนการโค่นจอมพล ป. ว่าดังนี้

“นายเอส โศกานี รองผู้จัดการบริษัทมิทชุยบุชัน ไกซากรุงเทพ ฯ ได้มาพบญาติของนายควง อภัยวงศ์ คนหนึ่ง แจ้งว่าพวกญี่ปุ่นอยากจะขอพบนายควง ฯ เพื่อขอทราบข้อความบางอย่างจะขัดข้องหรือไม่ เมื่อญาตินำความไปบอกนายควง ฯ ก็ตอบไม่ขัดข้อง และได้มีการพบปะกับพวกญี่ปุ่นหลายนาย ในการนี้ทางฝ่ายญี่ปุ่นมีความมุ่งหมายที่จะทำความรู้จักกับนายควง ฯ ให้ดีขึ้น เพราะคงจะทราบระแคะระคายมาว่า ได้มีการพยายามเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการที่สภาผู้แทนราษฎร มีมติไม่อนุมัติกฎหมายที่รัฐบาลเสนอเข้าไปนั้น ไม่ใช่เป็นไปอย่างเหตุบังเอิญแต่เป็นไปตามแผนการ ซึ่งพอตีมาบรรลุเอาตอนพระราชบัญญัติดังกล่าว

เมื่อข้อเท็จจริงเป็นเช่นนี้ ความหวังของจอมพล ป. ฯ ที่คิดว่าสภา ฯ จะเกรงกลัวตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ของตนก็ผิดหวัง เพราะท่านปรีดี ฯ ผู้วางแผนได้กำหนด ทั่วนายกรัฐมนตรี ที่มีบารมีเหนือกว่า จอมพล ป. ไว้แล้ว ท่านผู้นี้คือ พล.อ. พจน์ พหลโยธินหรือพระยาพหลพล- พยุหเสนา แต่พอเอาเข้าจริง ๆ เกิดเหตุขัดข้อง เพราะ พระยาพหล ฯ มีเหตุผลส่วนตัวที่จะไม่ขอรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านปรีดี ฯ จึงพิจารณาเลือกเอา นายควง อภัยวงศ์ ขึ้นเป็นนายกแทน ส่วนพระยาพหล ฯ นั้น แม้ท่านจะไม่ยอมรับเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ท่านก็ ยอมให้ชื่อของท่านปรากฏอยู่ในคณะรัฐมนตรี ในฐานะ รัฐมนตรีลอย เป็นการข่มจอมพล ป. ไปในตัว ท่านปรีดี ฯ จึงแจ้งให้ผู้นำเสียงข้างมากในสภาเสนอชื่อ นายควง อภัย- วงศ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี (ขณะนั้น นายควง ฯ ดำรง ตำแหน่งเป็นรองประธานสภา ฯ) นายควงเองได้เล่าเรื่อง การขึ้นเป็นนายกครั้งแรกของท่านไว้ในปาฐกถาเรื่อง "ชีวิต ของข้าพเจ้า" ว่าดังนี้

“มันเป็นการบังเอิญที่ผมป่วยเป็นทอนซิลอักเสบ ไม่ได้ไปร่วมประชุมสภาในการชาวเสียงเลือกตั้งนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒ ผมให้หมอนัดยาแล้วก็ต้องนอนชมเพราะพิษไข้ หลวงประดิษฐก็ได้โทรศัพท์มาจากทำเนียบทำชำ บอกว่า ควงมานี้เหนื่อยเถอะ ผมถามว่ามีเรื่องอะไร สำคัญไหม กำลังไม่สบายไม่อยากจะออกจากบ้าน หลวงประดิษฐก็ว่า สำคัญซี ลือมาเหนื่อยเถอะ ผมก็ต้องไป พอไปถึงบันได ก็ทำเนียบทำชำ หลวงประดิษฐ์ก็คาดผ้ายี่โป่ลงมารับซึ่ง เป็นการแต่งกายอยู่กับบ้านที่โปรดปราน แล้วก็บอกว่าสภา เขาเลือกลือเป็นนายกแล้ว ลือต้องรับนะ ผมรู้สึกงุนงงไปหมด เพราะไม่ทราบว่าเขาเดินแต่้มทุกอย่างไร ตำแหน่งนี้ มันจึงมาตกที่ผม หลวงประดิษฐ์ก็สำทับว่า ควงฯ ถ้าลือไม่รับละก็ตายแน่ที่เดียว เมืองไทยก็จะแย่ด้วย”

เป็นอันว่า นายควง อภัยวงศ์ ยอมรับเป็นนายกรัฐมนตรีตามแผนการของท่านปรีดี ฯ และท่านปรีดี ฯ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงคนเดียว เป็นผู้ลงนามตั้งนายควง ฯ เป็นนายกรัฐมนตรี เพราะพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ซึ่งเป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ไม่กล้าลงนามแต่งตั้งให้ นายควง ๖ เป็นนายกรัฐมนตรี เพราะกลัวและเกรงใจจอมพล ป. ๖ จึงได้ชิงลาออกจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสียก่อน คงเหลือท่าน ปรีดี ๖ เป็นผู้สำเร็จ ๖ แต่ผู้เดียวตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗

นายควง อภัยวงศ์ ได้พูดถึงประเด็นนี้ไว้ในปาฐกถา เรื่อง "ชีวิตของข้าพเจ้า" อีกตอนหนึ่งว่าดังนี้

"ขณะนั้นก็เกิดข่าวเข่าขวัญเกี่ยวกับท่าทีของหลวงพิบูลสงครามว่า ทหารลพบุรีจะยกมายึดพระนครบ้าง พวกทหารสนับสนุนหลวงพิบูลสงครามบ้าง ล้วนแต่เป็นข่าวบั่นทอนกำลังใจของผู้ที่ไม่ใช่ฝ่าย หลวงพิบูลสงคราม ทั้งสิ้น ผมได้เข้าเฝ้าพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามธรรมเนียม ท่านรับสั่งถามว่าจะรับเป็นนายกรัฐมนตรีหรือ ผมก็ตอบว่ารับ ท่านถามอีกว่า ถ้าพวกหลวงพิบูลสงครามยกทัพมาตีจะทำอย่างไร ผมก็ทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าต้องต่อสู้เด็ดขาดคราวนี้ เพราะเป็นหน้าที่ของข้าพระพุทธเจ้า ท่านซักอีกว่า ถ้าสู้ไม่ได้จะทำอย่างไร ผมก็ทูลว่า ถ้าสู้ไม่ได้ก็ต้องโกยนะซี พระองค์เจ้า-

อาทิตย์ทิพอาภา ทรงแสดงความหนักพระทัยและทรงให้ผม
ถอนตัวเสีย เพราะท่านไม่กล้าจะลงพระนามแต่งตั้งให้ผม
เป็นนายกรัฐมนตรี ถึงกับรับสั่งว่า ถ้าผมไม่ถอนตัวท่าน
ก็จะขอลาออกจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่
ผมจะเปลี่ยนใจเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะเมื่อได้ตัดสินใจ
มาแล้วก็ต้องทำไปจนถึงที่สุด จึงทูลว่าข้าพระพุทธเจ้าไม่
ถอน และนี่เองเป็นเหตุให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาขึ้น
โบล่าออกจากตำแหน่ง แล้วหลวงประดิษฐภักดีลงนามแต่งตั้ง
ผมเป็นนายกรัฐมนตรีทันที”

โดยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งเป็น
ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการทหารบก และแม่
ทัพบก ตั้งนั้นถึงแม้ว่าจะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
ไปแล้วด้วยความไม่สมัครใจ จึงสร้างความหวั่นไหวให้รัฐ-
บาลใหม่ในการบริหารประเทศเป็นอย่างยิ่งและเป็นอุปสรรค
ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทย ท่านปรีดี ฯ จึง
จำเป็นต้องวิครอนอำนาจของจอมพลป. ฯ จนถึงที่สุด เพื่อ
เสถียรภาพของรัฐบาลและเพื่อนานกอบกู้ชาติของเสรีไทย

แผนชั้นแรกก็คือ ประกาศพระบรมราชโองการยกย่อง
จอมพล ป. ๖ ขึ้นเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน แผนชั้นที่ ๒
ที่คิดตามมาคือ มีพระบรมราชโองการให้ยุบเลิกตำแหน่งผู้
บัญชาการทหารสูงสุดและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และ
พร้อมกันนั้นก็ตั้งตำแหน่งแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพใหญ่ขึ้น
มาแทน ในพระบรมราชโองการฉบับเดียวกันนั้น ได้แต่งตั้ง
ให้ พลเอกพจน์ พหลโยธิน ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่
และให้ พลโทชิตม้นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์ เป็นรองแม่ทัพ
ใหญ่

จึงเป็นอันว่า จอมพล ป. หลุดจากตำแหน่งผู้บัญชา
การทหารสูงสุดโดยการยุบเลิกตำแหน่ง อันเป็นการปลดกั
น็มนวล แต่ถึงกระนั้น จอมพล ป. ๖ ยังกุมอำนาจที่สำคัญ
อยู่อีก ๒ ตำแหน่งคือ ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกและ
แม่ทัพบก และตำแหน่งนี้ไม่อาจจะยุบเลิกได้ จึงจำเป็น
ต้องมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้จอมพลป. ๖ พ้น
จากตำแหน่งทั้งสอง และแต่งตั้งให้พลเอก พจน์ พหลโยธิน
หรือพระยาพหลฯ เข้าสวมตำแหน่งทั้งสองแทน เสถียรภาพ
ของรัฐบาลนายควงฯ ภายใต้การชี้นำของท่านปรีดีฯ จึง

เป็นไปด้วยความมั่นคงและราบรื่น ซึ่งนั่นก็หมายถึงการ
เติบโตเข้มแข็งของขบวนการเสรีไทย และการยอมรับนับ
ถือของสัมพันธมิตรต่อขบวนการเสรีไทยและต่อเอกราชของ
ชาติไทย

ในประเด็นนี้ จะขอนำเอกสารหลักฐานที่กระทรวง
การต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รวบรวมไว้และเปิดเผย
ต่อสาธารณชนแล้วดังนี้

นายคอร์เคลดฮัลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง
ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีหนังสือฉบับเลขที่ ๘๘๒/๓๒
ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๑๙๔๓ ถึง พ.อ. กอดเฟลโลว์ รอง
ผู้อำนวยการสำนักงานบริหารยุทธศาสตร์ เกี่ยวกับนโยบาย
ของสหรัฐต่อประเทศไทย มีความโดยละเอียดดังนี้

“ พันเอกกูดเฟลโลว์ที่รัก ในการแถลงตอบคำถาม
ของท่านด้วยวาจา เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม เกี่ยวกับปฏิบัติ-
การอันพึงเป็นไปได้ของฝ่าย อเมริกั้กับขบวนการเสรีไทย
นั้น กระทรวงการต่างประเทศขอชี้แจงท่าทีของตนดังต่อไปนี้

“สหรัฐอเมริกาถือว่า ประเทศไทยเป็นรัฐเอกราช
 ที่บัดนี้ตกอยู่ภายใต้การยึดครองด้วยกำลังของทหารญี่ปุ่น
 รัฐบาลนี้ (สหรัฐอเมริกา) ไม่รับรองรัฐบาลไทยที่ดำรงอยู่
 ในปัจจุบันนี้ (รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม - ผู้เขียน)
 แต่รัฐบาลนี้ (สหรัฐอเมริกา - ผู้เขียน) ยับยั้งการประกาศ
 สงครามต่อประเทศไทยไว้และคงรับรอง “อัครราชทูตไทย
 ประจำกรุงวอชิงตัน” เป็น “อัครราชทูตของประเทศไทย”
 ต่อไป อัครราชทูตผู้นี้ (ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช - ผู้เขียน
 ได้ประณามความร่วมมือมือของรัฐบาลไทยกับญี่ปุ่น และ
 (สหรัฐ) ใต้นับถือด้วยความเห็นอกเห็นใจต่อขบวนการ
 เสรีไทย ซึ่งอัครราชทูตคนนั้น (ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช -
 ผู้เขียน) เป็นบุคคลสำคัญ

“รัฐบาลสหรัฐอเมริกามองไปในอนาคตถึงการที่จะ
 สถาปนาเอกราชของประเทศไทยโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็น
 ไปได้ จากข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้รับแสดงให้เห็นว่าใน
 รัฐบาลไทยปัจจุบันก็ยังมิมีข้าราชการส่วนหนึ่งที่คัดค้าน ไม่
 เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลไทยยอมจำนนต่อการกดขี่ของฝ่าย
 ญี่ปุ่น เป็นที่ทราบกันดีว่าในบรรดาข้าราชการดังกล่าวนี้มี

หลวงประดิษฐมนูธรรม (หรือที่รู้จักกันในนามนายปรีดี พนมยงค์) ผู้สำเร็จในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์รวมอยู่ด้วยผู้หนึ่ง และยังได้ทราบต่อไปอีกว่า ผู้นี้ได้มีส่วนอย่างสำคัญอยู่ในขบวนการลับที่มีจุดประสงค์เพื่อฟื้นฟูรัฐบาลไทยที่เคยเป็นอยู่ก่อนหน้าการรุกรานของญี่ปุ่นขึ้นมา

“ด้วยความกระฉ่างแจ่มเช่นนี้ รัฐบาลแห่งสหรัฐอเมริกา จึงถือว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นตัวแทนแห่งการสืบต่อของรัฐบาลแห่งประเทศไทย ตามที่เป็นอยู่ก่อนหน้าที่นายกรัฐมนตรีไทยสมัยนั้น (จอมพล ป. พิบูลสงคราม - ผู้เขียน) จะไปเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นในตอนญี่ปุ่นบุก และยอมรับว่า (หลวงประดิษฐ์) เป็นผู้นำคนสำคัญในขบวนการเพื่อเอกราชของชาติไทย ด้วยเหตุนี้ทราบเท่าที่รัฐบาลนี้ (สหรัฐอเมริกา) มิได้รับการแสดงท่าทีที่ไม่เป็นมิตรจากประชาชนชาวไทย จึงเป็นที่เชื่อได้อย่างหนักแน่นโดยไม่ผูกมัดอนาคต ในการที่ถือว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้นำคนหนึ่งของประชาชนในประเทศไทย

“ท่าทีของรัฐบาล (สหรัฐอเมริกา) ถึงที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ เป็นท่าทีชั่วคราวระหว่างการแสดงออกอย่าง

เสรีแห่งความปรารถนาของประชาชนไทย ภายหลังจากกองกำลังแห่งสหประชาชาติได้ทำการปลดแอกประเทศไทยแล้ว ความพยายามของ รัฐบาลสหรัฐอเมริกา ที่เป็นอยู่ และที่พึงเป็น จะจำกัดเพียงแค่ว่าให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนไทย ในการสถาปนารัฐบาลของประเทศตน ที่สามารถดำเนินความรับผิดชอบของตน และเป็นอิสระจากการควบคุมของต่างชาติ ส่วนการคัดเลือกผู้นำของรัฐบาลในขั้นปลายนั้น เป็นเรื่องที่ประชาชนโดยทั่วไปเท่านั้นจะเป็นผู้วินิจฉัย

เป็นที่เชื่อได้ว่าคำชี้แจงนี้ คงจะให้ความกระจ่างแก่ท่านได้ตามที่ต้องการ”

อีกฉบับหนึ่งเป็นบันทึกจัดทำโดยกรมกิจการแปซิฟิก ตะวันตกเฉียงใต้ของสหรัฐอเมริกา สำหรับประธานาธิบดี รูสเวลท์ ใช้อ้างอิงในการเจรจาที่ยัลต้า ระหว่างเชอร์ชิล นายกรัฐมนตรีอังกฤษ และจอมพลสตาลิน นายกรัฐมนตรี รัสเซีย เกี่ยวกับอนาคตของประเทศไทย หนังสือดังกล่าว ลงเลขที่ ๘๘๒.๐๑/๑-๑๓๔๕ ลงวันที่ ๑๓ มกราคม ๑๙๔๕ มีเนื้อหาว่าดังนี้

“ประวัติศาสตร์การบีบบังคับของยุโรปต่อประเทศไทย และชาวยุโรปได้ยึดเอาดินแดนแห่งเอเชียอาคเนย์นั้น ยังอยู่ในความทรงจำของชาวเอเชีย รัฐบาลนี้ (ส.ร.อ.) ไม่อาจมีส่วนรับผิดชอบด้วยไม่ว่าในทางใดๆ ที่จะดำเนินต่อประเทศไทยโดยระบบจักรวรรดินิยมในรูปแบบใดๆ ทั้งสิ้น

“ภายในประเทศไทย ระบบปกครอง (รัฐบาลพิบูลฯ) ซึ่งแต่เดิมยอมจำนนต่อญี่ปุ่นและร่วมมือกับญี่ปุ่นโดยเปิดเผยนั้น บัดนี้ได้เข้าแทนที่โดยระบบปกครอง (รัฐบาลควงฯ) ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การควบคุมของประติษฐ์ฯ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในปัจจุบันที่ได้รับการนับถือมากที่สุดในการนำไทย และเป็นผู้ที่ต่อต้านญี่ปุ่นมาตั้งแต่เริ่มแรก อเมริกาก็ได้ติดต่อกับประติษฐ์ฯ ซึ่งเป็นผู้ช่วยสัมพันธมิตรอย่างจริงจังในงานข่าว และเป็นผู้ที่แสดงความปรารถนาให้ประเทศไทยเข้าสงครามต่อญี่ปุ่น และให้กองทัพไทยทำการรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับสัมพันธมิตร”

ต่อมาใน ๒๑ พฤษภาคม ๑๙๔๕ ท่านปรีดีฯ ในนามของรัฐหัวหน้าขบวนการเสรีไทย ได้โทรเลขลัดถึงกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา และถึงผู้บัญชาการ

ทหารสูงสุดสัมพันธ์มิตรภาคพื้นเอเชียอาคเนย์มีความตรงกัน
 แสดงความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะเปิดฉากทำสงคราม
 ขับไล่ญี่ปุ่นโดยเปิดเผย ทั้งนี้เพราะพลพรรคของเสรีไทย
 ได้รับความช่วยเหลือทางอาวุธยุทธภัณฑ์จากฝ่ายสัมพันธ
 มิตรได้ขยายกว้างขวางมากขึ้น ฝ่ายญี่ปุ่นจึงเกิดความระแวง
 สงสัยมากขึ้นว่า ในประเทศไทยมีการจัดตั้งขบวนการเสรี
 ไทยอย่างกว้างขวาง กองบัญชาการเสรีไทยเกรงว่าญี่ปุ่น
 อาจลงมือโจมตีก่อน รัฐจึงโทรเลขแจ้งให้สัมพันธมิตรทราบ
 เพื่อขออนุมัติเปิดฉากรุกรบญี่ปุ่น โทรเลขลับของรัฐตั้ง
 กล่าวได้ปรากฏอยู่ในหนังสือ “ความสัมพันธ์ระหว่างประ
 เทศของสหรัฐอเมริกา” เลขที่ ๗๔๐.๐๐๑๑ พี.ดับบลิว
 /๕-๒๕๔๘ ว่าดังนี้

“ขบวนการต่อต้านของไทยในการดำเนินกิจกรรมทั้ง
 หลายนั้น ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้แทนอเมริกันเสมอ
 มา ที่มีให้ปฏิบัติการใดๆ ในการต่อสู้ศัตรูล้าหน้าก่อนถึง
 เวลาอันควร แต่ในขณะนี้ข้าพเจ้าเชื่อว่ากำลังใจรบของ
 ญี่ปุ่นจะลดน้อยลงไป ถ้าขบวนการต่อต้านไม่คงอยู่ภายในฉาก
 กำบังอีกต่อไป ญี่ปุ่นจะถูกบีบให้ยอมจำนนโดยไม่มีเงื่อนไข

ข้อเสนอสัมพันธมิตรเร็วขึ้น เพราะความสลายของสิ่งที่เรียกว่า
 วงไพบูลย์ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม เราได้ถือตามคำแนะนำ
 ว่าขบวนการต่อต้านจะต้องพยายามชักชวนความช่วยเหลือ
 ที่ญี่ปุ่นจะได้จากประเทศไทย เราได้ดำเนินแนวทางนี้อย่าง
 โกลัศเคียงที่สุดเท่าที่เป็นได้ แต่ท่านย่อมเห็นได้ว่าญี่ปุ่นได้
 มีความสงสัย (ขบวนการต่อต้าน) มากยิ่งขึ้นตลอดมา เมื่อไม่
 นานมานี้รัฐบาลไทย (รัฐบาลควง ฯ) ไม่ยอมตามคำขอของ
 ญี่ปุ่นที่ขอเครดิตเพิ่มเติมอีก ๑๐๐ ล้านบาท ข้าพเจ้าได้
 รับแจ้งจากรัฐบาลปัจจุบันว่าจะไม่อยู่ในตำแหน่งต่อไป ถ้า
 ญี่ปุ่นยืนยันเช่นนั้น รัฐบาลใหม่ก็จะตั้งขึ้นและจะปฏิบัติการ
 ต่อสู้ญี่ปุ่น โดยประการแรกประกาศโมฆะกรรมซึ่งหนี้สิน
 และข้อตกลงที่ระบบพิบูลกับญี่ปุ่นได้ทำกันไว้ รวมทั้งสนธิ-
 สัญญาที่ผนวก ๔ รัฐมาลายา และรัฐไทยใหญ่ไว้กับประ-
 เทศไทย อีกทั้งการประกาศสงครามต่ออังกฤษและอเมริกา
 พื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ชาตินี้กับประเทศไทย
 จะสถาปนาขึ้น ดังที่เป็นอยู่ก่อนเพิร์ลฮาร์เบอร์ (ก่อนญี่ปุ่น
 รุกราน) ก่อนที่จะดำเนินแผนการนี้ ข้าพเจ้าปรารถนา
 แจ้งให้ท่านทราบถึงสถานการณ์ที่ดำเนินอยู่ แม้ว่าข้าพเจ้า

ตระหนักว่าสหรัฐอเมริกาไม่เจกนาดีเกี่ยวกับเอกราชของประเทศไทย และมีความนับถือประชาชนไทยอย่างสุดซึ้ง ข้าพเจ้าเชื่อว่าในวันที่เราลงมือปฏิบัติการนั้น สหรัฐอเมริกาจะประกาศเคารพความเป็นเอกราชของประเทศไทย และถือว่าประเทศไทยเป็นสมาชิกหนึ่งของสหประชาชาติ และไม่ถือว่าประเทศไทยเป็นศัตรู ทั้งนี้จะเป็นการส่งเสริมกำลังใจอย่างใหญ่หลวงต่อมวลราษฎรไทย ซึ่งเตรียมพร้อมแล้วในการเสียสละใดๆ ข้าพเจ้าได้แจ้งเรื่องทั้งหมดนี้ไปยังผู้บัญชาการสูงสุดแห่งสัมพันธมิตรภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ (หลุยส์เม้าท์แบทเทน) ด้วยแล้ว

ต่อมาในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๑๙๔๕ ท่านปรวีตีวาได้รับคำตอบจากสหรัฐอเมริกา มีความว่าดังนี้

“ขอบคุณอย่างสุดซึ้งต่อสาส์นของท่านถึง ร.ม.ค. การต่างประเทศ เราเข้าใจความปรารถนาของท่าน ที่จะให้ประเทศไทยต่อสู้ศัตรูทางปฏิบัติการโดยเร็วที่สุดที่จะเป็นได้ เราเชื่อว่าอย่างไรก็ตามท่านย่อมตระหนักว่า การต่อสู้ศัตรูร่วมกันของเรานั้นต้องสมานกับ ยุทธศาสตร์ทั้งปวง ในการ

ต่อผู้ญี่ปุ่น และไม่เป็นผลดีถ้าไทยทำล่วงหน้าก่อนเวลาอันสมควร และก่อนที่จะมีเหตุผลประกันว่าจะได้ชัยชนะ ถ้าลงมือปฏิบัติการอย่างเปิดเผย ที่มีได้อยู่ใน แผนยุทธศาสตร์ของผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธ์ภูมิภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ ฉะนั้นเราหวังว่าท่านจะใช้ความพยายามต่อไปที่จะป้องกันมิให้ขบวนการต่อต้านหรือการปฏิบัติเกิดขึ้นโดยการกระทำล่วงหน้าก่อนถึงเวลาอันควร อันเป็นการเร่งให้ญี่ปุ่นรีบยึดรัฐบาลไทย (รัฐบาลควงฯ) เราเชื่อมั่นว่าท่านจะแจ้งให้เราและบริติชทรอบบริบูรณ์ ถ้าการขยายตัว (ของสถานการณ์) จะเกิดขึ้นได้ในไม่ช้าโดยฝืนต่อความพยายามของท่าน

“ความปรารถนาจริงใจของท่านและมวลราษฎรไทย ในการบอกปิดการประกาศสงครามกับข้อตกลง (กับญี่ปุ่น) ของพิบูลฯ นั้น เป็นสิ่งที่เข้าใจแจ่มแจ้งและมีคุณค่า แต่ยังไม่แจ้งชัดว่าเหตุใดรัฐบาลปัจจุบัน (รัฐบาลควงฯ) จะลาออกขณะนี้ หรือมีการบังคับอย่างใดที่รัฐบาลต่อไปจะถือเอาการบอกปิด (ประกาศสงครามและข้อตกลงกับญี่ปุ่น)

เป็นการกระทำแรก ย่อมจะเห็นได้ว่าขบวนการต่อต้านจะ
 บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ได้ดีกว่าเมื่อแสดงตนออกจากฉาก
 กำบังแล้ว คือโดยการสมานใจุ้ใจฉบับพลันต่อการดำเนิน
 ต่อคมนาคม ต่อกองกำลัง ต่อยุทธโศปกรณ์ของศัตรู และ
 ยึดตัวนายทหาร พนักงาน เอกสาร จุดสำคัญของศัตรู
 การปฏิบัติการทางการเมืองเรื่องการบอกปิด (ประกาศสง-
 กราม) และการเข้าอยู่ในแถวเดียวกันกับสัมพันธมิตรก็ตาม
 มาภายหลัง

“เราถือเป็นความสำคัญอย่างใหญ่ที่จะมีรัฐบาลไทย
 ตามรัฐธรรมนูญอย่างมีประสิทธิภาพตั้งอยู่บนดินแดนไทย
 ทำการร่วมมือกับสัมพันธมิตร เราหวังว่าการเตรียมทุกอย่าง
 ที่จะเป็นไปได้ จะต้องทำขึ้นในอันที่จะป้องกันการยึดตัว
 บุคคลสำคัญที่นิยมสัมพันธมิตร หรือกระจายบุคคลสำคัญ
 เหล่านี้ เพื่อว่ารัฐบาลดังกล่าวนั้นจะปฏิบัติหน้าที่ได้ทันที
 ในบริเวณที่เป็นอิสระจากญี่ปุ่น และสามารถส่งทหารไทย
 ปฏิบัติการร่วมมือกับสัมพันธมิตร และฟื้นฟูการสถาปนา
 กลไกกิจการพลเรือนของรัฐบาลในบริเวณที่กู่อิวสภาพแล้ว

“สหรัฐไม่อาจประกาศโดยลำพังได้ว่าชาติอื่นชาติใด เป็นสมาชิกสหประชาชาติ แต่จะมีความยินดีประกาศซ้ำอีก โดยเปิดเผยในโอกาสเหมาะสม ถึงการเคารพความเป็นเอกราชของชาติไทย และประกาศว่าไม่มีเวลาใดที่สหรัฐถือว่าประเทศไทยเป็นศัตรู เรามองไปในอนาคตถึงวันที่ประเทศของเราทั้งสองจะแสดงเปิดเผยต่อมหาชน ถึงจุดหมายร่วมกันของเราในการต่อสู้ศัตรูร่วมกันของเรา”

เอกสารของกระทรวงการต่างประเทศ สหรัฐอเมริกา รับรองความเป็นเอกราชของไทย ฉบับนี้ลงนามโดยนายกรูว์ รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และในการที่สหรัฐอเมริการับรองเช่นนี้ก็เพราะ ปฏิบัติการต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทย ภายใต้การนำของท่านปรีดี ฯ และเพราะจิตใจของคนไทยที่ผูกฝืนในฝ่ายสัมพันธมิตรนั่นเอง

เป็นอันว่าแผนการ ลุกขึ้น กวาดล้าง ญี่ปุ่น ของขบวนการเสรีไทยจำต้องระงับไป เพราะจะเป็นการปฏิบัติที่ล้าหน้าแผนยุทธศาสตร์ของกองบัญชาการทหารสูงสุดของสัม-

พันธมิตรในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ อันจะยังความเสียหาย
ให้กับแผนยุทธศาสตร์นั้นโดยส่วนรวม

เกี่ยวกับความยากลำบากของขบวนการเสรีไทยที่จัด
ตั้งขึ้นเป็นขบวนการลับ ในท่ามกลางญี่ปุ่นศัตรูผู้รุกรานที่มี
กำลังมหาศาล และทารุณเหี้ยมโหดที่สุดในการจัดการกับ
ศัตรูที่เขาจับได้ จึงต้องเพิ่มความมีระเบียบวินัยและความ
เคร่งเครียดให้กับพลพรรคของขบวนการ และเกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ระหว่าง ขบวนการเสรีไทย กับ กองบัญชาการ
สัมพันธมิตรในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ ลอร์ดหลุยส์ เมานท์
แบตเตน ผู้บัญชาการแห่งกองบัญชาการแห่งนั้น ได้ให้
สัมภาษณ์เปิดเผยต่อหนังสือพิมพ์ไทม์ของอังกฤษฉบับวันที่
๑๘ ธันวาคม ๑๙๔๖ เมื่อคราวที่ท่านปฏิบัติ ฯ ไปเยือน
ประเทศนั้น ตามคำเชิญของรัฐบาลอังกฤษ เมื่อภายหลัง
สงครามโลกครั้งที่ ๒ มีรายละเอียดว่าดังนี้

“ลอร์ดเมานท์แบตเตนแห่งพม่า ผู้ซึ่งเมื่อไม่นาน
มานี้เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรภาคพื้นเอเชีย-
อาคเนย์ ได้รับการต้อนรับเลี้ยงอาหารกลางวันโดย ซิติโล-
เวอรี คลับ ณ ไชยอน คอดเลจ เมื่อวานนี้ ได้บรรยายไว้

ในสุนทรภดาของท่านถึงบทบาทอันยิ่งใหญ่ของ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม รัฐบุรุษอาวุโสแห่งสยามในการกำจัดการกักตุนที่พญูปันซึ่งยึดครองประเทศไทยนั้น ท่านลอร์ดได้สาธยายเกี่ยวกับรายละเอียด ซึ่งหนังสือพิมพ์ไทม์ได้เคยลงพิมพ์ในฉบับประจำวันที ๒๒ ธันวาคม คือประมาณหนึ่งปีมาแล้ว และได้ประกาศแถลงว่า ประดิษฐ์ ฯ บุคคลผู้มีบทบาทที่น่าตื่นเต้นคนหนึ่งแห่งสงครามในเอเชียอาคเนย์นั้น กำหนดจะมาถึงประเทศอังกฤษโดยเรือเดินสมุทร คิวีน เอลิซาเบธ พรุ่งนี้เช้า

“ลอร์ดเมานท์แบทเตนกล่าวว่า ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสแห่งสยามได้เป็นที่รู้จักของโลกในนาม “หลวงประดิษฐ์” มากกว่า และพวกเราหลายคนแห่งกองบัญชาการทหารสูงสุด สัมพันธมิตรภาคพื้นเอเชียอาคเนย์รู้จักเขาตามชื่อรหัสว่า “รัฐ” เขามาเยี่ยมประเทศนี้ (อังกฤษ) ด้วยสันตวไมตรี ในระยะสั้น ๆ ในฐานะแขกของรัฐบาล (อังกฤษ) และข้าพเจ้าหวังว่าเราจะใช้โอกาสนี้ให้การรับรองเขาอย่างอบอุ่น เพราะเหตุที่ประดิษฐ์เป็นบุรุษผู้มีบทบาทอันน่าตื่นเต้นคนหนึ่งแห่งสงคราม ในเอเชียอาคเนย์ ใน

ระหว่างกาละแห่งสงครามนั้น เป็นการแน่นอนทีเดียวว่า ชื่อของเขา จะมีการระบุถึงได้ก็แต่โดยการกระชับกระซำบกันเท่านั้น และเรื่องราวทั้งปวงเกี่ยวกับเขาก็ถูกถือว่าเป็น “ความลับสุดยอด” ทั้งนี้แม้ว่าในปัจจุบันมหาชนบริติชส่วนใหญ่อาจจะไม่ค่อยทราบเท่าไรนักถึงพฤติกรรมอันอาชวาทย์ที่เขาได้เคยกระทำสำเร็จมาแล้ว

“ในตอนที่ญี่ปุ่นรุกรานยึดครองสยาม ประดิษฐ์เป็นคนหนึ่งในรัฐบาล แต่เขาได้ปฏิเสธจะลงนามในการประกาศสงครามต่อเรา พิบูลรู้ว่าเขา (ประดิษฐ์) เป็นคนหนึ่งที่ทรงอำนาจอย่างยิ่ง และได้รับความนิยมน้อยยิ่งในประเทศ และก็หวังที่จะทำให้เขาเป็นตัวหุ่น โดยยกเขาขึ้นไปสู่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เขายอมรับ พิบูลหรือญี่ปุ่นไม่ได้ตระหนักแม้แต่น้อยว่า ขณะที่ประดิษฐ์ยอมรับตำแหน่งหน้าที่นั้น เขาก็ได้เริ่มดำเนินการจัดตั้ง และอำนวยการ ขบวนการต่อต้านของชาวสยามขึ้น

“เราได้รู้จากแหล่งต่าง ๆ ว่า พิบูลมิได้ประสบผลทุก ๆ อย่างตามวิถีทางของเขาในประเทศสยาม แต่การจะติดต่อกับขบวนการต่อต้านภายในสยาม) นั้นก็ลำบากมาก

และทั้งก็เป็นกรยากที่จะล่วงรู้ได้ด้วยว่า อะไรได้ดำเนินไป โดยแท้จริงอย่างไร คณะผู้แทนของประตษฐรัฐสองคณะได้ หายไปในระหว่างการเดินทาง ซึ่งเต็มไปด้วยภยันตรายเพื่อ ไปยังประเทศจีน และแล้วก็ไม่ได้พบเห็นอีกเลย แต่ในที่สุดจันต์พบอันหนึ่งก็ได้สถาปนาขึ้นเป็นผลสำเร็จ เหตุการณ์ ทั้ได้เกิดขึ้นในช่วงวาระเดียวกันกับที่ ข้าพเจ้าได้รับการ แต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธ์มิตร นับแต่ บัดนั้นเป็นต้นมาเราก็ได้ติดต่อกันเป็นประจำ การติดต่อย ทั้ฉันนับได้ว่าเป็นความสัมพันธ์อันพิเศษยิ่งอย่างหนึ่ง เพราะ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของสัมพันธ์มิตร ได้แลกเปลี่ยนแผน การทหารที่สำคัญ ๆ กับประมุขแห่งรัฐ ซึ่งโดยทางเทคนิค แล้วถือว่าอยู่ในสถานะสงครามกับเรา

“ กองกำลังเสรีไทย ที่ได้รับการฝึกฝนในประเทศนี้ (อังกฤษและจักรภพ) และได้ปฏิบัติการร่วมกันกับกองกำลัง บริติชที่ ๕ และกองกำลังที่ ๑๓๖ รวมทั้งกองกำลังอเมริกัน โอ. เอส. เอส. นั้น ได้ถูกส่งไปโดยวิธีกระโดดร่มชูชีพ เพื่อช่วยเขา (ประตษฐรัฐ) บางคนถูกจับโดยคนของพิบูล แล้วก็ถูกขังไว้เพื่อมิให้ญ่ปุ่นระวางสงสัย พวกที่ถูกจำขังไว้

นั้นก็อยู่ในที่คุมขังแต่เพียงในนามเท่านั้น เพราะพวกเขาที่พบปะกับประติษฐ์ได้อย่างลับๆ และได้ตั้งสถานีวิทยุติคดีต่อกับกองบัญชาการของข้าพเจ้า

“ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๕ เขาได้ส่งหัวหน้าคณะสำคัญแห่งขบวนการต่อต้านภายใต้การบังคับบัญชาของรัฐมนตรีต่างประเทศสยามคนปัจจุบัน (ดิเรก ชัยนาม) เพื่อปรึกษาหารือกับข้าพเจ้าที่เมืองแคนดี เราให้เขาออกมาและส่งเขากลับโดยเครื่องบินทะเล หรือโดยเรือบิน (ชนิดที่ถือเป็นลำเรือ ไม่ใช่ทุ่น) ในระหว่างการสนทนา เราก็ค้นได้วางแผนการที่เป็นรูปธรรมสำหรับการปฏิบัติการภายในพื้นที่เพื่อให้เชื่อมสนิทกับพลังหลักสำคัญแห่งยุทธภูมิของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเองได้เคยใคร่ครวญอย่างไม่ละวางตลอดมา ถึงความจำเป็นที่จะให้ประติษฐ์บินออกมาในกรณีที่เกิดฉุกเฉิน ตราบจนถึงตอนปลายสงคราม เขาได้จัดตั้งกองกำลังเพื่อการบ่อนทำลายและจัดตั้งกำลังพลพรรคประมาณ ๖ หมื่นคน กับทั้งผู้สนับสนุนแบบสุ้อย่างสงบไม่หวั่นไหวอีกมากมาย ซึ่งล้วนแต่อยู่ในตำแหน่งแห่งที่อันเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ ในสยาม และก็พร้อมอยู่เสมอที่จะลงมือโจมตี

“ข้าพเจ้าเข้าใจดีทีเดียว ถึงความยากลำบากที่เขา
ต้องควบคุมพลังเหล่านี้ให้ตั้งสงบเรียบร้อยได้ แต่ข้าพเจ้า
เองก็ต้องระลึกรู้เสมอเช่นเดียวกันถึงภัยอันตรายอันใหญ่-
หลวงแห่งการเคลื่อนไหวโดยที่ยังไม่ถึงเวลา ซึ่งจะยังผล
ให้ถูกญี่ปุ่นตอบโต้ทำลาย จะทำให้แผนยุทธศาสตร์แห่ง
ยุทธภูมิทั้งปวงของข้าพเจ้า เกิดผลกระทบปั่นป่วนวุ่นวาย
ความเครียดที่บังคับให้ประคิษฐ์ต้องแบกรับไว้ และภัยอัน-
ตรายที่เขาต้องเผชิญตลอดเวลา ๓ ปี นับว่าเป็นสิ่งซึ่งนำ
พรันพริง อย่างยิ่ง แต่ก็อาศัยที่ความมีวินัยของเขาเอง
พร้อมกับที่เขาได้ชักจูงให้บรรดาผู้ซึ่งเชื่อถือเลื่อมใสในเขา
ปฏิบัติตามที่เขาประสงค์นั่นเอง ที่ทำให้ได้ประสบความสำเร็จ
ในที่สุด เขาไม่เคยทำให้เราผิดหวังเลย

“ข้าพเจ้ารู้ว่ามิบุคคลมากมายที่เคยตกเป็นเชลยศึก
ในสยาม ได้มีความสำคัญอันถูกต้องในแง่ที่มีความกตัญญูรู้
คุณต่อความปรารถนาดีของประคิษฐ์ซึ่งมีต่อเรา ดังนั้น
จึงขอให้เราให้เกียรติแก่บุคคลผู้ซึ่งได้ให้บริการอย่างสูงต่อ
อุดมการณ์ของสัมพันธมิตรและต่อประเทศของเขาเอง และ
โดยความรู้เห็นเป็นส่วนตัวของข้าพเจ้า เขาก็เป็นบุคคลที่

ได้ส่งเสริมมิตรภาพระหว่างอังกฤษกับสยามเป็นอย่างดีหนัก-
 แน่นมากด้วย สายระยางแห่งการต่อต้านในท้องถิ่นต่อการ
 กดขี่ของญี่ปุ่นในดินแดนอาเซียวาคเนย์ ภายใต้การยึดครอง
 ของญี่ปุ่นนั้น ถึงจะมีช่องว่างอยู่บ้างก็มีอยู่อย่างเล็กน้อย
 เหลือเกิน และสายระยางที่เข้มแข็งที่สุดอันหนึ่ง ก็ได้แก่
 สายระยางซึ่งได้บากบั่นสร้างขึ้นโดยประจักษ์รัฐในสยามนี้เอง”

๒๓

ประกาศสันติภาพ

ในที่สุด ญี่ปุ่นก็ต้องยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตร
เมื่อ ๑๔ สิงหาคม ๒๔๘๘ ภายหลังจากที่ฮิโรชิมา และ
นางาซากิ ถูกถล่มด้วยระเบิดปรมาณู เมื่อวันที่ ๖ และ ๙
สิงหาคม ๒๔๘๘ ตามลำดับ ซึ่งได้ยังความสูญเสียให้กับ
ญี่ปุ่นทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างมหาศาล ญี่ปุ่นมองไม่เห็น
หนทางแห่งชัยชนะแล้ว จึงได้ยอมแพ้ ต่อสัมพันธมิตร อย่าง
ราบคาบตามวันเวลาที่กล่าวข้างต้น

ต่อมาในวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ ประเทศไทย
 จึงได้ประกาศสันติภาพ ในการที่ไทยประกาศสันติภาพและ
 ประกาศให้การประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
 เป็นโมฆะนั้น เป็นการประกาศตามคำแนะนำเป็นการส่วน
 ตัวของลอร์ดเมทท์แบตเตนที่มีมาถึงท่านปรีดี เมื่อวันที่
 ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ นั้นเอง หาใช่ประกาศเอาเองตาม
 อำเภอใจไม่ และก่อนที่ลอร์ดเมทท์แบตเตนจะให้คำแนะนำ
 นั้นที่เรียกว่า "ส่วนตัว" มายังท่านปรีดีว่า นั้น ไม่ใช่
 ท่านลอร์ดนี่จะให้คำแนะนำก็ให้มาเลยก็หาไม่ หากต้อง
 ได้รับอนุญาตจากกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ และ
 ก่อนที่ กระทรวง การ ต่าง ประเทศ อังกฤษ จะ อนุญาต นั้น
 กระทรวง ต่างประเทศ อังกฤษ ได้ผ่านการ ปรีชษาหารือกับ
 กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกามาก่อนแล้ว ถึง
 ปราบกฏ หลักฐาน ในหนังสือ ความสัมพันธ์ ทาง การทูต ของ
 สหรัฐอเมริกา ที่นายเบิร์น รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐ
 ได้โทรเลขแจ้งเรื่องนี้ให้เอกอัครราชทูตสหรัฐประจำอังกฤษ
 คือนายไวแนนท์ ทราบ โทรเลขเลขที่ ๗๔๐.๐๐๑๑ PW

/S ๑๕๔๕ ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๑๙๔๕ เวลาบ่าย ๓ โมง มีความว่าดังนี้

“สถานเอกอัครราชทูตอังกฤษแจ้งเราว่า

“(ก) กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษได้อนุญาต
 เมาท်แบคแทนแนะนำเป็นส่วนตัวมายัง “รัฐ” ให้ประ-
 กาศโดยเร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้ภายหลังญี่ปุ่นยอมจำนนในที่สุด
 แล้วนั้น บอกปฏิเสธการประกาศสงครามของไทยต่อบริเตน
 ใหญ่และสหรัฐอเมริกา อีกทั้งมาตรการทั้งหลายที่เกิดจาก
 การนั้นที่ดำเนินไปเป็นที่เสียหายแก่สัมพันธมิตร ยกเลิก
 การเป็นพันธมิตรและข้อตกลงอย่างอื่นทั้งสิ้นกับญี่ปุ่น ให้
 ประเทศไทย และ กองกำลัง ทหารไทย บริการ สัมพันธมิตร
 บริติชได้เสนอว่าประกาศนั้นอาจกล่าวว่า “รัฐ” ได้แจ้ง
 แก่รัฐบาล บริติช และ อเมริกัน ตั้งแต่ ระยะเวลา เห็น ๆ แล้ว ว่า
 ขบวนการต่อต้านต้องการริเริ่มปฏิบัติการต่อสู้ศัตรูอย่างเปิดเผย
 แต่ที่ยับยั้งไว้ก็เพราะคำร้องขอโดยเฉพาะเจาะจงของ
 สัมพันธมิตรเพื่อการปฏิบัติทางการทหาร (เพื่อประสาน
 กับแผนยุทธศาสตร์ของสัมพันธมิตร)

“(ข) ให้เมาทท์แบทเตนแจ้จ้วว่า ถ้า “รัฐ” ริเริ่มที่จำเป็นตามคำแนะนำนั้น บริเตนก็พร้อมแล้ว ใน การที่ (บริติช) จะไม่ดำเนินต่อไปซึ่งการบังคับให้ (ไทย) ทำเอกสารยอมจำนน (ยอมแพ้) โดยไม่มีเงื่อนไข ทั้งนี้ เพราะความอุปการะ ของขบวนต่อต้าน ของไทยและคำร้อง ขอของสัมพันธมิตรที่มีให้ลงมือปฏิบัติการเปิดเผยเมื่อเดือน พฤษภาคมที่แล้วมา ซึ่งตามสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ก็เป็น วิถีธรรมดา (ที่ต้องทำเช่นนั้น) และ (บริติช) จะปรับ ปรุงนโยบายของตนตามที่ไทยพร้อมจะคืนให้สิ่งที่แล้วมาใน อดีตและที่จะร่วมมือในภายหน้า

“(ค) ถ้า “รัฐ” ทำตามคำแนะนำและส่งผู้แทน ไปยังนครแคนดี บริติชเสนอที่จะติดต่อกับกระทรวงการ ต่างประเทศอเมริกันก่อนที่จะตั้งต้นเจรจาเกี่ยวกับข้อความ ที่เขา (ไทย) เตรียมทำให้สถานะสงครามยุติลง”

ทันทีที่ท่านปริตีฯ ในนามของ “รัฐ” หัวหน้า ขบวนการเสรีไทย ได้รับคำแนะนำเป็นส่วนตัวจากลอร์ด เมานท์แบทเตนที่มีเนื้อหาตั้งข้างบนนี้ ท่านปริตีฯ ใน

ฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงได้เชิญนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี และนายทวี บุญยเกษตร รัฐมนตรีสั่งราชการสำนักนายกรัฐมนตรี มาปรึกษาเพื่อที่จะประกาศสันติภาพ โดยท่านปรีดีฯ เป็นผู้ร่างคำประกาศนั้นด้วยตนเอง และให้นายทวี บุญยเกษตร เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประกาศสันติภาพ

ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๓)

ปรีดี พนมยงค์

โดยที่ประเทศไทย ได้เคยเดือนโงบายอันแน่วแน่ที่จะรักษาความเป็นกลาง อย่างเคร่งครัด และ ต่อสู้การ รุกรานของต่างประเทศทุกวิถีทาง ดังปรากฏเห็นชัดจากการที่ได้

มีกฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทย ในเวลารบเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๔ อยู่แล้วนั้น ความจำนองอันแน่วแน่นดังกล่าวนี้ได้ แสดงให้เห็นประจักษ์แล้วในเมื่อญี่ปุ่น ได้ยาราทัพเข้าดินแดนประเทศไทย ในวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ โดยได้มีการต่อสู้การรุกรานทุกแห่ง และทหาร ตำรวจ ประชาชนพลเมืองได้เสียชีวิตไปในการนี้เป็นอันมาก

เมื่อเหตุการณ์อันปรากฏเป็นสัก্ষิพยานนี้ ได้แสดงให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า การประกาศสงครามเมื่อวันวันที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๘๕ ต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ตลอดจนทั้งการกระทำทั้งหลายซึ่งเป็นปรบภัยต่อสหประชาชาตินั้น เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนชาวไทย และฝ่าฝืนขึ้นขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายบ้านเมือง ประชาชนชาวไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือสนับสนุน สหประชาชาติ ผู้รักที่จะให้มี สันติภาพ ในโลกนี้ ได้กระทำการทุกวิถีทางที่จะช่วยเหลือสหประชาชาติ ดังที่สหประชาชาติส่วนมากย่อมทราบอยู่แล้ว ทั้งนี้เป็นการ

แสดงเจตจำนงของประชาชนชาวไทยอีกครั้งหนึ่งที่ไม่เห็น
ด้วยต่อการประกาศสงคราม และการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์
ต่อสหประชาชาติดังกล่าวมาแล้ว

บัดนี้, ประเทศญี่ปุ่นได้ยอมปฏิบัติตามคำประกาศ
ของสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ จีนและสหภาพโซเวียต
ซึ่งได้กระทำ ณ นครปอตสדםแล้ว สันติภาพจึงกลับคืน
มาสู่ประเทศไทย อันเป็นความประสงค์ของประชาชน
ชาวไทย

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธย
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประ-
ชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกา
และบริเตนใหญ่เป็นโมฆะไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย ใน
ส่วนที่เกี่ยวกับสหประชาชาติ ประเทศไทยได้ตัดสินใจที่จะ
ให้กลับคืนมาซึ่งสัมพันธไมตรีอันดี อันเคยมีมากับสหประ-
ชาชาติเมื่อก่อนวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔
และพร้อมที่จะร่วมมือเต็มที่ทุกทางกับสหประชาชาติ ในการ
สถาปนาเสถียรภาพในโลกนี้

บรรดาถิ่นแดนซึ่งญี่ปุ่นได้มอบให้ไทยครอบครอง คือ
รัฐกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปลิส เชียงตุงและเมือง
พานั้น ประเทศไทยไม่มีความปรารถนาที่จะได้ดินแดน
เหล่านั้น และพร้อมที่จะจัดการเพื่อส่งมอบในเมื่อบริเตน
ใหญ่พร้อมที่จะรับมอบ

ส่วนบรรดา กฎหมายอื่นใด อันมีผล เป็น ปฏิบัติ ต่อ
สหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่และเครือจักรวรรดิ ก็จะได้
พิจารณายกเลิกไปในภายหน้า บรรดาความเสียหายอย่าง
ใดๆ จากกฎหมายเหล่านั้น ก็จะได้รับชดใช้โดยชอบ
ธรรม

ในที่สุดนี้ ขอให้ประชาชนชาวไทยทั้งหลายตลอดจน
ชาวต่างดาวซึ่งอยู่ในราชอาณาจักรไทย จงตั้งอยู่ในความ
สงบและไม่กระทำการใดๆ อันจะเป็นการก่อกวนความสงบ
เรียบร้อย พึงยึดมั่นในอุดมคติซึ่งได้วางไว้ในข้อตกลงของ
สหประชาชาติ ณ นครซานฟรานซิสโก

ประกาศณ วันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘

เป็นปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ทวี บุณยเกตุ

รัฐมนตรี

คำประกาศสันติภาพนี้ ประธานสภาผู้แทนราษฎร (พระยามานวราชเสวี) เป็นผู้อ่านประกาศในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร (สามัญ) ครั้งที่ ๑๑ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ และได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมเป็นเอกฉันท์

๒๒

รัฐบุรุษอาวุโส

เมื่อประกาศสันติภาพแล้ว ต่อมาในวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๘๘ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ก็ได้กราบทูลถวายบังคมลาออก ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้เชิญประธานสภาผู้แทนราษฎรไปพบ ณ ทำเนียบทำช้าง และแจ้งให้ทราบว่า นายกรัฐมนตรีได้ลาออกแล้วเพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์ ผู้ที่สมควรจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อเจรจากับสัมพันธมิตรต่อไป ควรจะเป็นหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยนอกประเทศ แต่โดยเหตุที่ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ยังไม่เดินทางเข้ามาใน

ประเทศ เพราะยังมีภาระที่จะต้องติดต่อกับฝ่ายพันธมิตรในต่างประเทศด่วน จึงเห็นควรจะให้ นายทวี บุญยเกตุ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปพลางก่อน

นายทวี บุญยเกตุ จึงได้เข้ารับตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๔๘๘ และได้ลาออกเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๘๘ เมื่อ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เดินทางมาถึงประเทศไทย และได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สืบแทนจากนายทวี บุญยเกตุ ต่อไป

อนึ่งเมื่อคราวที่หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ หรือ “ท่านชั้น” เสรีไทยจากอังกฤษได้เสด็จลอดเข้ามากรุงเทพฯ และได้พบกับท่านปรีดีฯ ที่ทำเนียบท่าช้าง เพื่อปรึกษาหารือในแผนการต่อต้านญี่ปุ่น และเป้าหมายของประเทศไทยในภายหลังสงคราม ก่อนที่ท่านชั้นจะออกจากทำเนียบท่าช้างในการพบปะกันวันนั้น ท่านปรีดีฯ ได้พูดกับท่านชั้นว่า ถ้าท่านรอดชีวิตและดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจ ท่านจะพยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ของชาติภายใต้ราชบัลลังก์ของในหลวงอานันทฯ และยึดมั่นในหลัก

การของประชาธิปไตย และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ท่านจะพยายามหาทางปลดปล่อยนักโทษการเมือง (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกนิยมเจ้า) และจะยกเลิกข้อห้ามพระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปเข้ามีส่วนร่วม ในทางการเมือง

และท่านปรีดีฯ ก็ได้ปฏิบัติตามคำที่พูดเอาไว้กับท่านขึ้นทุกประการ ในเวลาต่อมา มีการปลดปล่อยนักโทษการเมือง และคืนฐานันดรศักดิ์พร้อมด้วยเครื่องราชอิสริยยศ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่เจ้าที่ถูกถอด (เช่นกรมขุนชัยนาทฯ เป็นต้น) และได้ให้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองแก่พวกเจ้าอย่างเช่นเดียวกับประชาชนทั้งหลาย

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จนิวัตสู่กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ ตามคำกราบบังคมทูลของท่านปรีดีฯ และรัฐบาล ฐานะความเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของท่านปรีดีฯ ก็สิ้นสุดลงแต่บัดนั้น เพราะขณะนั้นในหลวงอานันทฯ ทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๘๘

จึงทรงใช้พระราชอำนาจในฐานะพระประมุขตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญได้โดยพระองค์เอง

โดยที่ในหลวงอานันท์ฯ ได้ทรงเห็นในคุณูปการของท่านปรีดีฯ ที่มีต่อประชาชนและประเทศชาติตลอดมานับแต่ได้เข้ามาสู่เวทีการเมือง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการต่อสู้กอบกู้เอกราชของชาติในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนกระทั่งเมื่อสงครามสิ้นสุดลง ฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับนับถือความเป็นเอกราชของชาติไทย ประเทศไทยไม่ต้องถูกยึดครอง ไม่ต้องทำสัญญายอมแพ้หรือยอมจำนนเช่นประเทศผู้แพ้สงคราม เช่น ญี่ปุ่นและเยอรมัน ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ทำสัญญาเป็นสหเสีกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา แต่จากคุณูปการของขบวนการเสรีไทยภายใต้การนำของท่านปรีดีฯ ที่มีต่อฝ่ายสัมพันธมิตรและจากจิตใจของคนไทยที่เอาใจฝักใฝ่ในฝ่ายสัมพันธมิตร จึงช่วยให้ประเทศไทยรักษาเอกราชเอาไว้ได้ ทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับนับถือความเป็นเอกราชของชาติไทย

นับย้อนหลังขึ้นไปในสมัยที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่แผ่นดินอย่างมากมาย เช่นจัดสร้างประมวลรัษฎากร ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบัน (แม้จะมีการปรับปรุงแก้ไขบ้าง) วางพื้นฐานจัดตั้งธนาคารชาติ เจริญอุตสาหกรรมออกเบียดเงินกู้ ฯลฯ

สมัยที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ก็ได้เจรจาแก้ไขสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับต่างประเทศ ยกเลิกสภาพนอกอาณาเขต ยกเลิกภาษีร้อยชักสาม ทำให้ไทยมีเอกราชสมบูรณ์ในทางศาลและในทางศุลกากร ฯลฯ

สมัยที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้วางพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย ในทางการปกครอง โดยจัดให้มีระบอบบริหารราชการแผ่นดินเสียใหม่ จากการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางเป็นการกระจายอำนาจ มีการปกครองระบอบท้องถิ่นคือระบอบเทศบาลก็ได้เกิดขึ้นโดยห้วงึกของท่านปรีดีฯ และอื่น ๆ อีกมากมาย

งานหลัก ๆ ที่ท่านได้ทำเอาไว้ทั้งในฐานะรัฐมนตรีมหาดไทย รัฐมนตรีต่างประเทศหรือรัฐมนตรีคลัง ก็ยังคงใช้อย่างปฏิบัติตามผลิตผลงานของท่าน มาจนถึงทุกวันนี้

แม้จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อความเหมาะสมกับสภาวการณ์
ที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตาม

โดยคุณูปการอย่างมากพันพรรณาเช่นนี้ และอัน
เป็นที่ยอมรับนับถือของคนไทยทั้งชาติอย่างน้ำหนึ่งใจเดียว
ซึ่งแสดงออกในหลาย ๆ ทาง รวมทั้งทาง หนังสือพิมพ์และ
รัฐสภา ดังปรากฏให้เห็นเอกสารหลักฐานอยู่มากมาย โดยเฉพาะ
ในรายงานการประชุมสภาในยุคนั้นสมัยนั้น พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จึงทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ยกย่องท่านปรีดีฯ ไว้ในฐานะ “**รัฐบุรุษอาวุโส**”
เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๘ ดังพระบรมราชโองการ
ต่อไปนี้

ประกาศ

อานันทมหิดล

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีพระบรม-
ราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์
ได้เคยรับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในตำแหน่งสำคัญ ๆ

มาแล้วหลายตำแหน่ง จนในที่สุดได้รับความเห็นชอบจาก
สภาผู้แทนราษฎร ให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ และปรากฏว่าตลอดเวลาที่นายปรีดี พนมยงค์
ดำรงตำแหน่งเหล่านี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์-
สุจริตและความจงรักภักดีต่อชาติ-ศาสนา พระมหากษัตริย์
และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความ
ปรีชาสามารถบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นอัน
ประการ

จึงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และ
ให้มีหน้าที่รับปรึกษากิจราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนา-
ถาวรของชาติสืบไป

๕๕ ๕
ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๘ เป็น
ปีที่ ๑๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช

นายกรัฐมนตรี

ต่อมาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยการนำของ
ประธานสภาผู้แทนราษฎร คือ พระยามานวราชเสวี ได้
เรียกร้องให้ท่านปรีดี ฯ เข้ารับตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี
ซึ่งท่านปรีดี ฯ ไม่อาจหลีกเลี่ยงในความรับผิดชอบที่สภา ฯ
ได้มอบหมายให้ครั้งนี้ได้ ท่านจึงจำเข้ารับตำแหน่งเป็น
นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๘๕

ภายหลังที่รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕
แก้ไขเพิ่มเติม ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๕ ได้ประกาศใช้แล้ว
ท่านปรีดี ฯ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อ
๓ มิถุนายน ๒๔๘๕ เพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญที่ได้
ประกาศใช้ใหม่ รวมเวลาที่ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก
๒ เดือน ๑๐ วัน

ต่อมาในวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๕ ท่านเข้ารับตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ตามคำเรียกร้องของสภาผู้แทน
ราษฎร แต่ยังไม่ทันที่จะแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี ก็เกิดกรณี
สวรรคตขึ้น ในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๕ ท่านปรีดี ฯ จึง
เสนอขอความเห็นชอบจากรัฐสภาอันเชิญ สมเด็จพระเจ้า-

น้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดชขึ้นทรงราชย์สืบต่อสันตติวงศ์
เป็นองค์รัชกาลที่ ๙ ในปัจจุบันนี้ แล้วท่านปรีดีฯ ก็ขอ
ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความ
รับผิดชอบในความสูญเสียอันใหญ่หลวงของชาติไทย ที่ต้อง
สูญเสียองค์พระประมุขไปในครั้งนั้น รวมเวลาเพียง ๒ วัน
ในการอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ ๒

แต่สภาผู้แทนราษฎรได้เรียกร้องให้ท่านอยู่ในตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีอีกต่อไป ท่านจึงจำเข้ารับตำแหน่งนายกร
รัฐมนตรีเป็นครั้งที่ ๓ เมื่อ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๕ และ
ดำรงตำแหน่งอยู่เพียง ๒ เดือน ๑๐ วัน หลังจากแก้ไข
สัญญาบัตรอังกฤษที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ไปเซ็นสัญญา
ยกข้าวให้ฟรี ๆ ๑ ล้าน ๕ แสนตัน เป็นการขายตามราคา
ตลาดโลก (ดูคำปราศรัยของพระยามานวราชเสวี ประธาน
สภาผู้แทนราษฎร ในที่ประชุมแห่งสภานั้น เมื่อ ๗ พฤษภาคม
๒๔๘๕) แล้ว ท่านก็ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
เนื่องจากสุขภาพเสื่อมโทรม

รวมเวลาทั้งหมด ๔ เดือน ๒๒ วัน ที่ท่านอยู่ใน
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (๓ สมัย) ต่อจากนั้น พล.ร.ท.

ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หรือ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จนกระทั่งเกิดรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ท่านปรีดีจึงต้องลี้ภัยคณะรัฐประหารออกจากประเทศไทย (อ่านปรีดีที่นี่) ตั้งแต่บัดนั้น จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมที่กรุงปารีส เมื่อ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ รวมเวลาที่ท่านต้องลี้ภัยอยู่ในต่างประเทศถึง ๓๗ ปี

ชีวิตของท่านจบสิ้นไปแล้วตามกฎหมายแห่งธรรมชาติ แต่คุณูปการของท่าน ที่มีต่อประเทศชาติ และประชาชนยังคงมีอยู่ และจะมีอยู่ตลอดไป ตราบเท่าที่ชาติไทยไม่เป็นชาติออกตัญญู

รัฐบุรุษ

พลอ. เปรม ติณสูลานนท์

๑

ชาติกำเนิด

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ชาติภูมิเดิมของบรรพบุรุษ เป็นคนอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช บิดามียศและบรรดาศักดิ์เป็นรองอำมาตย์โท หลวงวินิจนัย ทัศนกรรม (บึง ติณสูลานนท์) รับราชการอยู่ที่จังหวัดสงขลาฝ่ายทัศนกรรม คือกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย ส่วนมารดาชื่ออ้อต นามสกุลเดิม “ณ นคร”

พลเอกเปรม ฯ เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๖๓ เรียนหนังสือเบื้องต้นที่จังหวัดสงขลา จบมัธยม ๖ จาก

โรงเรียนวชิราวุธ (สงขลา) แล้วเข้ามาต่อ ม. ๗-๘ ที่
โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย กรุงเทพฯ จบ ม. ๘ แล้ว
ไปสอบเข้าเรียนต่อโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า สำ-
เร็จเป็นนายร้อยตรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔ และเข้ารับราชการ
ในกรมทหารม้ายานเกราะในปีที่สำเร็จออกมาเป็นนายทหาร
นั้นเอง อีก ๕ ปีต่อมา ได้เลื่อนเป็นผู้บังคับกองร้อยที่ ๒
กองพันที่ ๑ ทหารม้ายานเกราะ แล้วย้ายไปเป็นผู้บังคับ
กองร้อยที่ ๓ กองพันที่ ๔ ทหารม้ายานเกราะในปี ๒๔๙๓

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้ไปศึกษาต่อที่โรงเรียน
ทหารม้าในกองทัพสหรัฐอเมริกา เมื่อสำเร็จกลับมาในปีพ.ศ.
๒๔๙๗ ได้เลื่อนเป็นผู้บังคับกองพันที่ ๕ ทหารม้ายาน-
เกราะ กองพลที่ ๒ เคยเป็นอาจารย์โรงเรียนศูนย์การทหาร
ม้า และเป็นผบ. ศูนย์การทหารม้าในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็น
รองแม่ทัพภาคที่ ๒ และแม่ทัพภาคที่ ๒ ในปีพ.ศ. ๒๕๐๗
ในปีพ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกและเป็น
ผู้บัญชาการทหารบกในปีพ.ศ. ๒๕๒๑

ระหว่าง ดำรง ตำแหน่ง ทางทหาร มา โดย ลำดับ นั้น พล. อ. เปรม ฯ ได้ผ่านสมรภูมิต่อจีน (ในสมัยที่ไทยรบกับฝรั่งเศส) และสมรภูมิเกาหลี และเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้ใต้บังคับบัญชาว่าเป็นนายทหารที่ดีคนหนึ่ง ทั้งต่อภาระหน้าที่และต่อผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา

๒

เข้าสู่การเมือง

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ ในขณะที่มียศเป็นพันเอกคุมกองกำลังทหารม้ารถรบ มาสิ้นสุดสมาชิกภาพ เมื่อ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๑ ในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อรัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๑๑ และก็ได้รับแต่งตั้งเข้าเป็นสมาชิกวุฒิสภาอีกครั้งหนึ่ง ตามรัฐธรรมนูญฉบับนั้น เมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๑๑ จนถึงวันที่ ๓ กรกฎาคม

๒๕๑๔ มีการจับสลากออกจากตำแหน่งวุฒิสภา แต่ก็ได้รับแต่งตั้งเข้ามาอีกเมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๑๔ (เพราะเป็นฝ่ายกุมกำลังสำคัญในพระนคร)

ต่อมาในวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร มีความขัดแย้งกับสภาผู้แทนราษฎรหลายปัญหาจึงทำรัฐประหารยึดอำนาจตัวเอง แล้วยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๑๑ ตำแหน่งวุฒิสมาชิกของพลเอกเปรม ฯ จึงพลอยสิ้นสุดลงด้วย

จอมพลถนอม กิตติขจร และคณะปกครองประเทศโดยสิ่งที่เรียกว่าสภาบริหารคณะปฏิวัติอยู่จนถึง ๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๕ จึงได้ประกาศใช้ “ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร” พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งขณะนั้นมีศเป็นพลตรี กุมกำลังทหารม้ายานเกราะ ได้รับแต่งตั้งให้เป็น “สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ” ตามบทบัญญัติแห่งธรรมนูญฉบับนั้น และอยู่ในตำแหน่งนั้นจนเกิดกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

ภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นายสัญญาธรรมศักดิ์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี และคงใช้ธรรมนูญการ

ปกครองราชอาณาจักรของจอมพลถนอม ฯ บริหารประเทศ
 ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ใน
 รัฐบาลจอมพลถนอม ฯ ยังไม่ถูกยุบเลิกไป แต่ก็มีสมาชิก
 แห่งสภานั้นจำนวนหนึ่งได้ลาออกจากสมาชิกภาพไป ทำให้
 ไม่ครบองค์ประชุม จึงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งบุคคล
 จำนวน ๒๓๔๗ คน เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ เมื่อ ๑๐
 ธันวาคม ๒๕๑๖ เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นมาเลือกตั้งกันเอง
 เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวน ๑๐๐ คน พล-
 เอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับพระกรุณาโปรด
 เกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ

ต่อมาในวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๑๖ มีพระราช
 กฤษฎีกาให้ยุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ที่ตั้งขึ้นในรัฐบาล
 จอมพลถนอม กิตติขจร กฤษฎีกายุบสภานิติบัญญัติแห่ง
 ชาตินับนั้นระบุว่า “โดยที่ทรงพระราชดำริว่า สมาชิก
 สภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวนมาก ได้แสดงความจำนงขอ
 ลาออกจากสมาชิกภาพ และประกอบกับสมาชิกที่เหลืออยู่มี
 จำนวนไม่เพียงพอที่จะเป็นองค์ประชุมของสภานิติบัญญัติ
 แห่งชาติ ฉะนั้น สมควรยุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เพื่อ

จะได้แต่งตั้งสมาชิกสภาธิบดีบัญญัติแห่งชาติขึ้นใหม่ ให้เป็นการสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน”

ต่อมาในวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๑๖ มีพิธีเปิดประชุมสมัชชาแห่งชาติเป็นครั้งแรก ณ สนามม้าบางเล็ง (สนามราชตฤณมัยสมาคม) เมื่อเวลา ๐๘.๓๐ น. ชาวบ้านทั่วไปจึงเรียกสมัชชาแห่งชาติครั้งนี้ว่า “สภาสนามม้า”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงกระทำพิธีเปิดประชุมสมัชชาแห่งชาติ ทรงมีพระราชดำรัสเปิดประชุมว่า

“ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่มาเปิดประชุมสมัชชาแห่งชาติ ในวาระนี้ วัตถุประสงค์แห่งการแต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ และหน้าที่ของสมัชชาแห่งชาตินั้นท่านทั้งหลายคงจะทราบดีโดยทั่วกัน เพราะได้แจ้งไว้แล้วในประกาศแต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ ในการประชุมนี้สมาชิกแห่งสมัชชา จะต้องกระทำหน้าที่ของท่านโดยสุจริตธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสภาธิบดีบัญญัติแห่งชาติ อันเป็นตัวแทนของผลประโยชน์อาชีพ วิชาการ ตลอดจนทรรศนะความคิดเห็นอันกว้างขวางในประเทศของเราอย่างแท้จริง เพื่อ

ที่จะทำหน้าที่ทางนิติบัญญัติ รวมทั้งพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร อันจะได้ประกาศใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองต่อไป

“ข้าพเจ้ามั่นใจทุกคนที่มาประชุม ณ ที่นี้ มีเจตนาดีต่อบ้านเมือง และมีความรักฝักใฝ่ชอบต่อประเทศชาติ อันเป็นที่รักของเราทั้งปวง และด้วยความมั่นใจนี้ ข้าพเจ้าขอมอบหมายให้ท่านร่วมกันเลือกผู้ที่เหมาะสมจะได้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติต่อไป

“บัดนี้ได้เวลาอันเป็นมงคลแล้ว ข้าพเจ้าขอเปิดการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ณ บัดนี้ ขอให้การประชุมและการเลือกตั้งดำเนินไปโดยเรียบร้อยสำเร็จประโยชน์ที่ปรารถนาทุกประการ ทั้งขอให้ทุกท่านที่มาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นี้มีความสุขความสวัสดิ์ทั่วกัน”

ก่อนหน้าการประชุม ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกพงศ์ประพันธ์ เป็นประธานที่ประชุมสมัชชา พระยามานวราชเสวี เป็นรองประธานคนที่หนึ่ง นายสุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นรองประธานคนที่สอง

ต่อมาในวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๑๖ จึงได้มีการประชุมสมัชชาแห่งชาติ ณ สนามม้าบางเล็ง เพื่อเลือกตั้งสมาชิกสภาิติบัญญัติแห่งชาติจำนวน ๑๐๐ คน และเมื่อภารกิจในการเลือกตั้งสมาชิกสภาิติบัญญัติสิ้นสุดลงแล้ว จึงเป็นอันสิ้นสุดบทบาทและอายุของสมัชชาแห่งชาติแต่เพียงเท่านี้ และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมาชิกสภาิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๖ จำนวน ๒๕๕ คน (เลือกจากสนามม้าบางเล็ง ๑๐๐ คน รัฐบาลเลือกเองโดยตรง ๑๕๕ คน) ไม่ปรากฏมีชื่อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นสมาชิกแห่งสภานั้น แต่พลเอกเปรมฯ ก็ได้รับแต่งตั้งเข้าเป็นวุฒิสภาอีกครั้งหนึ่งภายหลังที่รัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๕๑๗ ได้ประกาศใช้จนกระทั่งถึง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๘ พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ อดีตรัฐมนตรีกลาโหมในรัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ได้ทำรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลเสนีย์ ในการทำรัฐประหารครั้งนี้ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้มีส่วนเข้าร่วมด้วย ซึ่งขณะนั้นท่านมียศเป็นพลโท และอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก ต่อมารัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งเรียกกันว่ารัฐ-

บาล“ หอย ” ได้เข้าสืบท่อจากรัฐบาลเสนีย์ เมื่อ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๙ และก็ถูกรัฐประหารโค่นล้มเมื่อ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๐ โดยพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีกลาโหมในรัฐบาลธานินทร์นั่นเอง เป็นหัวหน้าคณะทำรัฐประหารซึ่งเรียกคณะตนเองว่า “คณะปฏิรูป” และในการทำรัฐประหารครั้งนี้ พลเอกเปรมฯ ได้มีบทบาทร่วมด้วยอย่างสำคัญ และได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกในสภานโยบายแห่งชาติ ในขณะที่การปกครองอยู่กับคณะปฏิรูป ยังไม่ได้จัดตั้งรัฐบาล และขณะนั้นพลเอกเปรมฯ ยังอยู่ในยศและตำแหน่งเดิมคือ ยศพลโท ตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก

๓

เข้าร่วมรัฐบาลครั้งแรก

ต่อมา “คณะปฏิรูป” ได้มอบอำนาจให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นเลขาธิการคณะปฏิรูป และขณะนั้นดำรงตำแหน่งทางทหารเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลเมื่อ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ โดยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนพลโทเปรมฯ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก เข้ารับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยพลเอกเกรียงศักดิ์ฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาด

ไทย พร้อมด้วยรัฐมนตรีช่วยมหาดไทยอีก ๓ ท่านคือนาย
จำรี น้อยมณี และนายจำนง เทพหัสดิน ณ อยุธยา

ในขณะที่เป็นรัฐมนตรีช่วยมหาดไทย ระหว่าง ๑๒
พฤศจิกายน ๒๕๒๐-๒๓ พฤษภาคม ๒๕๒๒ ไม่ปรากฏ
ผลงานอะไรที่เด่น นอกจากให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่าจะ
ปราบอำนาจมืดและพวกอิทธิพล ให้หมดจากแผ่นดินไทย
ให้ได้ แต่ก็เพียงให้สัมภาษณ์เท่านั้นเสร็จแล้วก็ผ่านพ้นไป
จนแล้วจนรอดท่านก็ไม่สามารถจะแก้ได้ แม้ท่านจะเป็นถึง
นายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา แต่อำนาจมืดและอิทธิพล
เดือนี้ก็ยังคงมีอยู่จนกระทั่งบัดนี้

๔

เข้าร่วมรัฐบาลครั้งที่สอง

เมื่อพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เข้ารับตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่สอง เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๒๒ พลเอกเปรมฯ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม มียศและตำแหน่งทางทหารเป็นพลเอกผู้บัญชาการทหารบก

ในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมก็เช่นเดียวกับงานในหน้าที่ของรัฐมนตรีช่วยมหาดไทย คือไม่มีงานอะไรที่เด่นเป็นพิเศษ นอกจากงานประจำที่ดำเนินไป

๒๓๖

ตามกลไกของระบบราชการที่เคยปฏิบัติกันมาเท่านั้น จนกระทั่งพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ต้องพ้นจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีไปเมื่อวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ และสภาได้ให้ความไว้วางใจพลเอกเปรมฯ เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลเป็นคนต่อมา

๕

เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก

ถึงแม้ว่าพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จะขึ้นมาสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของสภาตามระบบรัฐสภาที่จริง และถึงแม้ว่าสภากำลังเตรียมจะเปิดอภิปรายทั่วไป ไม่ไว้วางใจก็ตาม แต่ทว่าเบื้องหลังที่สำคัญที่ผลักดันรัฐสภาให้มอบตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแก่พลเอกเปรมมานั้น ก็ือนายทหารบกที่สำเร็จจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ารุ่นที่ ๗ ที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า จปร. ๗ อันมี พ.อ. จำลอง ศรีเมือง พ.อ. มนูญ รูปขจร และ พ.อ. ประจักษ์

สว่างจิต เป็นแกนนำ พวกทหารรุ่น^๕เป็นผู้กุมกำลังระดับ
ผู้บังคับกองพัน และเป็นกำลังสำคัญในการโค่นล้มรัฐบาล
ธานินทร์ แล้วสนับสนุนพลเอกเกรียงศักดิ์ ฯ ขึ้นมา ใน
ทำนองเดียวกันเป็นกำลังสำคัญ ในการกดดันให้พลเอก
เกรียงศักดิ์ ฯ ลาออกกลางสภากรัง^๕ ส่วนพลเอกเปรม
ติณสูลานนท์ นั้น นอกจากมีอิทธิพลโดยตำแหน่งผู้บัญชา
การทหารบกแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นพิเศษกับ
นายทหารกลุ่ม จปร. ๗ โดยเฉพาะกับ พ.อ. มนูญ รูปขจร
แกนนำของ จปร. ๗ ซึ่งเป็นทหารเหล่าม้าเช่นเดียวกับ
พลเอกเปรม ฯ

ในกรณีที่จปร. ๗ กดดันให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ฯ ลา
ออกจากตำแหน่งนายก และสนับสนุนพล อ. เปรม ฯ ขึ้น
มานั้น นัยว่าเป็นไปด้วยความสุจริตใจในความปรารถนาดี
ต่อประชาชนและประเทศชาติ ปัญหาเฉพาะหน้าที่ประชาชน
กำลังประสบอยู่ขณะนั้น (แม้ขณะนี้) คือปัญหาเศรษฐกิจ
ที่บีบรัดประชาชนอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันตามวิถีทางของระบบทุน
นิยม และซ้ำเติมด้วยการที่รัฐบาลประกาศขึ้นค่ากระแสไฟฟ้า

ขึ้นราคาน้ำมันเชื้อเพลิงและแก๊สหุงต้ม อันเป็นการเพิ่มความทุกข์ยากให้แก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น เมื่อรัฐบาลเกรียง-ศักดิ์แก้ไม่ได้ ก็ควรจะออกไปเพื่อเปิดโอกาสให้คณะอื่นขึ้นมาแก้ นี่คือความตั้งใจของจปร.๗ ในขณะนั้นซึ่งเป็นการตั้งใจดีของผู้รักชาติรักประชาชน แต่พวกเขาลืมคิดไปถึงต้นตอที่แท้จริงของความทุกข์ยากของประชาชน ว่าเกิดจากอะไร พวกเขามองแต่ปรากฏการณ์ที่ปลายเหตุก็อยากให้รัฐบาลแก้ไขปรากฏการณ์นั้น นอกจากนี้ก็มีการปล่อยข่าวอันยังความเสียหายให้แก่พลเอกเกรียงศักดิ์ฯ ในเรื่องของความจงรักภักดีต่อสถาบันสูงสุด หลายๆ บัญญัติ เหล่านี้ที่ก่อกวนให้พลเอกเกรียงศักดิ์ฯ ต้องลาออกกลางสภา ในวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

แต่อย่างไรก็ดี เพื่อความเป็นธรรมแก่พลเอกเกรียง-ศักดิ์ฯ เราควรจะได้ฟังเหตุผลของท่านที่แถลงต่อสภาในวันนั้นก่อนที่ท่านจะจับด้วยประโยคที่ว่า “กระผมขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี” ดังนี้

ท่านประธานรัฐสภาที่เคารพ ท่านสมาชิกผู้มีเกียรติ
ทั้งหลาย

กระผมมาวันนี้ เพื่อรายงานข้อราชการและแสดง
ความในใจต่อท่านสมาชิกรัฐสภาที่เคารพทั้งหลาย

ในฐานะที่รัฐสภาได้มอบหมายให้กระผมเป็นหัวหน้า
รัฐบาลบริหารกิจการบ้านเมือง รัฐบาลมีหน้าที่ต้องรายงาน
การปฏิบัติหน้าที่ ตลอดจนชี้แจงแสดงข้อสงสัยหรือข้อข้อง
ใจใด ๆ อันเกี่ยวกับการปฏิบัติงานอันพึงมีต่อรัฐสภา ซึ่ง
เป็นสถาบันอันสูงส่งของผู้แทนปวงชนเจ้าของประเทศ รัฐ-
บาลมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภาในฐานะผู้ควบคุมดูแล
รัฐบาล รัฐสภาอาจเรียกรัฐบาลให้มาชี้แจงรายงานการ
ปฏิบัติราชการได้ตลอดเวลา

ดังนั้น เมื่อกระผมได้ทราบว่า ท่านสมาชิกรัฐสภาผู้
มีเกียรติที่เคารพทั้งหลายมีข้อสงสัย มีข้อข้องใจ หรือมีข้อ
ไม่พอใจในการปฏิบัติภารกิจ หรือหน้าที่ในการบริหารประ-
เทศของรัฐบาล กระผมจึงได้มารายงานตัว เพื่อชี้แจงแสดง
ข้อเท็จจริงในวันนี้

ก่อนอื่น กระผมขอกราบเรียนท่านสมาชิกวุฒิสภาที่เคารพทั้งหลายว่า กระผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูงสุดในชีวิตที่ท่านสมาชิกวุฒิสภาได้ให้ความไว้วางใจ และมอบหมายให้กระผมจัดตั้งรัฐบาลและบริหารประเทศ

กระผมมีความสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่า ในฐานะหัวหน้ารัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กระผมและคณะรัฐมนตรี มีความจงรักภักดีและอุทิศชีวิตจิตใจ ตลอดจนความรู้ความสามารถ เพื่อรับใช้ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และบริสุทธิ์ใจเป็นที่ตั้ง

ในฐานะที่เป็นคนไทย เกิดบนแผ่นดินไทยคนหนึ่ง และมีชีวิตอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินไทย อีกทั้งมีญาติพี่น้องและมิตรสหายเป็นคนไทย กระผมขอให้ความมั่นใจต่อท่านสมาชิกผู้มีเกียรติทั้งหลายว่า กระผมมีความรัก และมีความห่วงใยประเทศชาติและประชาชนชาวไทยอย่างเต็มเปี่ยม เช่นเดียวกับท่านทั้งหลายเช่นเดียวกัน

กระผมมีความรับผิดชอบอยู่ทุกขณะ ตลอดเวลาที่ได้
รับมอบหมายภารกิจให้บริหารบ้านเมือง ที่จะสร้างสรรค์ให้
ประเทศชาติบ้านเมืองของเรามีความสงบสุข และเจริญก้าวหน้า
ให้พี่น้องประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ ได้
มีชีวิตที่เป็นสุขยิ่งขึ้นมีรายได้เพิ่มขึ้น และมีหลักประกันใน
ชีวิตที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยพยายามทำทุกอย่างให้ดีที่สุด
เท่าที่จะกระทำได้

กระผมได้กล่าวไว้ตั้งแต่เมื่อเริ่มเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วว่า กระผมพร้อมที่จะทำงานให้ได้ผลดีที่สุด
แก่ประเทศชาติและประชาชนส่วนใหญ่ โดยจะไม่ยอมให้
วิถีทางการเมืองมาเป็นเครื่องกีดขวางเจตนารมณ์อันนี้ กระ
ผมได้ตั้งปณิธานอันแน่วแน่ไว้ว่า กระผมรับใช้ประเทศเพื่อ
ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ของประเทศ กระผมเองมีความ
มุ่งมั่นเช่นเดียวกับท่านที่รักประเทศชาติทั้งหลายเหมือนกัน
ที่จะสร้างสังคมที่เป็นธรรม เพื่อให้ประชาชนได้มีชีวิตที่ดี
ขึ้นในทุก ๆ ด้าน นอกเหนือจากนี้ กระผมเองยังได้พยายาม
ทุกวิถีทาง ในอันที่จะปกป้องประเทศของเราเอาไว้ให้พ้น

จากการรุกรานจากต่างแดน ทุกครั้งที่กระผมมีโอกาสเดินทาง
 ไปต่างประเทศทั่วโลก ก็ได้พยายามอย่างที่สุดที่จะสร้าง
 ความสัมพันธ์อันดีกับต่างประเทศ เพื่อให้ความมั่นคงทาง
 การเมืองด้านต่างประเทศขึ้น เมื่อปีที่แล้วกระผมก็มีโอกาส
 ได้ไปเยี่ยม ประเทศในสแกนดิเนเวีย คือ สวีเดนและเดนมาร์ก
 ท่านนายกรัฐมนตรีของประเทศทั้งสองก็ได้พูดคุยกับ
 กระผมว่า รัฐบาลของเขามีนโยบายเป็นกลาง โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งในกรณีขัดแย้งในกลุ่มประเทศอินโดจีนด้วยกัน ใน
 สหรัฐอเมริกาท่านประธานาธิบดีคาร์เตอร์ ได้บอกกระผม
 ถึงเจตนารมณ์ของรัฐบาลของท่าน ที่จะให้ความสนับสนุน
 ช่วยเหลือให้เมืองไทยได้มีความมั่นคง พ้นจากการรุกราน
 ของประเทศอื่น ในกรุงมอสโกประเทศรัสเซีย ท่านประ
 ธานาธิบดีเบเรสเนฟ ซึ่งท่านมีตำแหน่งเป็นเลขาธิการพรรค
 คอมมิวนิสต์อยู่ด้วย ก็ได้ให้ความมั่นใจแก่กระผมที่จะสนับ
 สนุนให้เมืองไทยอยู่อย่างสงบ ปราศจากการรุกรานจากต่าง
 ชาติเช่นกัน เมื่อกระผมได้ไปเยี่ยมประเทศจีนเมื่อปีที่แล้ว
 ท่านประธานสภาประชาชน จอมพล เย่เจี้ยน อิง ท่าน

นายกรัฐมนตรี หว่า กว่าเฟิง และท่านตั้ง เสี่ยวผิง ก็
 ได้ยินกันอย่างเช่นเดียวกัน สำหรับประเทศเวียดนาม ท่าน
 นายกฯ ฟาม วันกง ได้ยินกับกระผมเป็นส่วนตัวว่า
 รัฐบาลของท่านปรารถนาอย่างจริงใจที่จะเป็นมิตรกับประ-
 เทศไทย ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดกับเขา นอกนั้นก็ได้รับ
 การยินยอมจากประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 กลุ่มอาเซียนซึ่งมีความเห็นอย่างเดียวกัน ที่ใคร่เห็นประเทศ
 ไทยเป็นประเทศอิสระ เพื่อจรรโลงสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่
 ประเทศในแถบนี้

กระผมได้กล่าวมาแล้วตลอดเวลาที่ กระผมปรารถนา
 ที่จะให้ประเทศเรารักษาความเป็นกลางอย่างแท้จริง เพื่อ
 ช่วยสร้างมิตรภาพกับประเทศเพื่อนบ้านของเรา กระผมขอ
 ย้ำว่าในเรื่องนี้รัฐบาลได้รับการสนับสนุน และไว้วางใจ
 จากนานาชาติอย่างพร้อมเพรียงกัน กระผมก็ได้ดำเนิน
 นโยบายต่างประเทศโดยมีความเป็นกลางนี้ต่อมา โดยหวัง
 ความสนับสนุนจากพี่น้องคนไทยทุกคน

สถานการณ์ภายในประเทศในระยะเริ่มแรก ที่กระผม
 เข้ารับหน้าที่นั้น ก็เต็มไปด้วยความขุ่นข้องหมองใจและ
 ความขัดแย้งกัน ต่างฝ่ายต่างมีทิวและอคติที่ไม่ยอมหันหน้า
 เข้าหา และประนีประนอมกัน สภาพการณ์เหล่านี้ล้วนแต่
 มีส่วนบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศชาติทั้งสิ้น

รัฐบาลก็ได้พยายามชักจูง สร้างบรรยากาศและความ
 เข้าใจ ความสามัคคีปรองดอง และความให้อภัยให้เกิดขึ้น
 แก่คนในชาติ ได้สร้างฐานการเมืองและการปกครองที่มี
 เหตุมีผลและเปิดเผย อันเป็นลักษณะจำเป็นของระบอบ
 ประชาธิปไตย และได้นำบ้านเมืองให้ผ่านพ้นอาณาจักร
 แห่งความกลัว ให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและอภัยต่อกัน

กระผมมีความเห็นว่า บ้านเมืองเราได้เริ่มเข้ารูป
 เข้ารอย พร้อมทั้งจะเริ่มฟื้นเร่งรัดพัฒนาความเจริญในด้าน
 ต่าง ๆ กันต่อไปอีกแล้ว

ในเรื่องภาวะเศรษฐกิจและการครองชีพของประชา-
 ชนนั้น กระผมขอเรียนว่ารัฐบาลได้นึกถึง และตระหนัก
 ถึงความเดือดร้อนของพี่น้องประชาชนตลอดเวลา อีกทั้ง

ได้พยายาม ใช้มาตรการ ทุกอย่าง ที่จะช่วย ขจัดบัตืเป้าความ
เคียดกร้อนเหล่านั้น ให้ลดน้อยลงมากที่สุดเท่าที่จะมากได้

อย่างไรก็ตาม กระผมใคร่ขอเรียนว่าภาวะเศรษฐกิจ
นั้นเป็นเรื่องที่มีผลกระทบกระเทือน เป็นลูกโซ่กันทั่วทั้งโลก
เหตุการณ์หรือสภาวะผันแปรทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในส่วน
หนึ่งส่วนใดของโลก ย่อมส่งผลกระทบกระเทือนไปยังประ
เทศต่าง ๆ ในโลกด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่มากก็น้อย

ยิ่งประเทศไทยเรา นอกจากจะเป็นประเทศเกษตร
กรรม ซึ่งต้องขึ้นกับความเมตตาของธรรมชาติและสภาพ
ดินฟ้าอากาศ อันไม่อาจควบคุมได้แล้ว ยังต้องขึ้นกับ
อำนาจต่อรองในทางเศรษฐกิจของประเทศอื่นอีกด้วย ยิ่ง
ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของเราหวั่นไหวได้ง่ายมากขึ้น

ท่านสมาชิกผู้มีเกียรติ คงพอจะจำได้ว่าในระยะแรกที่
กระผมเข้ารับหน้าที่นี้ภาวะเศรษฐกิจและการเงินของโลก
เริ่มปั่นป่วน เกิดทั้งภาวะเงินเฟ้อและเงินฝืดพร้อม ๆ กัน
อีกทั้งกลุ่มประเทศผู้ผลิตน้ำมันก็ได้เริ่มสร้างพลังต่อรองทาง
เศรษฐกิจและการเมือง โดยการขึ้นราคาน้ำมันดิบระลอก

แล้วระลอกเล่า จนเกิดวิกฤตการณ์อีหว่านขึ้นอีก ทำให้ภาวะเศรษฐกิจของโลก และของประเทศเราปั่นป่วนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

รัฐบาลก็ได้พยายาม ปรคับประคอง ภาวะเศรษฐกิจ และค่าครองชีพของเราให้ทรงตัวอยู่ได้ก็พอควร ซึ่งถ้าจะคำนึงถึง ภาวะฝนแล้ง ตลอดจนปีแรกที่กระผมเข้ารับหน้าที่อุทกภัย ที่สร้างความเดือดร้อนแสนสาหัสให้แก่ประชาชนเกือบทั่วประเทศ โดยรัฐบาลได้นำมาตรการต่างๆ ทุกวิถีทางมาช่วย บรรเทาความเดือดร้อน ของพี่น้องประชาชนให้ผ่านพ้นความวิปโยคไปได้แล้ว รัฐบาลก็รู้สึกโล่งใจในภาระอันหนักอึ้งนี้เป็นอันมากไปอีกครั้งหนึ่ง

รัฐบาลได้พยายามจนสุดความสามารถ ที่ชะลอและตรึงราคาไฟฟ้า และน้ำประปา ไว้จนไม่อาจฝืนต่อภาวะที่กดดันและจำเป็นต่อไปอีกได้ จึงต้องขึ้นราคาไฟฟ้าและน้ำประปาไป เพราะรัฐบาลไม่มีเงินทุนที่จะนำมาจ่ายชดเชยความขาดทุนต่อไปได้อีกแล้ว อีกทั้งยังไม่เป็นธรรมต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และยังทำให้การพัฒนา

ประเทศ เพื่อสร้างความเจริญให้แก่ชาวชนบทต้องหยุดชงักไปด้วย ซึ่งขัดกับนโยบายสำคัญที่รัฐสภาได้เห็นชอบแล้ว กระผมเชื่ออย่างเหลือเกินว่าท่านสมาชิกรัฐสภาผู้ทรงเกียรติทั้งหลาย คงจะไม่คัดค้าน ในนโยบายช่วยเหลือพี่น้องเกษตรกรและชาวชนบทในเขตของท่านอย่างแน่นอน

ความจริงแล้ว หากรัฐบาลนี้จะเห็นแก่ความสะดวกราบรื่น และไม่มีความรับผิดชอบแล้ว เพียงแต่ผลัดภาระให้พอฟื้นหน้า โดยไม่ต้องปรับราคาอะไร รัฐบาลก็คงสบายเอาตัวรอดได้ ส่วนผลเสียหายร้ายแรงที่จะเกิดขึ้นแก่ประเทศชาติและประชาชนในอนาคตอันไม่ไกลนั้น ก็เป็นเรื่องที่รัฐบาลที่เข้ามาบริหาร ในภายหลัง จะหาทางแก้กันเอาเองก็ย่อมทำได้

ดังนั้น การที่รัฐบาลนี้เลือกตัดสินใจในทางที่ต้องแบกภาระเอาไว้อย่างเต็มที่ ก็เพราะว่าหวังที่จะให้เกิดผลดีในระยะยาวแก่ประเทศชาติ และประชาชนอย่างแท้จริง

ในปัญหาเรื่องการปรับราคาน้ำมัน ก็เช่นเดียวกัน รัฐบาลได้พิจารณาอย่างรอบคอบแล้วเห็นว่า โดยเหตุโดย

ผลแล้ว ไม่มีทางเลือกใดที่จะดีกว่า จึงจำเป็นต้องปรับ
 ราคาขึ้นไป ให้ สอดคล้อง กับ ความจำเป็น ของ ตลาดโลก
 เพราะรัฐบาลได้คำนึงถึงความจำเป็นและเป็นไปได้ เป็น
 สำคัญ หากราคาน้ำมันในประเทศต่ำกว่าราคาน้ำมันใน
 ต่างประเทศแล้วหรือต่ำกว่ามากแล้ว เราจะไม่มีน้ำมันใช้
 จะเกิดภาวะขาดแคลนน้ำมันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น
 หากเรายังต้องการระบบตลาดเสรีเช่นนี้ เราต้องยอมรับ
 หลักอุปสงค์และอุปทานและราคาค้วย

ในเรื่องผู้อพยพลี้ภัยก็เช่นกัน ก็ได้มีฝ่ายค้านวิพากษ์
 วิจารณ์นโยบายการช่วยเหลือผู้ลี้ภัยอินโดจีนของรัฐบาลเป็น
 อย่างมาก ทั้งๆ ที่เรื่องผู้อพยพลี้ภัยนี้เป็นเรื่องของเมตตา
 ธรรมและมนุษยธรรม ซึ่งเราในฐานะของพุทธศาสนิกชน
 อีกทั้ง เป็น ประเทศเพื่อนบ้าน กัน จะพึง ช่วยเหลือ กัน ได้
 นโยบายของรัฐบาลในเรื่องนี้ได้รับความนิยมนกย่องจากทุก
 ประเทศทั่วโลก แต่ฝ่ายค้านกลับถือเป็นเรื่องเสียหาย

กระผมขอยืนยันว่า นโยบายของรัฐบาลในเรื่องนี้
 มิใช่เป็นสิ่งที่นำความเสียหาย มาสู่ประเทศชาติแต่อย่างใด

เลย ในทางตรงข้ามถ้าพิจารณากันให้ถ่องแท้และลึกซึ้งแล้ว
เราจะทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาวโลกและชาวไทยอย่างหาค่า
เปรียบมิได้ ท่านประธานรัฐสภาที่เคารพ

กระผมได้สลับรับฟังท่านสมาชิกฝ่ายค้าน ผู้มีเกียรติ
ได้กล่าวโจมตีกระผมทั้งที่ปรากฏในสภา และสื่อสารมวลชน
และที่อื่นมานานแล้ว กระผมพอจะสรุปได้ว่าท่านสมาชิก
ฝ่ายค้านพากันมุ่งมั่นแต่เพียงอย่างเดียว คือเพื่อที่จะล้มล้าง
รัฐบาล หรือเพียงเพื่อที่จะหารัฐบาลใหม่มาแทนรัฐบาล
ของกระผมเท่านั้น

กระผมเองยอมรับการกระทำ ซึ่งถูกต้องตามกัลลของ
ประชาธิปไตยของท่านทั้งหลาย ท่านสมาชิกฝ่ายค้านย่อม
มีสิทธิ์ที่จะออกเสียงร่วมกันล้มรัฐบาลและนายกฯ ได้ แต่
กระผมใคร่ขอเสนอความคิดอย่างจริงจังว่า ประชาธิปไตย
นั้นกินความกว้างกว่าเหตุผลที่ท่านสมาชิกฝ่ายค้านทั้งหลาย
มุ่งมั่นกันเพียงจะล้มรัฐบาลเท่านั้น เพราะประชาธิปไตย
นอกจากจะมีความหมายถึงการปกครองโดยประชาชนมีส่วนร่วม
ร่วมแล้วยัง หมายถึง ความรับผิดชอบ ต่อประชาชน อีกด้วย

ซึ่งกระผมก็ได้เห็นความสำคัญ และตระหนักถึงความรับผิดชอบ ต่อประชาชนเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่กระผมเผ้าติดตาม การโจมตี ของท่านฝ่ายค้าน มาโดยตลอด ยังไม่ได้ยินข้อความแม้แต่ประโยคเดียวที่จะแจ้งให้ประชาชน ทราบว่า ท่านจะทำอะไรให้ประชาชนหลังจากล้มรัฐบาลนี้แล้ว

ท่านประธานรัฐสภาที่เคารพ กระผมมีความเห็นโดยสัจจริงว่าการณรงค์ของพรรคฝ่ายค้านเพื่อร่วมโจมตีรัฐบาลนั้น เป็นการกระทำที่อ่อนด้วยเหตุผล กระผมมีความเชื่อว่า เวทีการเมืองนั้นมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์เกินกว่าที่จะใช้ เป็นที่รองรับ ความไฝ่ฝันทะเยอทะยานเป็นส่วนตัวของนักการเมือง กระผมขอย้ำว่าประเทศเราในขณะนี้กำลังอยู่ท่ามกลางวิกฤติการณ์หลายด้าน และกำลังต้องการอย่างยิ่งเพื่อให้ความสามัคคีร่วมใจกันทุกๆ ฝ่ายในการแก้ปัญหาร่วมกันมิใช่ให้เกิดการแตกแยกแย่งอำนาจกัน สิ่งประเทศเราต้องการอย่างยิ่ง ในเวลานี้ขณะนี้ก็คือเสถียรภาพในทางการเมือง

ทางพรรคฝ่ายค้าน ได้พยายาม อย่างยิ่ง ที่จะ ช่วยกัน
สร้างสถานการณ์ให้เห็นว่าการเมืองในประเทศเรามีวิกฤติ-
การณ์อย่างหนัก และต่างก็ได้ร่วมกันมุ่งมั่นที่จะโค่นล้ม
รัฐบาลและตัวกระผม ในขณะที่กระผมขอกล่าวอย่างจริงจัง
ว่า กระผมและทุกคนในชาติสนใจ และหวังเป็นอย่างสูง
แต่เพียงให้ประเทศชาติอยู่รอดมีความมั่นคงต่อไปในอนาคต
เท่านั้น

ท่านประธาน กระผมขอวิงวอนท่านสมาชิกรัฐสภา
ทุกท่าน จงมีความรอบคอบสุขุมในการรณรงค์ครั้งนี้ อย่า
กระทำการใดๆ โดยขาดความยั้งคิด ในขณะที่นานาชาติ
กำลังมีวิกฤติการณ์ทางการเมืองอยู่ทั่วไปในโลก โดย
เฉพาะในระยะนี้ซึ่งมีแต่ความตึงเครียด หลังจากเหตุการณ์
ในอาฟกานิสถาน ในอิหร่าน ตะวันออกกลางและแอฟริกา
ได้ก็กำลังมีวิกฤติการณ์ของตัวเองอยู่เช่นกัน วิกฤติการณ์
ความตึงเครียดนี้ยังได้เกิดขึ้นในดินแดนแถบเอเชียตะวัน-
ออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะเหตุการณ์ตามชายแดนของเราเอง
อีกด้วย

กระผมขอย้ำว่า ประเทศเราในขณะนี้กำลังต้องการ
 ความร่วมมือร่วมใจกันอย่างมากที่สุด กระผมได้มีความตั้งใจ
 ใจอย่างเด็ดเดี่ยว ที่จะรักษา สถานการณ์ ในประเทศให้เกิด
 ความสงบเรียบร้อยขึ้นให้ได้ กระผมจะไม่ยอมให้เกิดความ
 วุ่นวายถึงขั้นก่อให้เกิดความไม่มั่นคงขึ้นในประเทศเราเป็น
 อันขาด กระผมขอยืนยันให้ท่านสมาชิกผู้มีเกียรติทุกท่าน
 ได้รับความรอบ อีกรั้งหนึ่ง ถึงความ ตั้งใจจริง ของกระผมที่จะ
 รักษาประเทศชาติของเราให้อยู่รอดไว้ด้วยชีวิต กระผม
 ขอรับรองให้ท่าน ร่วมกันรับผิดชอบ ในความอยู่รอดของประ-
 เทศชาติด้วยเช่นกัน ขอให้ช่วยกัน ตระหนักถึง อันตรายจาก
 สถานการณ์วิกฤติการณ์รอบๆ บ้านเราอยู่ในขณะนี้ กระผม
 ขอวิงวอนด้วยใจจริงให้ท่าน ร่วมกันคิดถึงผลประโยชน์ของ
 ประเทศชาติเหนือสิ่งอื่นใด และอย่าได้พยายามสร้างความ
 วุ่นวายให้ประเทศเราเลวร้ายจนแก้ไขไม่ได้ไปกว่านี้ แล้ว
 เราจะเสียใจ

ในการแถลงต่อสภานี้ กระผมได้เลือกพูดถึง
 ปัญหาต่างประเทศก่อน เพราะกระผมเห็นความสำคัญและ

จำเป็น ว่าประเทศเราจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ ความจริงแล้วประเทศเราเป็นส่วนหนึ่ง ของระบบ สหประชาชาติ ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การที่เราต้องกระทบ ภัยห่างไกลจากปัญหาการค้าของเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ ปัญหาในการขึ้นราคาน้ำมันคราวนี้ ส่วนใหญ่ก็เนื่องมาจาก ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่มาจากนอกประเทศของเรา และ การแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจนี้ต้องอาศัยความร่วมมือร่วม ใจจากบรรดาท่านสมาชิกทั้งหลาย อีกทั้งมิใช่เป็นเรื่องที่ ทำให้แล้วเสร็จและเห็นผลกันในวันในพรุ่ง โดยเฉพาะใน ยามที่เศรษฐกิจและการเมืองของโลกได้ผันแปรไปเช่นนี้

กระผมขอกล่าวด้วยความบริสุทธิ์ใจ ว่ากระผมจะไม่ ขอร้องให้ท่านมาสนับสนุนรัฐบาลนี้และตัวกระผม แต่ เห็นอสังยื่นใด กระผมขอร้องให้ท่านจงร่วมมือร่วมใจกัน สนับสนุนประเทศไทยอันเป็นที่รักยิ่งของเราทุกคน

ตลอดเวลาที่กระผมได้ทำหน้าที่เผด็จการประชาธิปไตย ให้ประชาชนและสังคม กระผมได้ขจัดขวากหนามใดใดที่ ขัดขวางหนทางไปสู่ประชาธิปไตย ซึ่งกระผมมีความภาค-

ภูมิใจอย่างยิ่งที่จะเรียนให้ทราบว่า กระผมได้กระทำด้วย
 สำนึกและมโนธรรมที่บริสุทธิ์ ไม่มีการเคลือบแฝงด้วย
 โลกะ โทสะ โมหะจริตใดใดทั้งสิ้น ผลที่ได้รับคืออะไร
 คือการถูกขับไล่ ท่านลองถามตัวท่านเองดูซิว่าท่านต้อง
 การอะไรในการกระทำของท่านครั้งนี้ คำตอบก็คือ ต้อง
 การขับไล่รัฐบาลออกไปให้ได้ จะด้วยเหตุผลอะไรก็ได้
 ขอให้ออกเป็นใช้ได้ แล้วท่านจะทำอะไรอย่างไรต่ออะไร
 เมื่อท่านได้อำนาจทางการเมืองมาแล้ว ท่านจะทำอย่างไร

ความจริงในการจัดตั้งรัฐบาลครั้งที่ผ่านมา กระผม
 ประสงค์จะให้มีการประสานความสามัคคีกันในชาติ เราจะ
 มามัวแบ่งพรรคแบ่งพวกกันต่อไปไม่ได้แล้ว เพราะเป็น
 โอกาสที่เหลือไม่มากนักที่จะร่วมมือกันจรจรลงประเทศชาติ
 จึงได้พยายามติดต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม กับท่าน
 หัวหน้าพรรคหลายพรรค แต่ก็ด้วยเหตุผลและเงื่อนไข
 ต่างๆ นานาประการก็ไม่สำเร็จ กระผมจึงจำเป็นต้องขอ
 พระบรมราชโองการ จัดตั้งรัฐบาล ไปตามที่ได้เห็นว่าเป็นการ
 สมควรและเหมาะสม ซึ่งก็คงไม่เป็นที่สปรอามณ์หลายท่าน

อันอาจเป็นสาเหตุหนึ่งของการโจมตีเพื่อล้มรัฐบาลในครั้งนี้
ด้วยก็ได้

การขัดแย้ง ระหว่างรัฐบาลและรัฐสภา ไม่เป็นสิ่งที่คิด
และเชื่อว่าไม่ใช่สิ่งที่ประชาชนปรารถนา ประชาชนบางส่วน
อยู่ในชนบท เขาไม่สนใจว่าใครจะมาบริหารประเทศ ขอ
ให้เขาปากท้องอิ่มก็แล้วกัน แต่ความขัดแย้งก็ได้ก่อตัว
เพิ่มทับทวีจนยากที่รัฐบาลจะบริหารงานของชาติให้บรรลุสู่
เป้าหมายได้

ฉะนั้น เพื่อรักษาไว้ซึ่งการปกครองแบบประชาธิปไตย
โดยโดยระบบรัฐสภา กระผมจึงได้ตัดสินใจครั้งนี้ กระผม
ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อให้ระบบรัฐสภา
ของประชาธิปไตยดำรงคงอยู่ตลอดไป ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาส
ให้ท่านเลือกบุคคลที่มีความสามารถดีกว่า เข้ามาบริหาร
ประเทศและรับใช้ประชาชนและประเทศชาติต่อไป

ขอบพระคุณ

โดยที่พลเอกเปรม ฯ ไม่มีพรรคการเมือง การจัด
 ตั้งรัฐบาลจึงต้องประกอบด้วยพรรคการเมืองอื่นมาผสมกัน
 ถึง ๕ พรรค จึงจะมีเสียงข้างมากในสภา และรวมด้วยอีก
 ๑ พวก อันเป็นพวกของพลเอกเปรม ฯ โดยตรง พรรค
 ทั้ง ๕ คือ พรรคกิจสังคม พรรคชาติไทย พรรคประชา
 ธิปไตย พรรคสยามประชาธิปไตย และพรรคชาติประชาชน
 ซึ่งมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งรัฐมนตรีเมื่อ ๑๒ มีนาคม
 ๒๕๒๓ และได้นำคณะรัฐมนตรีเข้าเฝ้าเพื่อถวายสัตย์ปฏิ
 ญาณ ในวันที่ ๑๔ มีนาคม

ภายหลังจากที่พลเอกเปรม ฯ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วไม่นานนัก ราคาน้ำมันในตลาดโลกได้ลดลง
 อันเป็นผลให้น้ำมันเชื้อเพลิงและแก๊สหุงต้มภายในประเทศ
 ราคาลดตามลงไปด้วย จึงนับเป็นโชคดีของรัฐบาลเปรมที่
 ไม่ต้องออกแรงอะไร คั้งที่นักเศรษฐศาสตร์หลาย ๆ คนได้
 วิจารณ์ และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ให้สัมภาษณ์
 หนังสือพิมพ์มติชนเกี่ยวกับจุดดีจุดแย่ของรัฐบาลเปรม มี
 ตอนหนึ่งว่าคั้งนี้

“ไอ้ที่ดี ๆ มันก็ไม่ได้ดีเพราะนายก ฯ ไม่ได้ดีเพราะฝีมือ มันดีเพราะเหตุการณ์อื่นช่วยส่งเสริม อย่างไอ้เศรษฐกิจ ราคาข้าว ราคาอ้อย ราคาน้ำมัน อย่างนั้นมันดีเพราะสถานการณ์โลก มันดีเพราะดอกเบี้ยลด ดีเพราะเงินดอลลาร์ลด ดีเพราะอะไรเหล่านี้ ไม่ได้ดีเพราะคุณเปรมทำ”

งานสำคัญของพลเอก เปรม ฯ เกี่ยวกับปัญหาความสงบภายใน คือ การต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ ท่านได้ประกาศเอาการเมืองนำการทหาร โดยประกาศในคำสั่งที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุดฉบับหนึ่ง คือ คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖/๒๓ มีเนื้อหาสาระสำคัญสรุปได้เป็น ๒ ประการคือ

๑. ต่อปัญหาความขัดแย้งภายในกัมพูชา อันเป็นปัญหาความขัดแย้งภายในของคอมมิวนิสต์ ประเทศไทยจะต้องไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งนั้น ด้วยการดำเนินนโยบายเป็นกลาง ; ไม่เป็นเครื่องมือหรือเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

๒. ต่อปัญหาภายในประเทศ ประเทศไทยจะต้องปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย ทั้งทางการเมือง เศรษฐ-

กิจและวัฒนธรรม ยกเลิกระบบเผด็จการโดยสิ้นเชิง ตั้งแต่
ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับชาติ /

คำสั่งนี้เป็นคำสั่งที่ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่ง
ขณะนั้นมียศเป็นพลตรีเจ้ากรมยุทธการทหารบก พร้อมด้วย
พลเอกหาญ ตีนานนท์และคณะทหารผู้มีความรับผิดชอบ
ในการปราบปรามผู้ก่อการร้าย ได้จัดทำขึ้นก่อนตั้งแต่สมัย
รัฐบาลเกรียงศักดิ์ และมาตั้งแทนให้พลเอกเปรมฯ ลงนาม
เป็นคำสั่งของสำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อ ๒๓ เมษายน ๒๕๒๓
ภายหลังที่ พลเอกเปรม ฯ เข้ารับตำแหน่งนายก ฯ เพียง
เดือนเศษ ๆ เท่านั้น

แต่อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าพลเอกเปรม ฯ จะเป็นผู้ออก
คำสั่งนี้ แต่ก็เป็นการเสมือนจับมือเซ็น ดังนั้นตลอดเวลา
ที่พลเอกเปรม ฯ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ท่านจึงไม่
ได้สนใจปฏิบัติตามคำสั่งนี้ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาความขัดแย้ง
ในกัมพูชา หรือปัญหาสร้างระบอบประชาธิปไตยขึ้นใน
บ้านเมือง แต่ท่านมักจะปฏิบัติในทางตรงกันข้าม จึงนำ
พาประเทศชาติเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ ปัญหาความขัดแย้งภายใน
กัมพูชาจนบัดนี้ และสนับสนุนลัทธิเผด็จการที่ใช้อำนาจ

ทางเศรษฐกิจเป็นอาวูรอย่างเต็มที่ จึงทำให้ช่องว่างระหว่าง
ชนชั้นยิ่งห่างกันออกไป ทำให้คนกลุ่มน้อย พ่อค้ายาทุน
ร่ำรวยขึ้นและคนส่วนใหญ่คือ ชาวไร่ ชาวนา ยากจนลง
โฉนดที่ดินของชาวไร่ชาวนาส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้ จึงไป
รวมกันอยู่ที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และแหล่ง
เงินกู้ต่าง ๆ

๒

รัฐประหาร

ดังกล่าวแล้วว่า พล.อ. เปรม ฯ ขึ้นสู่ตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีด้วยการสนับสนุนจากกลุ่มกำลังของทหารที่
เรียกว่า จปร. ๗ หรือกลุ่มยังเติร์ก และด้วยการสนับสนุน
ทางการเมืองจากพรรคการเมืองต่าง ๆ ๕ พรรค มี พรรค
ชาติไทย, ประชาธิปัตย์, กิจสังคม, ชาติประชาชน และ
สยามประชาธิปไตย เป็นต้น

โดยที่พรรคการเมืองที่ร่วมรัฐบาลอยู่ในขณะนั้น เป็น
พรรคที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของนายทุนประเภทต่าง ๆ

และกลุ่มต่าง ๆ ความขัดแย้งกันจึงเกิดขึ้นระหว่างพรรค
ร่วมรัฐบาล และภายในแต่ละพรรคร่วมรัฐบาล อันเป็น
ตัวแทนผลประโยชน์ของนายทุนประเภทต่าง ๆ และกลุ่ม
ผลประโยชน์ต่าง ๆ ต่างฝ่ายต่างแสวงหาผลประโยชน์ทาง
ด้านธุรกิจกันอย่างเปิดเผย ซึ่งก็สร้างความเอือมระอาให้กับ
พลเอก เปรม ฯ เป็นอย่างมาก แต่ก็ไม่อาจจะจัดการอย่าง
ไรได้ เพราะพลเอกเปรม ฯ ต้องอาศัยเสียงสนับสนุนจาก
พรรคการเมืองเหล่านี้ตามวิถีทางของระบอบรัฐสภาประชา-
ธิปไตยของนายทุน

ส่วนกลุ่มยังเติร์ก ซึ่งมีความสำนึกในความรับผิดชอบ
ที่กดดันให้ พล.อ. เกรียงศักดิ์ ฯ ลาออกจากตำแหน่งนายก
รัฐมนตรีและสนับสนุน พล.อ. เปรม ฯ ขึ้นมาเป็นนายก ฯ
เพื่อหวังจะให้แก้ไขปัญหาของชาติ ก็คือความยากจนของ
ประชาชน ความไม่เป็นธรรมในสังคม แต่พล.อ. เปรม ฯ
ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชาติตามปณิธานของ พล.อ.
เปรม ฯ เองและของกลุ่มยังเติร์กได้ การรัฐประหารที่

ล้มเหลว เมื่อ ๑ เมษายน ๒๕๒๔ ของกลุ่มยังเจริญภายใต้
 การนำของ พล.ท. สันต์ จิตรปฎิมา รองผู้บัญชาการทหารบก
 จึงเกิดขึ้น ซึ่งในเวลานั้น พล.อ. เปรม ฯ เองดำรงตำแหน่ง
 เป็นผู้บัญชาการทหารบก และว่ากันว่า การรัฐประหาร
 ครั้งนั้น พล.อ.เปรม ฯ รู้เห็นเป็นใจด้วยเพื่อหวังจะแก้ไข
 ปัญหาของชาติด้วย “อำนาจบริสุทธิ์” แต่มาพลิกสื่อกเอา
 ตอนหลัง พวกลูก ๆ ของป่าจึงกลายเป็นขบถไป รวมทั้ง
 พล.อ. สันต์ ฯ ซึ่งชั่วตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกอยู่
 แล้ว และตั้งแต่นั้นมา พล.อ. เปรม ฯ จึงได้รับฉายาจาก
 หนังสือพิมพ์ว่า “นักฆ่าแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยา” และจากการ
 ปราบขบถครั้งนั้นได้ส่งชื่อเสียงของ พลตรีอาทิตย์ กำลังเอก
 รองแม่ทัพภาค ๒ ให้เป็นที่รู้จักของมหาชนในฐานะผู้พิชิต
 จากตำแหน่งรองแม่ทัพภาค ๒ มาเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการ-
 ทหารบก. ภายใต้ยศพลโทในปีนั้นเอง และในปี ๒๕๒๕ ก็ได้
 ยศพลเอกและครองตำแหน่ง จากผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก
 เป็นผู้บัญชาการทหารบกเลยทีเดียวนะ และแถมควบตำแหน่ง

ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ในปี ๒๕๒๖ ต่อมา แต่ในที่สุด
ก็ถูกนักฆ่าแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยา ตีบแสงแรงกล้าของอาทิศย์
ลงตามความคาดหมาย เมื่อปี ๒๕๒๙ ด้วยการถูกปลด
กลางอากาศจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก แล้วแต่งตั้ง
พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ เข้าดำรงตำแหน่งแทนจนบัดนี้

๗

วิกฤติรัฐธรรมนูญ

โดยที่บทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๒๑ มาตรา ๒๐๔ ซึ่งว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นั้น ถึงกำหนดสิ้นสุดลง ซึ่งหมายความว่า การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งต่อไปนี้จะต้องเลือกตั้งตามบทบัญญัติที่ตราไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๒๑ อย่างครบถ้วน และโดยที่มาตราต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เป็นบทบัญญัติที่ขัดกับระบอบประชาธิปไตยอย่างชัดแจ้ง เช่น

กำหนดเขตจังหวัดหนึ่ง ๆ เป็นเขตเลือกตั้งหนึ่ง (ม. ๙๐) และให้มีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นคณะ ตามบัญชีรายชื่อที่พรรคการเมืองส่งเข้าสมัครรับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งนั้น (ม. ๙๑) ที่เรียกกันว่าเลือกเป็นพวก และบังคับให้พรรคการเมืองต้องส่งสมาชิกลงสมัครไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกที่พึงจะมีได้ทั้งสภา (ม. ๙๕) และยังมีมาตราอื่น ๆ อีกที่เป็นไปในลักษณะเผด็จการเช่นนี้

ด้วยเหตุนี้ สมาชิกสภาผู้แทนจำนวนหนึ่งโดยการสนับสนุนของกองทัพบก ได้ยื่นญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎร แก่ไขรัฐธรรมนูญขอยืดอายุบทเฉพาะกาลให้คงอยู่ต่อไปอีกสมัยหนึ่ง คือหมายความว่าในสมัยการเลือกตั้งที่จะถึงในปี ๒๕๒๖ นั้น ให้เป็นไปตามวิธีการเลือกตั้งที่ผ่านมา อย่าเพิ่งเผด็จการอย่างเต็มใบ

แต่ปรากฏว่าสมาชิกส่วนใหญ่ของสภาต้องการสถาปนาระบบอบเผด็จการอย่างเต็มใบ สมาชิกสภาบางคนถึงกับประกาศจะฆ่าตัวตายถ้าหากยืดบทเฉพาะกาล ไม่ให้นำระบบอบเผด็จการอย่างเต็มรูปมาใช้ การแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยยึด

อายุขยเฉพาะกาลจึงไม่สำเร็จ พล. อ. เปรม ฯ จึงแก้ปัญหา
ความขัดแย้งระหว่างกองทัพที่ไม่ต้องการเผด็จการเต็มใบกับ
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ต้องการเผด็จการเต็มใบ ด้วยวิธี
การยุบสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๒๖
แล้วให้มีการเลือกตั้งใหม่ ในวันที่ ๑๘ เมษายน ปีเดียวกัน
ก่อนที่บทเฉพาะกาลจะสิ้นสุดลงตามมาตรา ๒๐๕

รัฐประหารครั้งที่ ๒

ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ ๑๘ เมษายน ๒๕๒๖
ปรากฏว่าพรรคกิจสังคมซึ่งได้รับเลือกตั้งมา ๙๒ ที่นั่ง และ
พรรคชาติไทยซึ่งได้รับเลือกตั้งมา ๗๓ ที่นั่ง ไม่สามารถ
จะจัดตั้งรัฐบาลได้ ในที่สุดพรรคกิจสังคมร่วมด้วยพรรค
ประชาธิปัตย์ ประชากรไทย สยามประชาธิปไตย และ
ชาติประชาธิปไตย ได้เชิญ พล. อ. เปรมฯ ให้รับตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง จึงได้มี พระบรมราชโองการ
โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พล.อ. เปรมฯ เป็นนายกรัฐมนตรี

เมื่อ ๓๐ เมษายน ๒๕๒๖ อีก ๗ วันต่อมาได้มีพระบรมราชโองการ แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีซึ่งประกอบด้วยบุคคลจาก ๕ พรรค ๑ พวก

รัฐบาล พล.อ. เปรมฯ ชุดนี้ ก็เช่นเดียวกับชุดที่ผ่านมา คือการแย่งชิงผลประโยชน์ คือการถอนทุนที่ได้ลงไปในการเลือกตั้ง คือการเป็นปากเสียงหาช่องทางผลประโยชน์ ให้เจ้าพระเกษนายพระคุณ ที่ภายในประเทศและนอกประเทศที่ได้สนับสนุนการเงินในการเลือกตั้ง สำหรับตัว พล.อ. เปรมฯ นอกจากเป็นนายกรัฐมนตรีแล้วยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมอีกด้วย

ในฐานะนายกรัฐมนตรี พล. อ. เปรมฯ ตั้งตัวอยู่เหนือความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมรัฐบาล และโดยตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหม พล. อ. เปรมฯ ได้วางกำลังภายในแต่ละเหล่าทัพให้อยู่ในลักษณะที่ถ่วงดุลกัน โดยเฉพาะกองทัพบก ทั้งนี้เพื่อรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลให้ปลอดภัยจากภัยของการรัฐประหาร แต่ในขณะที่เดียวกันทำให้ความเป็น

เอกภาพที่แท้จริงไม่มีในกองทัพ มีแต่เอกภาพหลอก ๆ ที่เป็นเพียงภาพลวงตา

โดยเฉพาะพล. อ. อาทิตย์ ฯ ซึ่งโตวันโตคืนหลังจากเหตุการณ์ ๑ เมษายน ๒๕๒๔ และกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์คัดค้านรัฐบาลทางโทรทัศน์อย่างรุนแรง ในกรณีที่รัฐบาลประกาศลดค่าเงินบาทเมื่อปี ๒๕๒๗ ซึ่งทำให้ พล. อ. เปรมฯ กับพล. อ. อาทิตย์ ฯ มองหน้ากันไม่สนิท ทั้ง ๆ ที่มองหน้ากันไม่สนิทมาแล้วตั้งแต่อยู่กองทัพภาค ๒ ด้วยกัน จนถึงกับพล.อ. อาทิตย์ ฯ ซึ่งขณะนั้นมียศเป็นพันเอก ได้ปรารภจะลาออกจากราชการ และได้เขียนบทความชิ้นหนึ่งระบายความในใจออกมาในเรื่องที่ถูกกักกันก่อกวนแกล้งลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งใช้ชื่อเรื่องว่า “กำแพงขวางกั้นในพระราชฐาน” ใช้นามปากกา “ดาวเรือง”

แต่อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าพล. อ. เปรม ฯ จะพยายามถ่วงดุลกำลังในกองทัพในลักษณะแบ่งแยกแล้วปกครองเพื่อป้องกันการทำรัฐประหาร แต่การทำรัฐประหารก็เกิดขึ้นจนได้เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๒๘ ภายใต้การนำของ

นายทหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งในราชการและนอกราชการจำนวน
หนึ่ง ที่อ้างว่าถูกกลุ่มของ พ.อ. มนูญ รูปขจร ตัวชูโรงของ
ขบถ ๙ ก็นายนไปบังคับมา ขณะนั้นพล.อ. เปรมฯ ไป
เยือนประเทศอินโดนีเซีย ส่วน พล.อ. อาทิตย์ฯ ผู้บัญชา
การทหารบกก็ไปราชการต่างประเทศเช่นกัน พล.อ. ชวลิต
ยงใจยุทธ อดีตนายทหารคนสนิทของพลเอกเปรมฯ ที่
เคิบโตขึ้นมาภายใต้บารมีของพล.อ. เปรมฯ ซึ่งขณะนั้น
ดำรงตำแหน่งเป็นเสนาธิการทหารบก พร้อมกับพลตรี
อิสรพงษ์ หนุณภักดี ผู้บัญชาการกองพลหนึ่ง ได้ใช้แผน
ซ้อนแผนขัดขวางการทำให้รัฐประหารไว้ได้สำเร็จ เพราะมอง
หน้ากันก็รู้ว่าไม่มีใครบ้างที่ไม่ชอบ พล.อ. เปรมฯ และเข้า
ร่วมกับคณะรัฐประหาร

จากรัฐประหารที่ล้มเหลวอีกครั้งหนึ่งในครั้งนี้ มี
เสียงกระซิบกันว่ามีนายทหารใหญ่คนนั้นคนนั้นเข้าร่วมด้วย
และกล่าวกันว่า พล.อ. อาทิตย์ฯ รู้เห็นเป็นใจด้วย แต่จะ
อย่างไรก็ตาม ในที่สุด พล.อ. อาทิตย์ฯ ก็ถูกพล.อ. เปรมฯ
สั่งปลดออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก เมื่อ ๒๗
พฤษภาคม ๒๕๒๕ และแต่งตั้ง พล.อ. ชวลิตฯ ขึ้นครอง
ตำแหน่งแทน

ถึงแม้ว่าการรัฐประหารล้มเหลวไปแล้ว และคณะผู้
ทำรัฐประหารจะกลายเป็นขบถและถูกจับกุมคุมขังไปแล้ว
แต่กระแสสูงในการต่อต้าน พล. อ. เปรมฯ กลับหาได้ลด
ต่ำลงไม่ ในขณะที่ความขัดแย้งทางการเมืองทั้งระหว่าง
พรรคร่วมรัฐบาลด้วยกัน และทั้งระหว่างพรรคฝ่ายค้านกับ
รัฐบาล พรรคฝ่ายค้านที่สำคัญขณะนั้นคือพรรคชาติไทย
ซึ่งหาช่องทางที่จะล้มรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา และในที่สุด
โอกาสก็มาถึงเมื่อรัฐบาลเสนอ พ.ร.ก. เพิ่มเติม พ.ร.บ. การ
ขนส่งทางบก พ.ศ. ๒๕๒๒ (๒๕๒๙) ซึ่งสภาไม่รับหลัก
การด้วยคะแนนเสียง ๑๔๗ ต่อ ๑๔๓ ซึ่งโดยมรรยาท
ทางการเมืองรัฐบาลก็น่าจะลาออกไป แต่ พล. อ. เปรมฯ
เลือกเอาวิธียุบสภาเมื่อ ๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙ และกำหนด
เลือกตั้งครั้งใหม่ในวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๙

๙

เป็นนายกอีกครั้ง

ภายหลัง การเลือกตั้ง ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๙ พรรคการเมืองบรรดามีต่างก็ไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาล และเป็นแกนจัดตั้งรัฐบาลได้ แม้พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งได้รับเลือกตั้งเข้ามามากที่สุดถึง ๑๐๐ ที่นั่ง ในจำนวนพรรคทั้งหมดที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา มีไม่น้อยกว่า ๗ พรรคที่ได้เสนอชื่อ พล.อ. เปรม ฯ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อประธานรัฐสภา แม้ประชากรไทย, กิจประชาคม และรวมไทย ที่ออกหากมาเป็นฝ่ายค้าน เพราะพล.อ. เปรม ฯ เลือกพรรคเข้าร่วมรัฐบาลเพียง ๔ พรรค คือ พรรคประชาธิปัตย์

พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคราษฎร กับ ๑ พวก
ที่เป็นคนของ พล.อ. เปรม ๆ เอง หรือ “เด็กฝาก” จาก
อภิสิทธิ์ชน

ต่อมาได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้ง
ให้ พล.อ. เปรม ๆ เป็นนายกรัฐมนตรีและพลเอกเปรม
ได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรี จาก ๔ พรรค ตั้งกล่าวข้างต้นใน
เดือนสิงหาคม ๒๕๒๙ นี้เอง

รัฐบาล พล.อ. เปรม ๆ ชุดนี้ก็เช่นเดียวกับชุดก่อนๆ
นี้เอง คือการถอนทุนคืนและความแตกแยก เพราะผู้ที่
เข้ามากุมอำนาจการเมืองที่แท้จริง คือ นักธุรกิจ พ่อค้า
นายทุน การเข้ามากุมอำนาจทางการเมืองคือวิถีทางธุรกิจ
ของนายทุนสมัยใหม่ นายบรรหาร ศิลปอาชา เลขาธิการ
พรรคชาติไทย แสดงความตอกตีใจที่ได้เข้าร่วมรัฐบาลถึง
กับพูดออกมาว่า “เป็นฝ่ายค้านอดแห่งอดแล้งมาเสียนาน”
ก็หมายความว่า เมื่อเป็นฝ่ายรัฐบาลแล้วก็จะ “กินให้อิ่ม
หมีพื้มัน” กันเสียที

ด้วยเหตุนี้ พล.อ.เปรม ๆ ถึงแม้จะได้ชื่อว่า เป็นคน
ซื่อมือสะอาด แต่ก็ต้องพลอยเศร้าหมองไปเพราะมีบริวาร
ชั่ว ๆ ในยุครัฐบาลเปรม ๆ จึงมีการทุจริตกันอย่างกว้างขวาง

กึ่งที่ปรากฏข้อมูลอยู่ที่ป.ป.ป. ขณะนี้ และที่ทุจริตบรรลือ
โลก คือ คดีเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ที่มีพระผู้ใหญ่และ
ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในทำเนียบรัฐบาลตกเป็นจำเลย ในคดี
นี้

พลเอก เปรม ฯ เคยให้สัมภาษณ์ต่อข้อสังเกตของ
หนังสือพิมพ์และประชาชนเกี่ยวกับรัฐมนตรีที่เป็นนักธุรกิจ
ว่า

“เราได้ตกลงกันแล้วว่า เราจะไม่ทำเพื่อพวกหรือ
พรรคหรือกลุ่มผลประโยชน์ นั่นถือเป็นวาจาของลูกผู้ชาย
ที่ให้ต่อกันไว้ แต่ถ้าเป็นอย่างที่เราก็ถือว่าผิดสัญญากันต้อง
จัดการกันละ”

แต่เอาเข้าจริง ๆ พล.อ. เปรม ฯ ก็จับไม่ได้ไล่ไม่ทัน
เพราะมันแต่ไปหลงไหลได้ปลื้มกับ บ้ายคำขวัญเยินยอต้อนรับ
ที่ข้าราชการสอพลอจัดให้ประชาชนถือต้อนรับในทุก
แห่งทุกจังหวัดและอำเภอที่ พล.อ. เปรม ฯ ย่างเยียบไปถึง
พล.อ. เปรม ฯ เป็นนายกรัฐมนตรีคนเดียวของประเทศไทย
ที่ได้รับการยกป้ายต้อนรับมากที่สุดเป็นประวัติการณ์และทุเรศ
ที่สุด เช่น บ้ายที่เขียนว่า “น้ำท่วมไม่ว่า ขอให้ป่าเป็นนายก”

และยังมีข้อความทุเรศอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งพวกสอพลอ
สรรหามาเขียนป้ายต้อนรับ ซึ่งปรากฏว่าเป็นที่พอกพองใจ
ของพล.อ. เปรม ฯ เป็นอย่างยิ่ง

ทางก้านเศรษฐกิจที่รัฐบาลแถลงว่าดีขึ้น และขยาย
ตัวเพิ่มขึ้นถึง ๘-๙ เปอร์เซ็นต์ นั้น เป็นการเพิ่มขึ้น
และดีขึ้นเฉพาะนายทุนอุตสาหกรรมผู้ส่งออกและเครือข่าย
ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นนายทุนต่างประเทศ จะมีคนไทยร่วม
อยู่ด้วยก็เป็นส่วนน้อย และส่วนหนึ่งของส่วนน้อยนั้นก็คื
นักธุรกิจการเมือง จึงเป็นการเพิ่มขึ้นและดีขึ้นของนายทุน
ต่างประเทศที่มาลงทุนในประเทศไทย ดังนั้นเมืองไทยจึงมี
คนว่างงานเพิ่มขึ้นถึง ๓ ล้านคน ในปี ๒๕๓๐ มีโสภณ
เพิ่มขึ้นถึง ๑ ล้านคน สถิติอาชญากรรมอันเนื่องมาจาก
ปัญหาเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น รัฐบาลมีหนี้ต่างประเทศมากขึ้น
ถึง ๓๕๐,๐๐๐ ล้านบาท (พ.ศ. ๒๕๓๑) และขาดดุล
การค้าในปีเดียวกันถึง ๖๓,๒๙๗ ล้านบาท และทุกสะพาน
ลอยในย่านชุมชนในกรุงเทพฯ มีขอลานทุกระดับอายุตั้งแต่
แบเบาะ จนถึงแก่ห้องม สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องบอกฐานะ
เศรษฐกิจของประเทศที่แท้จริงว่าดีหรือเลว

จนในที่สุดฝ่ายค้านเห็นว่ารัฐบาลพล.อ. เปรมฯ ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหาของชาติให้ลุล่วงไปได้ไม่ว่าจะในด้านใด และโดยเฉพาะตัว พล. อ. เปรมฯ เอง นอกจากจะวางตัวอยู่เหนือความขัดแย้งเพื่อความมั่นคงของตนเองแล้วยังอาศัยกาลเวลาเป็นเครื่องมือ ในการคลี่คลายปัญหาหรือแก้ไขปัญหาโดยตัวของมันเองอย่างไม่มี ความรับผิดชอบ พรรคฝ่ายค้านจึงได้ร่วมกันยื่นญัตติเปิดอภิปรายทั่วไป ไม่ไว้วางใจรัฐบาลพล. อ. เปรมฯ เมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๓๑ แต่ยังไม่ทันที่จะกำหนดวันเปิดอภิปราย พล. อ. เปรมฯ ก็ชิงประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๓๑ นับเป็นการยุบสภาครั้งที่ ๓ ภายใน ๘ ปีที่พล. อ. เปรมฯ เป็นนายกรัฐมนตรี

อนึ่งก่อนการยุบสภาครั้งนี้ได้มีความแตกแยกกันอย่างรุนแรง ระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลและภายในพรรคร่วมรัฐบาล โดยเฉพาะความขัดแย้งภายในพรรคประชาธิปัตย์ และได้มาถึงที่สุดเมื่อวันพิจารณา พ.ร.บ. ลิขสิทธิ์ที่รัฐบาลเป็นฝ่ายเสนอ เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ซึ่งเป็นการพิจารณาในวาระที่ ๒-๓ ปรากฏว่าทั้ง ส.ส. ฝ่ายค้านและ ส.ส. ฝ่าย

รัฐบาลได้อภิปรายกันอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะ ส.ส. จากพรรคประชาธิปัตย์ กลุ่มที่เรียกตัวเองว่า กลุ่ม ๑๐ มกรา ได้อภิปรายคัดค้าน พ.ร.บ. ฉบับนี้ เช่นเดียวกับพรรคฝ่ายค้าน และเมื่อถึงเวลาลงมติปรากฏว่ารัฐบาลชนะไปด้วยคะแนน ๑๘๓ ต่อ ๑๓๔ และในจำนวนฝ่ายค้าน ๑๓๔ คะแนนนี้มีกลุ่ม ๑๐ มกรา รวมอยู่ด้วย ๓๑ คะแนน

จากการที่สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์จำนวนหนึ่งออกเสียงคัดค้าน พ.ร.บ. ฉบับนี้ อันเป็นการท้าทายต่อเสียงส่วนใหญ่ของพรรค และเป็นการฝ่าฝืนมติพรรคที่สนับสนุนรัฐบาล ซึ่งนำความอภัยมาสู่พรรคประชาธิปัตย์เป็นอย่างดี ในฐานะพรรคร่วมรัฐบาลที่ไม่สามารถควบคุมเสียงภายในพรรคให้เป็นเอกภาพได้

ด้วยความสำนึกในความรับผิดชอบ สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ที่เป็นรัฐมนตรีจำนวน ๑๖ คน จึงได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีในวันที่ ๒๕ เมษายน เพื่อเปิดโอกาสให้พล.อ. เปรมฯ ได้ปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเสียใหม่ แต่แทนที่ พล. อ. เปรมฯ จะปรับปรุงคณะรัฐมนตรี พล.อ. เปรมฯ กลับเลือกเอาทางออกด้วยการยุบสภา ในวันที่ ๒๕

นั้นเอง โดยอ้างเหตุผลในการยุบสภาตามที่ปรากฏอยู่ในพระราชกฤษฎีกายุบสภาว่าดังนี้

“โดยที่นายกรัฐมนตรีได้นำความกราบบังคมทูลว่า นับแต่ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นต้นมา ปรากฏว่าพรรคการเมืองต่างๆ หลายนับไม่ถ้วนไม่สามารถจะดำเนินการ ในระบบพรรคการเมืองได้อย่างมีเอกภาพ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดพรรคการเมือง ยังไม่ยอมรับรู้ความคิดเห็นหรือมติของสมาชิกฝ่ายข้างมากในพรรคของตน อันเป็นการขัดต่อวิถีทางการเมืองปกครองในระบบประชาธิปไตย และก่อให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการบริหารราชการแผ่นดิน และการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก สมควรยุบสภาผู้แทนราษฎรชุดนี้ และจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่....”

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ ได้ยังความประหลาดใจให้กับนักประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อนว่ารัฐบาลยุบสภา เพราะความไม่เป็นเอกภาพของพรรคการเมือง ก็มีแต่รัฐบาลเปรมนั้นแหละที่มาแหวกแนว

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้ความเห็นในการยุบสภาครั้ง^๕นี้ เป็นเชิงเห็นบั่นแถม พล.อ. เปรม ว่าเป็น

“เป็นทางออกที่ดีที่สุดของท่าน แต่ไม่ใช่ดีที่สุดสำหรับคนอื่น”

ส่วนพรรคฝ่ายค้านมีความเห็นว่ารัฐบาลไม่น่ายุบโดยใช้การพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ดิขสิทธิ์เป็นสาเหตุ เป็นเรื่องไม่ชอบธรรมและไม่มีเหตุผล การยุบสภาจะทำให้เกิดต่อเมื่อฝ่ายค้านและรัฐบาลมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องที่สำคัญ และฝ่ายค้านมีศักยภาพที่สามารถล้มรัฐบาลได้ เรื่องที่รัฐบาลไม่มีเอกภาพก็เป็นเรื่องภายในรัฐบาล การใช้สาเหตุนี้ยุบสภาจึงเป็นเรื่องความเห็นแก่ตัว พาลเกรง จริงๆ แล้วการยุบสภาครั้ง^๕นี้ น่าเชื่อว่าเพื่อหนีมติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ เพราะโดยเนื้อหาแล้วรัฐบาลไม่ยอมให้เปิด แต่เมื่อหาทางสกัดกันไม่ได้ ก็เลยยุบสภา

ในวันที่ ๑ พฤษภาคม หลังการยุบสภาเพียง ๒ วัน พล.อ. เปรมฯ พร้อมด้วยหัวหน้าพรรคร่วมรัฐบาล ได้ไปตีกอล์ฟที่สวนสามพรานด้วยความเบิกบานใจ มี พล.อ.

ชวลิต ยงใจยุทธ และพล.อ. พล เริงประเสริฐวิทย์ ไปร่วม
 ด้วย และได้มีสัญญาสุภาพบุรุษระหว่างพรรคการเมือง
 เหล่านั้นกับพล.อ. เปรมฯ ว่า ภายหลังจากเลือกตั้งพรรคการเมือง
 เหล่านั้นจะร่วมกันสนับสนุนให้พล. อ. เปรม ฯ เป็น
 นายกรัฐมนตรีต่อไป ซึ่งตามกฤษฎีกาได้กำหนดวันที่ ๒๔
 กรกฎาคม ๒๕๓๑ เป็นวันเลือกตั้ง

กระแสน้ำที่เคยกัดค้ำพล.อ. เปรมฯ ก่อนหน้ายุบ
 สภา มาถึงช่วงนี้ได้เรียกร้องให้พล.อ. เปรมฯ ลงสมัครรับ
 เลือกตั้ง แต่พล.อ. เปรมฯ ก็ไม่สนใจต่อคำเรียกร้องเหล่านี้นั้น หากกลับเดินสายหาเสียงไปตามสถานีโทรทัศน์ทุกช่อง
 กระแสน้ำกัดค้ำพล.อ. เปรมฯ จึงเสนอคำขวัญว่านายก
 รัฐมนตรีต้องมาจากการเลือกตั้ง ขบวนการ ๙๙ ซึ่งเป็น
 ขบวนการของปัญญาชนนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาชั้นสูง
 จำนวน ๙๙ คน ได้ทำหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเป็น
 เชิงแสดงว่าไม่ต้องการให้พล.อ. เปรมฯ เป็นนายกรัฐมนตรี
 อีกต่อไป แต่พล.อ. เปรมฯ ก็ไม่สะทกสท้านและท้อแท้ก็ยัง
 หวังที่จะเป็นนายกอีกสมัยหนึ่ง ในที่ประชุมคณะกรรมการ

ส่งเสริมการลงทุน เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ก่อนหน้า
 เลือกตั้งเพียง ๓ วัน พล.อ. เปรมฯ ได้ไปเป็นประธาน
 ในที่ประชุมนั้นโดยตำแหน่ง ท่านได้กล่าวต่อที่ประชุมใน
 ตอนหนึ่งว่า “การประชุมครั้งนี้เป็นการประชุมครั้งสุดท้าย
 ซึ่งการส่งเสริมการลงทุนมีผลต่อการขยายตัวของภาวะเศรษฐกิจ
 กิจเป็นอย่างมาก คิดว่าคงจะได้พบกรรมการชุดเก่าในรัฐ-
 บาลหน้า โดยกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่มีวาระ ๒ ปีก็ดำเนิน
 ต่อไป ส่วนพวกรัฐมนตรีที่เป็นโดยตำแหน่งก็แล้วแต่บุญ
 วาสนา” ซึ่งท่านหวังของท่านว่าจะกลับมาเป็นประธานคณะกรรมการ
 ส่งเสริมการลงทุนอีกครั้งหนึ่งโดยตำแหน่ง

ในที่สุด ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๓๑ ก็มาถึง ผลของการ
 เลือกตั้งครั้งนี้ปรากฏว่า พรรคร่วมรัฐบาล คือ ชาติไทย
 ประชาธิปัตย์ กิจสังคม และราษฎร ได้รับเลือกตั้งรวม
 กันแล้วเป็นเสียงข้างมากในสภา คือ ๒๑๐ เสียง ในจำนวน
 นี้พรรคชาติไทย มาเป็นที่ ๑ ได้ ๘๗ ที่นั่ง ความหวัง
 ของพล.อ. เปรมฯ ที่จะกลับเข้ามาเป็นนายกอีกครั้งหนึ่งจึง
 ไม่ไกลจากความเป็นจริง แต่ในขณะเดียวกันกระแสคลื่น
 กัดค้าน พล.อ. เปรมฯ เป็นนายก ก็โหมกระพือหนักหน่วง

ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะขบวนการนักศึกษา ประชาชน และ
กรรมกร ตัวแทนของนักศึกษาจำนวนหนึ่งได้เข้าพบพล.อ.
ชวลิต ยงใจยุทธ เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม เพื่อเรียกร้อง
ให้กองทัพยุติสนับสนุน พล.อ.เปรม ฯ เป็นนายก และใน
วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ใกล้เคียง ขบวนการนักศึกษา ประชาชน
ได้รวมตัวกันที่พระบรมรูปทรงม้า เตรียมจะเดินขบวนมา
บ้านพักสี่เสาเพื่อคัดค้าน พล.อ. เปรม ฯ เป็นนายก และ
ในคืนวันนั้นเอง ผู้นำของพรรคร่วมรัฐบาลทั้ง ๔ พรรค
พร้อมด้วย พ.อ. พล เริงประเสริฐวิทย์ ผู้นำพรรคสห
ประชาธิปไตย ได้เข้าพบ พล.อ. เปรม ฯ ที่บ้านพักสี่เสา
เพื่อเชิญเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตามที่ได้ตกลงกันไว้

รายงานข่าวจากหนังสือพิมพ์แนวหน้า ฉบับวันที่

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๓๑ แจ้งว่า

“การหารือระหว่างผู้นำพรรคการเมืองในคืนวันที่ ๒๗
กรกฎาคมนี้ พล.อ.เปรม ประารถนาที่จะนำพรรครวมไทย
และประชาชนเข้าร่วมด้วย แต่ได้รับการคัดค้านจาก ๕
พรรคพันธมิตร ทำให้ พล.อ. เปรม ต้องประกาศสละ

ตำแหน่ง แม้ผู้นำพรรคประชาธิปไตยจะขอร้องอ้อนวอนให้
กลับรับตำแหน่งแม่เพียง ๒ ปี ก็ตามที่

จึงเป็นอันว่า พล.อ. เปรมฯ ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีอีกต่อไป เพราะนอกจากความไม่พอใจที่
พรรคทั้ง ๕ ไม่ยอมรับอีก ๒ พรรค ที่พล.อ. เปรมฯ เสนอ
ให้เข้าร่วมด้วยแล้ว ก็เป็นเพราะความกดดันจากพลังกดดัน
ของมหาชน และโดยประการสำคัญ “เป็นเพราะกองทัพ
ไม่ได้แสดงอาการสนับสนุนให้ประจักษ์” นักฆ่าแห่งลุ่มน้ำ
เจ้าพระยา จึงจำเป็นต้องบอกว่า “ผมพอแล้ว”

ต่อมาในวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๑ ได้ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พล.อ. เปรมฯ เป็นองค-
มนตรี ทั้งนี้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ ของ
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑
โดยมีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี เป็นผู้
รับสนองพระบรมราชโองการ และยังทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณ
มงคลนพรัตน์ราชวราภรณ์แก่ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์

อีกด้วย และต่อมาอีกในวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๓๑ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกย่องพล.อ. เปรม ฯ เป็น "รัฐบุรุษ" ตั้งสำเนาคำประกาศดังต่อไปนี้

ประกาศ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่ นายกรัฐมนตรี นำความ กราบ บังคม ทูลว่า พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ได้เคยรับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ทั้งทางด้านทหารและการบริหารราชการแผ่นดินมาแล้วหลายตำแหน่ง ครั้นสุดท้ายดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาเป็นเวลานานถึง ๘ ปี ๕ เดือนเศษ ตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งต่างๆ เหล่านั้น พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จนเป็นที่ประจักษ์ในความปรีชาสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการ พัฒนา เศรษฐกิจ ของชาติ และความ

๒๘๖

เป็นอยู่ของชาวชนบทให้มั่นคง อันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นเอกประการ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่อง พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษ เพื่อเป็นเกียรติประวัติดั่งงามต่อไป ทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑
เป็นปีที่ ๔๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พล.ต. ชำติช่าย ชุณหะวัณ
นายกรัฐมนตรี

พิมพ์ที่ พี.เค.พรนตงเฮ้าส์

452/68-69 ซอยวัดบางพลัดใน จรัลสนิทวงศ์ บางพลัด
บางกอกน้อย กทม. 10700 โทร. 424-8817